

KÖNYVTÁRI INTÉZET

KÖNYV

KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁROS

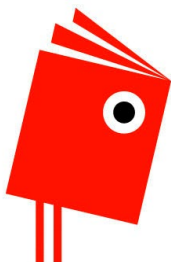
2021/7-8

Átadták az Év Gyerekkönyve Díjakat

A HUBBY – Magyar Gyerekkönyv Fórum 2021-től kezdődően immár hét kategóriában osztja ki a legkiemelkedőbb köteteknek járó elismerést, az Év Gyerekkönyve Díjat. A díj fő támogatója idén is a Libri volt, a díjazottak nevét 2021. június 11-én 15 órakor hirdették ki a Margó Irodalmi Fesztivál és Könyvvásáron.

A független szakmai zsűri az alábbi, 2020-ban megjelent köteteket, illetve azok szerzőit díjazta:

- Az Év Gyerekkönyv Írója (6 év alatti kategória): Dániel András
(Kuflik és az elveszett folt, Pozsonyi Pagony)
- Az Év Gyerekkönyv Írója (12 év alatti kategória): Kiss Ottó
(A bátyám öccse, Pozsonyi Pagony)
- Az Év Ifjúsági Könyv Írója (12 év feletti kategória): Lipták Ildikó
(Csak neked akartunk jót, Csimota Könyvkiadó)
- Az Év Illusztrátora: Grela Alexandra
(A vakok és az elefánt – Papírszínház, Csimota Könyvkiadó)
- Az Év Fordítója: Érsek-Obádovics Mercédesz
(Ulrich Hub: Az utolsó bárány, Scolar Kiadó)
- Az Év Leginnovatívabb Könyve: Amikor a kukák világgá mentek. Szerk. Ughy Szabina,
Móra Könyvkiadó
- Az Év Ismeretterjesztő Könyve: Tittel Kinga: A Duna kincsei, Kolibri Könyvkiadó
- A HUBBY különdíját idén a Csimota Könyvkiadó kapta az elmúlt években kiemelkedő kiadói tevékenységéért.

HUBBY

(Forrás: konyvesmagazin.hu)

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

30. évfolyam 7-8. szám

2021. július-augusztus

Tartalom

Műhelykérdések

- Kajári Katalin:** Szabadítsd ki a könyvtárost! Könyvtári szabadulószoza,
kreatív feladatok és rekreáció..... 3
- Szilaj Anikó:** Helyismereti munka a Ceglédi Városi Könyvtárban 10

Tanulmány

- Kollár Bettina:** Fiatal nők olvasási, könyvtárhasználati
és könyvvásárlási szokásai 17

Konferenciák

- Barátné Hajdu Ágnes:** Nemzedékek szolgálatában..... 32
- Horváth Adrienn:** Kárpát-medencei könyvtárak a koronavírus-járvány idején..... 37
- Tóth Béla István:** Helyzetértékelés és előremutató tervek
a külföldi könyvtárakban a Covid után..... 41

Napló

- Vida Gábor:** Újabb gondolatok egy régi könyvtárban. A jövő könyvtára
című konferencián elhangzott szöveg pótlása 53

Interjú

- Jónás Károly:** A gazdasági vezetőnek a könyvtár működésében óriási felelőssége van.
Interjú Simon Gizellával, az Országgyűlési Könyvtár egykori gazdasági igazgatójával 57

Évforduló

- Vasné Tóth Kornélia:** Siklóssy László, a műgyűjtő kultúrtörténész
kettős évfordulója 64

Perszonália

- Téglási Ágnes:** In memoriam Czigány Magda (1935–2021) 68

Könyv

- Tomori Tímea:** Jó gyakorlatok a digitális oktatás köréből (*Digitális és online lehetőségek,
jó gyakorlatok a tanári munkában és a neveléstudományi kutatásokban. Osztatlan tanár szakos
hallgatóknak és gyakorló pedagógusoknak. Szerk. Kéri Katalin*)..... 72
- Sásdi Tamás:** Eszterházy püspök álma – Az egyetem megvalósulásához vezető út
Egerben (*Bartók Béla – Makai János – Nagy Andor: Az egyetemi tervekől az egyetemmé
válásig. A Líceumhoz kötődő egri oktatás története*)..... 78
- Pogány György:** A dedikációkutatásról egy katalógus ürügén
(*Fehér Zoltán József: Dedikált könyvek Takáts Gyula könyvtárában*) 82

From the contents

- Katalin Kajári:* Free the librarian! Escape room in the library, creative challenges and recreation (3)
Bettina Kollár: Library use, reading and book buying habits of young women (17)
Gábor Vida: New thoughts in an old library. A replacement for my presentation at
The library of the future conference (53)

Cikkeink szerzői

Barátné Hajdu Ágnes, az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézetének tanszékvezető egyetemi tanára, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöke; *Horváth Adrienn*, az OSZK Könyvtári Intézetének minőségügyi szakreferense; *Jónás Károly*, az Országgyűlési Könyvtár ny. munkatársa; *Kajári Katalin*, a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ ifjúsági könyvtárosa; *Kollár Bettina*, író, az Eötvös Loránd Tudományegyetem MA szociológia szakos hallgatója; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár és Közösségi Ház ny. könyvtárigazgatója; *Sásdi Tamás*, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem volt hallgatója; *Szilaj Anikó*, a Ceglédi Városi Könyvtár helyismereti könyvtárosa; *Téglási Ágnes*, az MTA Könyvtár és Információs Központjának ny. főigazgató-helyettese; *Tomori Tímea*, a Nyíregyházi Egyetem oktatója; *Tóth Béla István*, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros folyóirat szerkesztője; *Vasné Tóth Kornélia*, az OSZK Térkép-, Plakát- és Kinyomtatványtárának munkatársa; *Vida Gábor*, író, a Látó szépirodalmi folyóirat főszerkesztője

Szerkesztő:

Tóth Béla István

Szerkesztőbizottság:

Barátné Hajdu Ágnes, Bánkeszi Lajosné, Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton,
Radó Rita, Rózsa Dávid, Szeifer Csaba, Szépvölgyi Katalin, Verók Attila

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3797; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: ojs.elte.hu/3k, ki.oszk.hu/3k, epa.oszk.hu/3k, facebook.com/konyvkonyvtarkonyvtaros
Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Sziládi-Szántó Klaudia**

Olvasószerkesztő: **Cz. Tóth János**

Borítóterv: **[Gerő Éva]**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU ISSN 1216-6804 (Nyomtatott)

HU ISSN 2732-0375 (Online)

Kajári Katalin

Szabadítsd ki a könyvtárost!

Könyvtári szabadulószo-
ba,
kreatív feladatok és rekreáció

A Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központban 2020 nyarán készítettünk egy hibrid szabadulószo-
bát a kamaszok számára. Cikkemben is-
mertetem a tervezés folyamatát, a feladatok típusait, a projekt utóéletét és a tapasztalatainkat.

A szabadulószo-
bák egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek manapság. Nekem elsőre mindig a *Fűrés* című horrorfilm jut róluk az eszembe. Röviden bemutatva ezek a szobák arról szólnak, hogy egy baráti társaságot bezárnak egy terembe, ahonnan különböző logikai feladatok teljesítésével kell meghatározott időn belül kiszabadulniuk. A játékmester kamerán át figyeli a résztvevőket, kérés esetén segítséget tud nyújtani a játékosoknak. Kezdetben a horror témájú szabadulószo-
bák voltak a legelterjedtebbek, ahol az ember egy igazi horrorfilmbe csöppenhet, de biztonságos környezetben élheti át a rette-
gést. Ma már családoknak szóló szabadulószo-
bák közül is választhatunk: kincset kereshetünk vérszomjas kalózként, bankrablóként menekülhetünk a rendőrök elől, mesebeli királylányokért küzdhetünk, vagy akár varázslóként tehetjük próbára képességeinket. A virtuális valóság élményét keresők választhatnak olyan szabadulószo-
bát is, ahol VR-szemüvegekkel fokozzák a játék hangulatát. Ha valaki számára a bezártság érzése gondot okoz, választhat különböző szabad-
téri nyomkeresős játékok közül is, ezek közül pár éve én az UrbanGo budai pá-
lyáját próbáltam ki. Ennél egy alkalmazást kell letöltenünk, ami méri a játékkal

töltött időt, és ezen keresztül kaphatunk segítséget, ha elakadnánk. A játék végén visszajelzést kapunk, hogyan teljesítettük a pályát a többi csapathoz képest.

Nyomkeresős játékokat már évek óta tartunk kamasztáborunkban és alsó tagozatosoknak szóló nyári napközis olvasótáborunk résztvevőinek. A kisgyerekeknek menetlevelet készítettünk, melyen látszanak az állomások (olvasóterem, gyerekkönyvtár, zenei részleg, udvar) és azok teljesítési sorrendje, így csak a feladatokat kell megoldaniuk a helyszíneken. Mindig nagyon élvezik ezt a tábornyitói feladatot, hiszen új helyeket fedezhetnek fel a könyvtárban és megismerhetik a csapattársaikat is.

Tervezés

2020 nyarán úgy határoztunk, hogy létrehozunk egy igazi szabadulósobát kamasztáborunk résztvevőinek. Ez elsőre komoly kihívásnak bizonyult, mert ugyan a kollégák folyamatosan megosztották velünk szabadulósobás élményeiket, mindent egyben kellett látnunk. Részben a korábbi évek nyomkeresős tapasztalataira támaszkodtunk, részben pedig saját szabadulósobás élményeinkre. Láttuk, hogy az előző években a kamaszok mennyire élvezték a nekik készült nyomkeresős játékokat. A tapasztalatok megosztása után a tervezőcsapatban hárman vettünk részt: *Lakatos Györgyi* és *Maszlágl-Lénárt Mónika* kolléganőim és én.

A Facebook-bejegyzések alapján azt látom, hogy rengeteg könyvtárnak van különböző nyomkeresős játéka, városismereti sétája, sajnos ezeken még nem volt alkalmam részt venni. A mi szabadulósobánkban több különlegessége is van. A játék négy könyvtári részlegen játszódik, azaz szinte az egész könyvtárat megismerik a szabadulni vágyók. Az egyik helyszínről QR-kód segítségével egy *geniallys* online szabadulósobába jutnak a játékosok, és ott teszik próbára a tudásukat. Különlegessége az is, hogy a feladatok elsősorban nem a könyvtárhasználati módszerekre, hanem az igazi szabadulósobákhoz hasonlóan logikai és kombinációs készségekre épülnek.

Szerettük volna, ha a szabadulósobánk minél jobban hasonlít egy igazira, ezért James Hamer-Morton *Szabadulósobás fejtörők* (Budapest, HVG Könyvek, 2019. 224 p.) című kötetét használtuk a feladatok megtervezéséhez. Én még nem jártam szabadulósobában, így az elinduláshoz számomra inspirációt nyújtott ez a könyv, ötleteket meríthettem a feladattípusokról, és arról, hogyan kapcsolható össze a nyomokból a továbbjutást jelentő megoldás. Próbáltunk minél többféle kihívást beépíteni a játékba: logikai és kombinációs készséget igénylő feladatot, általános műveltségi kérdéseket, könyvtárismeretet és helyismeretet igénylő kihívásokat, ügyességi feladatokat (pl. origami) és digitális kompetenciát igénylő feladványokat. Lényeges szempont, hogy ezek ne legyenek sem túl könnyűek, sem megoldhatatlanok, végig fenntartsák a játékosok érdeklődését. Számzárás lakattal felszerelt kincsesládát használtunk a nyomok elrejtésére. Fontos, hogy

ezekből jó minőségűeket vásároljunk, mert az olcsók hamar tönkremennek, és akkor a csapat hiába oldja meg jól a feladványt, ha a lakat mégsem nyílik. Előfordult, hogy a csapatok találtak olyan nyomokat, amiket nem is mi rejtettünk el, ezért a feladatokat tartalmazó borítékokat egységes pelikános dizájnnal láttuk el, ami Gödöllő címerállata. Ez a pelikános ábra az online szabadulósobában és a kiszabaduláskor kapott oklevélen is megjelenik.

Először a kollégákon teszteltük a feladványokat, akik annyira élvezték a szabadulást, hogy magunk is meglepődtünk. A munkatársakat négy csapatra osztottuk, és folyamatosan figyelemmel kísértük őket a játék során. Remek csapatépítő alkalom volt ez mindannyiunknak, és nagy öröm volt látni egy-egy feladat megoldása után a sikerélményt az arcokon. Miután ők sikeresen kiszabadultak, a kamaszok is kipróbálhatták a programot a nyári táborban. Véleményük szerint az utolsó helyszín kódfejtős feladata volt a legnehezebb, a kiszabadulás pedig nagyon jópofa lett. A nagy sikerre való tekintettel később nyitvatartási időn kívüli rendezvényeinkre (Múzeumok Éjszakája, Ponthatáros buli) is meghirdettük a játékot 2–5 fős baráti társaságok, családok részére. A részvételhez előzetes regisztráció szükséges. A program ingyenes, a *Belépőd az olvasójegyed!* szlogennel hirdetjük, a többi rendezvényünkhöz hasonlóan. A játék időtartama egy óra, két csapat esetén az elindításuk közötti optimális idő fél óra. A szabadulósobával a szórakoztatás mellett az intézmény bemutatását tűztük ki célul, és sikerült is több olyan játékost beveznünk, akik a szabadulósoba miatt váltottak olvasójegyet.

Feladatok

A feladatok tervezésénél ugyanúgy, mint a marketingnél, felhasználói szemmel néztük a tereket. Helyi könyvtárosként sok dolog nyilvánvalónak tűnhet, ami külsőként nézve nem az. A gödöllői könyvtár nagy egybefüggő térrel rendelkezik, így nehéz a bezárt hangulat megteremtése, illetve, ha túl gyakori a csapatok indítása, akkor a következő helyszínek feladatmegoldásai is kifigyelhetők: az első helyszínről látszik a harmadik, bár a tapasztalatok alapján a játékosokat nagyon lefoglalja a feladatok megoldása és erre nem figyelnek oda. Helyi jellegzetesség nálunk a földszinti regisztrációs pultot az emeletekre vezető lépcsőtől elválasztó leengedhető rács, amin keresztül a csapatokat beengedjük, majd lezárjuk mögöttük a kijáratot.

Az első helyszín a második emeleti olvasótermünk, ahol a csapatoknak képrészleteket ábrázoló hasábokat kell megkeresniük, amiket a kincsesládában található instrukciók alapján, a megfelelő sorrendben egymás mellé rakva a következő helyszín képét kapják. A második helyszínen, az első emeleti gyermekkönyvtári foglalkoztatóban négy borítékot, egy tükröt és egy kincsesládát kell megtalálniuk a játékosoknak. A borítékokban egy origamis feladatlap és egy tükrírásos feladvány van, utóbbi egy YouTube-vidéo linkjét rejt. Az ori-

gami elkészítésével egy jelet kapnak a játékosok, amit meg kell keresniük a videóban. A jellel együtt egy számsort is látnak, ez nyitja a kincsesládát, amiben a következő feladat helyszínére kapnak utalást. A harmadik helyszín a felnőtt részleg, ahol egy szakjelzetekből készített logikai feladvány megoldásával jutnak el a kerekasztalhoz. Ezen a helyszínen alaposan elrejtettük azt a QR-kódot, amivel a szabadulószoza online felületére juthatnak a játékosok.

Az első kibívás az olvasóteremben

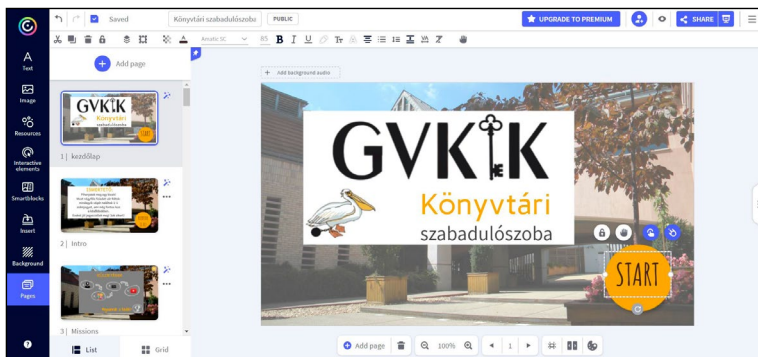
Az online felületen négyféle feladatot kell megoldaniuk a résztvevőknek tetszőleges sorrendben. A jelenlegi változat első feladataként három-három fénykép alapján kell kitalálni, hogy a rajtuk szereplő könyvtárosok a könyvtár melyik részlegén dolgoznak. Természetesen olyan könyvtárosokról van szó, akikkel gyakran találkozhatnak az olvasók. A feladatmegoldást nehezíti, hogy egy 2020-as nyári facebookos posztsorozatunk fényképeit használtuk fel, melyen napszemüveget és maszkot is viselünk. A második feladatban szintén három fényképről kell felismerni egy könyvtárakkal kapcsolatos filmet, a részt vevő színészek és közreműködők alapján. A harmadik feladatban a gyerekkönyvtárban készült fényképet kell alaposan megnézniük a játékosoknak, majd különböző nehézségű kérdésekre szükséges válaszolniuk. Az utolsó online feladathoz pedig az egyik újranyitásra készült videónkból emeltünk ki részleteket, az egyperces klip megtekintése után szintén kérdésekre kell válaszolni. A feladatok teljesítésével egy-egy számjegyet kapnak a játékosok. Ha rossz választ adnak valamelyik kérdésre, akkor azt a feladatot újra kell kezdeniük. Ha mind a négy számjegyet feloldotta a csapat, a kezdőlappra visszatérve a serleghez tudják ezeket beírni. Ezzel a szabadulószoza záróképernyőjére jutnak, ami továbbirányítja őket az utolsó helyszínre, ami a földszinten található MásArc zenei és filmrészlegünk. Ezzel körbe is járták a játékosok a teljes könyv-

tárat, szinte minden részleget érintve. Itt kétféle feladat vár a csapatokra: először a szabadulósobák történetét leíró szövegből kell egy kód segítségével megtalálniuk a laptop szót, majd egy kincsesládában található Cutter-számokból kell a megfelelőt kiválasztaniuk egy kép segítségével, ezután a laptopon a megfelelő kódú hangfájlt meghallgatva meglelhetik a kiszabadulást jelentő zár kódjának helyét. (A kód a könyvtárunk alapítási éve.) A zár kinyitását követően a résztvevők a rendezvény dizájnához igazodó oklevelet és egy kupont kapnak, amit a könyvtár kávézójában később beválthatnak egy kávéra vagy üdítőre és mellé egy szelet süteményre.

Tapasztalatok

A feladatok teljesítése közben végig könyvtárosok segítik a résztvevőket, így azonnali és hasznos visszajelzéseket kapunk nemcsak a feladatok nehézségéről, hanem a könyvtárról is. Például „Eddig csak a gyermekkönyvtárat látogattuk, de itt a felnőtt részlegen is mennyi jó könyv van.” vagy „De jó, hogy ilyen [szakirodalmi] rész is van, én mindig csak a szórakoztató könyvek polcáig jutok el.”. Ilyenkor előfordul, hogy a feladatok teljesítése közben a könyvtár polcai közt bolyongva meg-megtetszenek könyvek a játékosoknak, amiket a kiszabadulás után ki is szoktak kölcsönözni. Könyvtárosok mellett iskolai közösségi szolgáltatók segítségét is igénybe vehetjük a helyszínek felügyeletéhez és a segítségnyújtáshoz, utóbbi mértékét sokszor nehéz meghatározni.

A szabadulósoba online részének megvalósításához a Genially felületét használtuk, mellyel a Könyvtárosok Facebook-csoportban találkoztam először egy Trianonhoz készült feladvány kapcsán. A Genially egy olyan online felület, melynek segítségével különböző prezentációkat, infografikákat hozhatunk létre, és tölthetjük meg interaktív tartalmakkal. Az oldal angol nyelvű és e-mailes regisztráció után használható. Többféle sablonból, ingyenes és fizetős tartalmak közül is választhatunk. Minden személyre szabható, de akár egy üres oldalon is

A Genially szerkesztőfelülete

elkezdhetjük a munkát. Aki ismeri a Canva online grafikai tervezőt, annak nagyon könnyű lesz a Genially elsajátítása, de ha valaki nem szeretne sokáig kísérletezni vele, az a YouTube-on több oktatóvideót is talál a témában, elsősorban a Digitális Témahétnek köszönhetően.

A felület sok lehetőséget nyújt az interaktivitásra, szabad navigációt enged a létrehozott lapok között, beágyazhatunk különböző videókat, linkeket, vagy akár LearningApps játékokat is. Jelszóval védett oldalakat adhatunk meg, és létrehozhatunk a játék során mozgatható vagy láthatatlan elemeket is. Szerkesztés közben a kijelölt objektumok tulajdonságait (pl. szín, pozíció, átlátszóság, árnyék) a szokásos menüsoron módosíthatjuk és különböző animációkat (pl. megjelenés, nagyítás, pörgés, eltűnés) adhatunk hozzájuk. A mi online szabadulószoobánk is egy már meglévő sablonra épül.

Feladatok az online szabadulószoobában

Folyamatosan fejlesztjük, javítjuk a feladatokat. Többféle változatot készítettünk az origamis feladatból, mert az első sokak számára nehézséget okozott, bár láttam már tíz éves kislányt, aki két perc alatt meghajtogatta. Az online szabadulószooba első változatában ifjúsági zenekarok és Marvel-filmes kérdések voltak a kamaszoknak, ezeket a felnőttek számára könyvtárosokkal és könyvtári filmekkel kapcsolatos kérdésekre cseréltük.

A 2021-es Múzeumok Éjszakájára hirdettük meg a programot először az olvasóinknak *Szabadítsd ki a könyvtárost!* címmel, de akkoriban még a csapatoknak saját magukat kellett kiszabadítaniuk. Ezért szeptembertől még élményszerűbbé tettük a könyvtáros kiszabadítását. A jövő évi Múzeumok Éjszakáján is biztosan meghirdetjük a programot, mert a gödöllőiek imádják. 2021. szeptember elején a Polgármesteri Kabinet munkatársai is ellátogattak hozzánk, ez számukra jó lehetőség volt a könyvtár és a könyvtárosok megismerésére és egyben kis csapatépítő szórakozás is. 2021. szeptember 15-én az Informatikai és Könyvtári Szövetség gödöllői konferenciáján pedig tizenegy érdeklődő kolléga próbálhatta ki a játékot

a szakmai nap végén. A szabadulósobát könyvtári óraként a foglalkozásajánlónkban is meghirdettük, de még nem volt lehetőségünk így megvalósítani.

A kis szabadított könyvtáros, 2021

Jövőbeli terveink közt szerepel a szabadulósobánk összekötése egy zseblámpás nyomozással, ami a téli időszakban könnyen kivitelezhető. Emellett egy újabb szabadulósobában a raktári tér bevonását is tervezzük, hiszen ez az olvasók számára egy különleges, elzárt hely. Szeretnénk a szabadulósobát átdolgozni, és olvasmányélményekhez kötődő (pl. Geronimo Stilton-könyvek, Rumini-sorozat) tematikus játékokat létrehozni. Hasznos lenne egy olyan weboldalt vagy mobilapplikációt létrehozni, amin keresztül a csapatok segítséget kérhetnek, és egy számlálón követhetik, mennyi idejük van még a feladatok teljesítésére.

Genially programmal készített szabadulósobánk értelmezhető lenne önállóan az online térben is, mi mégsem tettük közzé, azt szeretnénk, ha az offline szabadulósobánk egyik állomása maradna. Online könyvtári szabadulósobára a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, és a békéscsabai Békés Megyei Könyvtár készített remek pályákat. Előbbi szintén a Geniallyt használta a 2021-es Internet Fiesta keretében a *Deák Ferenc és az elveszett zseblámpa* című játék megalkotásához. Az utóbbi pedig az *Álomcsapda* című Google-úrlapon készített szabadulósoba, melynek felülete, ha tesztként állítjuk be, messze túlmutat a konferenciák regisztrációjához szolgáló platformon.

Bár egy szabadulósoba elkészítése sok munkával jár, akár offline, akár online formával próbálkozunk, de mindenképp megéri belevágni. Jó, ha több kolléga is részt tud venni a feladatok kidolgozásában, így igazán izgalmas és színes végeredményre számíthatunk. Igazi csapatépítő élmény a tervezés és maga a játék is. És nem utolsósorban minden fáradtságot kárpótol a játékosoktól kapott rengeteg pozitív visszajelzés.

Szilaj Anikó

Helyismereti munka a Ceglédi Városi Könyvtárban

*A múlt erős gyökér, a jelen és jövő belőle él.
(Bábel Balázs)*

Múltunk ismerete fontos szerepet játszik a lakóhelyünkhöz való kötődés kialakulásában. Ha tudjuk hogyan éltek, küzdöttek, harcoltak, dolgoztak ősünk, mit tettek városunkért, hogyan alkották meg a nap mint nap látott épületeket, másként tekintünk rájuk. A történelem, a régmúlt megismerésében segíthetnek a könyvtárak helyismereti gyűjteményei.

Digitalizálás

Az 1924-ben megnyílt Ceglédi Városi Könyvtár mindig is nagy hangsúlyt helyezett a helytörténeti gyűjteményre, a helyismereti munkára. Az 1878 óta megjelent régi ceglédi újságok – mint például a *Czegléd, Czegléd és Vidéke, Ceglédi Kisgazda, Ceglédi Hírlap* – jelentős része fennmaradt bekötött formában. Az ebben való kutatás, a mindennapi használat, állományvédelmi szempontból nem volt előnyös, többek között ezért döntöttünk úgy – a digitalizált dokumentumok egyéb nyilvánvaló előnyeire nem kitérve –, hogy digitalizáltatjuk az 1878 és 1956 között megjelent bekötött folyóiratokat. Ennek a munkának köszönhetően mintegy 26 ezer oldalnyi anyag került fel az *Arcanum Digitális Tudománytár* oldalára 2020-ban. Ezt követően partnerségi együttműködéssel a ceglédi

Kossuth Múzeum folyóirat-állománya is felkerült az adatbázisba, így ma már elmondhatjuk, hogy a városban fellelhető régi, papíralapú újságok összessége digitalizálásra került. Ez nagy segítséget nyújt a mindennapi helytörténeti munkában, beiratkozott olvasóink pedig ingyenesen kutathatnak az ADT adatbázisában (<https://adt.arcanum.com/hu/collection/Cegled/>).

Cegléd, 1936. január 5.		Ára 10 fillér.		1936/1936 IV. évfolyam 1. szám.	
CEGLÉDI HIRLAP					
POLITIKAI LAP • MEGJELNIK HETENKÉNT EGYSZER, SZOMBATON DÉLUTÁN					
Szerkesztőség és kiadóhivatal: I. kerület, Árpád-tér 5. szám, ég. evang. bazárépület		Feltöltés szerkesztő: Simon János		Előfizetési díj: negyedévre 1 P 20 fillér — Nyiltér garmond sora 40 fillér —	
Szervilizmus Ira. Bálint Emil dr. Néhány nappal ezelőtt az esztergomi bazilikában Serédi hercegprímás beszédet mondott. A főpásztor beszéde gerincét a szervilizmus elleni küzdelmet jelölte meg. Főpapi lelkének nemes teljességével állakozott a mindinkább		az ember az Istennek köteles megőrizni. Rut arcúcsapása az emberi méltóságnak ez, amikor az alárendelt helyét görnyed feljebb-volga előli s mint nyomorult rabszolga elnyújt mondanivalóját s lesi urának arcát s a mozdulatokat, emiket az vezet. S ha netalán mosolygna a földi potentis, akkor ő is kötelezve ezt magát s lintornak nevezhető mosolygásra.		az emberi méltóságot s a civilizált világ kelles közepében rabszolgai magatartás követelnek. S ez a szellem, ez a magatartás nem mostani keletű. Tíz-tizenkét évvel ezelőtt született s azóta lassan-lassan befészkelte magát a társadalmi életbe. Az utóbbi időben a kormány tagjai, élükön Gombos Gyulával egykeznek véget vetni e szomorú állapothoz.	

A helytörténeti kutatások jelentős forrása a bedigitalizált korabeli sajtó

Egy másik, szintén az Arcanummal kötött együttműködés lehetővé tette, hogy 75 helytörténeti szempontból különösen fontos kötet bekerüljön a *Hungaricana* adatbázisba. A dokumentumok, melyek főleg helyi szerzők – pl. *dr. Surányi Dezső* és *Kürti Béla* – kiemelkedő munkái, teljes egészükben kereshetővé váltak (https://library.hungaricana.hu/hu/collection/Cegledi_Varosi_Konyvtar/).

A könyvtár 2019-ben kezdte el a saját állományának digitalizálását. Első lépésben az 1964 és 2010 között készült kétszázharminc darab könyvtári meghívót dolgoztuk fel a Szikla integrált könyvtári rendszer fotóarchiváló modul-

Üdvözlét Ceglédre, Református templom, 1900.
(Vadas László Képeslapgyűjteményéből – Leltári szám: AKL1)

ja segítségével. Ezek a dokumentumok helyismereti szempontból különösen értékesek, digitalizálásukkal kereshetővé váltak a könyvtárban rendezett előadások, programok; láthatjuk, hogy kik fordultak meg az évek alatt nálunk. Közben elkezdtük a könyvtári fotók feldolgozását is, amelyek a meghívókkal együtt keresve igen érdekes lehet a felhasználók számára. Jelentős bővülést jelentett, amikor egy kedves olvasónk felajánlotta a régi ceglédi képeslapgyűjteményét digitalizálásra. Ezek a lapok fontos helytörténeti dokumentumok, hiszen megőrizték számunkra a régi városképet, köztereket, épületeket ábrázolnak – köztük láthatjuk például a Református Nagytemplom 1936-ban leégett kupoláját régi formájában. Ez a gyűjtemény – csakúgy, mint a meghívók és a fotók – a könyvtár honlapján szabadon elérhetők a digitális könyvtárban (http://www.konyvtarcegled.hu/szikla/foto_kereso).

Sajtómegjelenés

Helyismereti rovat

A helyi sajtóban évekig működött helyismereti rovatunk *Emlékezzünk Régiekről* címmel, mely révén a Cegléden született, a városhoz kötődő jelentős személyek életéről és különféle aktualitásokról írhattunk a kéthetente megjelenő lapba. Kezdetben a helyi *Értéktár* egyes elemeit mutattuk be, azután olyan évfordulós és egyéb témákkal kezdtünk el foglalkozni, mint például: *60 éves a Ceglédi Városi Könyvtár Gyermekkönyvtára; 140 éve jelent meg az első ceglédi újság; 180 éve született Hajós Zsigmond operaénekes; Stepanek Ernő, a halasi csipke tervezője* stb. Az *Emlékezzünk régiekről* rovat alkalmat adott a lakosság számára, hogy gyarapítsa helyismereti tudását, hiszen az újság mindenkéhez ingyenesen jutott el, és nagy népszerűségnek örvendett.

A 2020 tavaszán beköszöntött pandémiás időszak miatt csökkentett oldal-számmal megjelent újságban sajnos már nem jelenhettünk meg, így a rovat átmenetileg a könyvtár Facebook-oldalára került a közösségi médiához alakított formában, de ugyanolyan igényes, értékes tartalommal.

Az Emlékezzünk régiekről című rovat fejléce

Könyvtári Hírmondó

Hatodik évfolyamába lépett a *Könyvtári Hírmondó* című kiadványunk, amely évente 4–6 alkalommal jelenik meg, rendszerint valamilyen évforduló ceglédi vonatkozásait kutatva, vagy híres ceglédi személyek életútját mutatva be. Csak néhány példát kiemelve: *Az 500 éves reformáció története Cegléden*; *A 100 éves Kossuth Múzeum története*; *Cegléd Mátyás király korában*; *Cegléd Rákóczi korában*; *Ceglédi sportolók az olimpiákon*. Ezt a 4–8 oldalas újságot elsősorban a korabeli sajtó cikkeiből állítjuk össze, egyéb helytörténeti dokumentumokat is felhasználva. A visszajelzések pozitívak, olvasóink szívesen lapozgatják, várják ezeket a kiadványokat. Nagy örömünkre szolgál, hogy az Országos Széchényi Könyvtár megkeresésére harmadik éve már, hogy az újság bekerül az OSZK katalógusába is.

VI. évf. 1. sz. 1

KÖNYVTÁRI HÍRMONDÓ

EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL

Május 8. – Városalapítók Napja

Felelős kiadó: Ceglédi Városi Könyvtár Cegléd, 2021. május 8.

Összeáll. és szerk.: Szilaj Anikó

„Óriási és sok napot igénylő munkát vállaltam magamra, tudnillik, Pannónia krónikájának kinyomtatását, tehát olyan munkát, mely hitem szerint minden magyar ember számára kedves és kellemes. Ugyanis mindenképpen a szülőföldjét szereti elsősorban, többre tartja a földéregység más tájainál, és honának minden szülőtte leginkább az övének életét vágyik megismerni, hogy azok milyen életet éltek, és hogy utánozza, ha valami nevezetést és emlégetésre méltót talál benne; ha pedig megismeri, hogy ezen népművelő dolgot nem szerencsésen intéztek, ezen okulva, óvakodják tőle.”
(Hess András : *Chronica Hungarorum - Az első Magyarországon nyomtatott könyv - 1473. június 5.*)

Részlet a Könyvtári Hírmondó 2021. májusi számából

Kutatómunka

Feladataink között kiemelt szerep jut a kutatói munkának, melynek keretében híres ceglédi személyek, családok életútját kutatjuk. Ehhez kapcsolódóan rendezvényeket, programokat szervezünk. Nagyszámú projektet bonyolítunk le évente, melyek közül a teljesség igénye nélkül kiemelek néhányat.

A könyvtár helyismereti munkatársaként talán nem tűnik szerénytelenségnek, ha a saját kutatásaim egyikét emelem ki elsőként, mégpedig egy hollywoodi filmrendező, *George Pal*, eredeti nevén *Marxjinsák Gyula György* (1908–1980) életének feldolgozását, amelyhez 2018-ban fogtam hozzá. A Cegléden született rendező, akit számos országban a bábanimáció megalapítójaként tisztelnek, Amerikában lett világhírű rendező. Az ő életútját, munkásságát levéltárakban, amerikai archi-

vumokban, újságokban kutatva kapcsolatba kerültem a Los Angelesben élő fiával (*David Pal*) és életrajzírójával (*Justin Humphreys*). Nagyon hálásak voltak minden olyan új, általam megtalált információért, amelyről nem volt tudomásuk. Ezt követően a helyi mozi és a könyvtár közösen szervezett középiskolásoknak szánt vetélkedőt a rendezőről. Az eredményhirdetés nagyszabású ünnepség keretében történt, amikor a mozi a Magyar Hollywood Társaság támogatását kérve felvette a George Pal Filmszínház nevet. Az eseményre ellátogatott a család képviselőjeként Justin Humphreys, George Pal hagyatékának kezelője is. A filmszínház 2020-ban dokumentumfilmet forgatott a filmrendező életéről, amelyben szakértő közreműködőként vettem részt. A film a könyvtári állomány részét képező kutatási eredményeimre és a gyűjteményemre alapoz. *A szemfényvesztő I–II. – Marcszincsák Gyula György hollywoodi története* című filmet a Duna World csatornán mutatták be 2021-ben, és már tervben van a harmadik, amerikai helyszíneken zajló rész forgatása is.

George Pal Filmszínház (Forrás: <http://www.begedekor.hu/>)

Kárpáti Aurél (1884–1963) színikritikus, író Cegléden született és születésnapján minden évben előadásokkal, rendezvényekkel és a Könyvtári Hírmondó kiadásával emlékezünk meg róla. Az 1967-ben alakult – a könyvtár égisze alatt működő – Kárpáti Aurél Irodalmi Asztaltársaság máig őrzi emlékét, születésnapján, december 5-én, a Városi Könyvtár munkatársaival közösen koszorúzzák meg emléktábláját, összejöveleteket tartanak, kirándulásokat szerveznek. Az író hagyatékának jelentős része, mintegy hatszáz darab dokumentum – köztük régi könyvek, különleges ritkaságok – a könyvtárban található.

A hangszerként is működő országszerte ismertté vált ceglédi kanna megalakítója *Rónay János* (1855–1940) iparos volt, aki emellett ipartestületi elnökként

fontos szerepet játszott a ceglédi színház felépítésében. Az életéről és munkájáról összegyűjtött kordokumentumokból, valamint a híres kannáról külön rendezvényt tartottunk. A Kanna est kerekasztal-beszélgetés vendége volt többek között a Ceglédi Ipartestület regnáló elnöke, és egy zenész segítségével a kanna zenei funkcióját is megismerhette a közönség. Rónay és a helyi értéket képviselő kanna népszerűsítése olyannyira jól sikerült, hogy a Duna Televízió *Partitúra* című műsorába is bekerült.

A *Zalai-Gombos család* története az 1830-as évektől kezdődően mintegy százkilencven évet ölel fel Cegléden. *Gombos Pál* (1815–1893) és fiai: *Gombos Vilmos* kereskedő, *Gombos Lajos* orvos és fia, *ifj. Gombos Lajos*, Cegléd város polgármestere és *Gombos Dénes* orvos sokat tettek városunkért. Az 1888-ban a városba költözött *Zalai Ede* patikája pedig ikonikus helye volt Ceglédnek. Könyvtárunk kapcsolatba került a két család leszármazottjával, *dr. Zalai Gáborral*, *Gombos Pál* ükunokájával, aki a családi hagyatékek kezelője. Vele együttműködve jómagam kezdtem bele családfájuk ceglédi ágának összeállításába, kutatásába. A több hónapos munkát igénylő projekt zárásaként, egy városi sétával egybekötött beszélgetést szerveztünk, az Országos Könyvtári Napok keretében. Az eseményen nemcsak ceglédiek, hanem az ország számos pontjáról érkezett leszármazottak is részt vettek, és megismerhették azokat a helyeket, ahol egykor őseik éltek. Az együttműködés ezzel nem ért véget, hiszen engedélyt kaptunk arra, hogy a család tulajdonában lévő fotókat, leveleket, aprónyomtatványokat digitalizálhassuk. Hagyományteremtő rendezvényünk nyomán szeretnének a családtagok rendszeresen találkozni a Városi Könyvtárban, hogy a család fiatal generációjában is tudatosítsák a ceglédi gyökereket. A családkutatás a helyismereti munka egyik igen aprólékos, szerteágazó ismereteket, rendkívüli türelmet igénylő része, de a család személyes hálája, a ceglédi emberek rendkívüli érdeklődése és tudásvágya, a régi gyökerek iránti igényük kifejezése igen nagy motivációt jelent a kutatónak az effajta munkában.

Települési Értéktár

A 2012-ben elfogadott hungarikum törvény kapcsán Cegléden is megalakult a *Települési Értéktár Bizottság* 2003-ban, a Városi Könyvtár égisze alatt. 2021-ig a nyolc szakterületi kategóriában 42 helyi értéket vettünk fel, és ebből 18 elem jutott be a Pest Megyei Értéktárba. Közéjük tartozik például a *ceglédi kajszibarack*, a *termálvíz*, a *Református Nagytemplom*, a *ceglédi kanna*, az *evangélikus templom Bach-organája*, *Patkós Irma színművész pályafutása* és a *Rákóczi úti ostorfasor*. Ezzel kapcsolatos feladataink többek közt az értékek dokumentációjának elkészítése a bizottság számára, valamint az adott értékek előkészítése a megyei értéktárba való felterjesztéshez. Az Értéktárba bekerült helyi értékeket, – úgymint a korábban már említett kannát – a könyvtár programokkal, kiállításokkal, előadásokkal népszerűsíti. Fontos számunkra, hogy a szívünknek kedves kincseket megtaláljuk, megismerjük és megőrizzük az

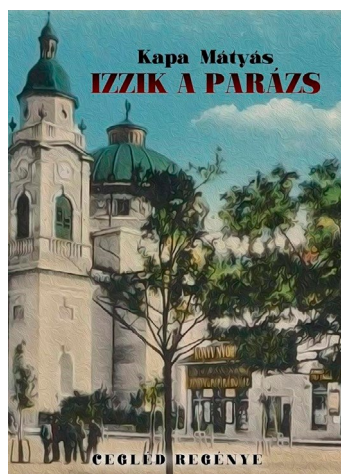
utókornak, hiszen emlékeket, történelmet, dicső pillanatokot idéznek fel, erősítik a közösséghez való tartozás érzését és nem utolsósorban öregbítik városunk jó hírét. Az *Értéktár* elérhető a Könyvtár honlapján.

Cegléd regénye

Szintén egy kutatás segítségével született meg az *Izzik a parázs* című történelmi regény. *Kapa Máttyás*, budapesti író elsősorban a könyvtár helyismereti gyűjteményének anyagát használta fel műve megírásához, és sok segítséget kapott a kutatásban. Történelmileg hiteles, országos terjesztésű regény született, melynek Cegléden és Budapesten is volt bemutatója.

Összefoglalásként elmondható, hogy a Ceglédi Városi Könyvtárban zajló helytörténeti munkának fontos része a város történetének, múltjának bemutatása, értékek közvetítése a ceglédiek számára, a lokálpatriotizmus erősítése. Gondolataimat a Cegléd regényének előszavából vett idézettel szeretném zárni:

„Sok ezer tavasz virradt, mióta az első emberek letelepedtek ezen a vidéken és tetteikkel az első sorokat rótták a hosszú históriába. Egy-egy élet során e hosszú történetnek csak töredékét láthatjuk. Azonban időről-időre részesei lehetünk olyan pillanatoknak, amelyek akár hazánk, akár városunk, akár saját családunk életében történelmi fordulópontot jelentenek. A sors irányát választásunk szabja meg, hogy jellemünk mely vonásai diadalmaskodnak e fontos momentumokban. Az évezredek történetben játszott saját szerepünk során miénk a döntés, hogy mit teszünk az idővel, amely nekünk rendeltetett.” (*Kapa Máttyás: Izzik a Parázs. Cegléd regénye, Historycum Kiadó, 2016. 6. p.*)

Kollár Bettina

Fiatal nők olvasási, könyvtárhasználati és könyvvásárlási szokásai

Bevezetés

Jelen tanulmány szerzője arra törekszik, hogy megvizsgálja a Magyarországon élő 12 és 30 éves kor közötti nők egy bizonyos körének olvasási, könyvtárhasználati és könyvvásárlási szokásai mennyiben alakultak át a 21. század első negyedében. Kutatásom során a vizsgált korosztályba tartozó nők által kitöltött kérdőívet elemeztem. A kérdőívek kitöltése online zajlott, a válaszadók közül jelentős számban kerültek ki blogolvasók, felsőoktatásban tanulók és könyvtárosok.

Folyamatosan érzékelhetők a változó olvasási szokások. A különböző elektronikus naplókat vagy blogokat és történetmegosztó felületeket tapasztalataim szerint jellemzően a 12–24 év közötti fiatal nőkből álló olvasóközönség látogatja, így lehetőségem van rálátni ennek a korosztálynak az interneten folytatott olvasási szokásaira és viselkedésére. Íróként ugyanakkor ennek a korosztálynak írok könnyed, romantikus történeteket, amelyek kezdetben blogokon, később nyomtatott formában jelentek meg.

A mai fiatal nők körében elterjedt a blogok olvasása, amely során jellemzően amatőr írók alkotásait követhetik nyomon internetes oldalak és alkalmazások segítségével. Az internet lehetőséget ad az azonnali visszajelzésre, az író és olvasó kapcsolatteremtésére és a történetek azonnali hozzáférhetőségére. Olvasóként és íróként azt érzékelem, hogy a fiatalok előszeretettel válnak tagjaivá a közösségi oldalakon található könyvekkel kapcsolatos csoportoknak és könyv-

ves oldalaknak, ahol megvitatják az olvasottakat, és kinyilvánítják véleményüket egy-egy kedvelt vagy akár elutasított műről.

Saját megfigyeléseim alapján azt tapasztalom, hogy a vizsgált csoport tagjai szembekerültek azzal az általánosnak mondható közvélekedéssel, hogy a fiatalok nem olvasnak. Az amatőr írók által írt internetes olvasmányok ugyan nem képviselnek világirodalmi színvonalat, de a jelenség összességében mégis azt mutatja, hogy a fiatalok olvasnak. Így kijelenthető, hogy a fiatal nők olvasási szokásainak problémája nem a nemolvasás, hanem az olvasott művek színvonala.

Az általam elvégzett kérdőíves adatfelvétel a jelenlegi társadalom egy bizonyos keresztmetszetének olvasási szokásaira ad választ, amit összehasonlítottam korábbi – életkor, nem vagy más vizsgálati szempontok alapján végzett – felmérések eredményeivel, hogy kiderüljön milyen hasonlóságokat, illetve különbségeket lehet megfigyelni.

A kutatás két fő irányvonala a témában elvégzett rendelkezésre álló releváns kutatások (1960–70-es évek,¹ 2005,² 2006,³ 2010⁴) és egyes részterületekre vonatkozó felmérések, valamint a legfrissebben elvégzett országos adatfelvétel⁵ eredményeivel való összevetés. A vizsgálat elvégzéséhez kvantitatív módszert, kérdőíves adatgyűjtést alkalmaztam, amelyben negyvennégy zárt és négy nyitott kérdést tettem fel a 12 és 30 éves korosztályba tartozó női kitöltőknek. A kutatás során az alábbi kérdéskörökre kerestem a választ:

- A vizsgált korcsoportban olvasnak-e még nyomtatott sajtóterméket, könyvet és azt milyen arányban?
- Mennyit változtak az olvasási szokások az internet térhódításával?
- Van-e különbség a 20 év alattiak és 20 év felettiak olvasási szokásai között?
- Hogyan alakultak a közelmúltban a könyvtárhasználati és könyvvásárlási szokások?
- A kapott eredmények hogyan illeszkednek az országos trendbe?

A vizsgálat elméleti háttere

A szociológia az olvasást olyan specifikus jelenségnek fogja fel, amely az irodalomtól és az emberi magatartás más alkotóelemeitől egyaránt, aránylag függetlenül interpretálható. Tehát az olvasást olyan jelenségnek tekinti, amelyet szociológiailag analizálni lehet, és olyan leírást foglal magába, amely rávilágít az olvasók magatartásának társadalmi jellegére.⁶

Kutatási témám esetében az elméleti hátteret elsősorban a fellelhető hazai, releváns szakirodalom biztosította, tekintettel arra, hogy a vizsgálat földrajzi kiterjedése Magyarország. A felhasznált szakirodalom két csoportra bontható: az országos, reprezentatív felmérésekre, valamint a kisebb, specifikusabb, egy-egy témára fókuszáló kutatásokra. Az országos adatfelvételek ugyan nagyon fonto-

sak a vizsgálatom szempontjából, azonban kevésbé részletezik a korosztályok és nemek megoszlását.

A kutatás módszertani jellemzői

Kutatásom célja, hogy kérdőíves adatfelvétellel megvizsgálja a 12–30 éves nők olvasási szokásait, és a kapott adatokat összevetve a korábbi vizsgálatok, illetve a legfrissebb országos felmérés eredményeivel választ adjon a bevezetőben részletezett kérdésekre, összefoglalóan pedig megállapítsa, hogy milyen tendenciák rajzolódtak ki az elmúlt körülbelül negyven év során.

A 12–30 éves női korosztály alsó és felső határának kiválasztását az alábbiak szerint húztam meg. Az alsó határ a 12 évesek, akik a felső tagozatba lépők, illetve a hat- és nyolcosztályos gimnáziumot megkezdő gyerekek. A felső határ a 30 éveseké, akik a felsőoktatást már jó eséllyel befejezték, de többségük még gyermektelen nő. (A Központi Statisztikai Hivatal 2009-es adatai szerint a szülő nők átlagos életkora 29,5 év volt és a 2009-ben született gyermekek felét 30 éves vagy ennél idősebb anyák hozták világra.⁷)

Kutatásom elvégzéséhez kvantitatív módszert, kérdőíves adatgyűjtést alkalmaztam. A 12–30 éves nők körében elvégzett felmérésben 590 kitöltött kérdőív állt rendelkezésemre, amelyből a hibásan kitöltöttek kihagyásával 579 volt felhasználható. Az adatok begyűjtése 2018. december 15-től 2019. január 22-ig tartott, a kérdőívek kitöltésére online megkerdezéssel került sor, különböző közösségi oldalakon való megosztással és más csatornákon való megkeresésekkel. A válaszadók közül jelentős számban kerültek ki blogolvasók, felsőoktatásban tanulók és könyvtárosok.

A kidolgozott kérdőív az alábbi főbb csomópontok köré szerveződött: a nyomtatott sajtótermékek olvasása, interneten való olvasás, könyvolvasási, könyvtárhasználati, illetve könyvvásárlási szokások, továbbá az otthoni könyvtár mérete.

A vizsgált korosztályt további négy részre bontottam: 12–15, 16–20, 21–25 és 26–30 év közöttiek.

A kérdőív kérdéseinek összeállításához a korábbi kutatások által alkalmazott kérdőíveket használtam kiindulópontnak. A résztvevők száma és önkéntességi alapja miatt a minta nem tekinthető reprezentatívnak, nem képviseli teljes mértékben az ebbe a korosztályba tartozó nők hazai populációjának ismérveit, összetételét, variabilitását. Az alanyok megkeresése folyamán elsősorban nem a reprezentativitásra, hanem a kialakított négy korcsoportba tartozók viszonylag egyenlő megoszlására törekedtem.

A kész kérdőíveket az SPSS adatbázis-kezelő szoftver és a Microsoft Excel táblázatkezelő program felhasználásával, keresztábrák és táblázatok létrehozásával, százalékok számításával elemeztem, majd értékeltem ki.

A vizsgálat és eredményei

Olvadási szokások

Ami a nyomtatott sajtótermékek⁸ olvasását illeti, a fiatal nők körében radikális csökkenés mutatható ki. 1976-ban a fiatalok 84%-a olvasott napilapot⁹, míg az általam vizsgált korosztály körében ez az arány csupán 37% volt, melynek kicsivel több, mint a fele nem rendszeres olvasó. A megkérdezettek 37%-a nyilatkozta azt, hogy szokott napi-, heti- vagy havilapot olvasni. Területi megoszlás alapján nem volt jelentős eltérés a különböző településtípusok között. Az eltérő foglalkozások¹⁰ vizsgálata viszont szignifikáns különbséget mutat: a nyomtatott sajtóterméket olvasók aránya a szellemi munkát végzők körében a legmagasabb.

A 2017-es országos reprezentatív olvasási szokásokat felmérő kutatás alapján a 3–17 éves megkérdezettek körében elenyésző volt azok aránya, akik akármilyen rendszerességgel sajtóterméket olvastak.¹¹ Az általam vizsgált 12–20 éves korosztály napi-, heti- és havilap-olvasási szokásait az országos eredményekhez hasonló ritka olvasási gyakoriság jellemezte.¹²

A kutatásban részt vevő 21–30 éves korosztály nyomtatott sajtótermékre vonatkozó olvasási szokásai sokban hasonlítottak a 12–20 évesekére. Ezt a korosztályt is a ritka olvasási gyakoriság jellemezte mindhárom sajtótermék tekintetében. Míg a 12–20 évesek egynegyede nyilatkozta, hogy soha nem olvas napilapot, addig a 21–30 éves korosztály egyharmadára volt igaz ugyanez az állítás. A folyóirat- vagy havilapolvasás aránya magasabb az idősebb korosztályban, a 26–30 évesek 41%-ára volt jellemző. A korábbi kutatásokkal összevetve a 20–30 évesek nyomtatott sajtótermék olvasásának aránya csökkent az elmúlt csaknem 10 évben. A napilapot soha nem olvasók aránya 11-ről 71, a hetilapot nem olvasóké 19-ről 63, a havilapot, folyóiratot nem olvasók aránya pedig 18-ről 58%-ra emelkedett.¹³ A napilapot és hetilapot rendszeresen olvasók száma nem csökkent ilyen radikálisan, a havilapot, folyóiratot rendszeresen olvasók száma egyaránt 17% volt 2010-ben¹⁴ és 2019-ben is. Ennek hátterében az állhat, hogy az egyetemistákat nagyjából ugyanolyan szinten érinti a folyóirat-olvasás „feladata”. A nyomtatott sajtótermékek olvasásának csökkenésének hátterében az is állhat, hogy jóval kevesebb a nyomtatott napi- és hetilapok példányszáma, így a folyamatosan frissülő, ingyenesen hozzáférhető online hírforrások veszik át a nyomtatott sajtótermékek szerepét.

1985 óta a sajtótermékek iránti kereslet egyértelmű csökkenése mutatható ki. Ennek fő oka feltehetőleg az internetes hírportálok elterjedése, melyek a nyomtatott sajtótermékeket erőteljesen háttérbe szorítják: a napilapolvasás hozzávetőlegesen 30%, a havilap- és folyóirat-olvasás pedig több mint 10%-kal csökkent. Az általam megkérdezett 12–30 éves nők körében a százalékos arányok még alacsonyabbak volt, a napilapolvasás 1985 óta 62, a hetilap-olvasás 52, a havilap- és

folyóirat-olvasás 11%-kal csökkent. A korábbi kutatások és az általam elvégzett felmérés hasonlóságot mutatnak abban a tekintetben, hogy a nők érdeklődési köre nem változott, csupán a lapolvasás mennyisége csökkent.

Kérdőíves adatfelvétel alapján az interneten való olvasás¹⁵ magas arányban volt jelen a 12–30 éves nők körében. Az ebbe a korosztályba tartozó válaszadók 89%-a felelt igennel arra a kérdésre, hogy szokta-e az internetet hírportálok vagy lexikonok, szakkönyvek, szépirodalmi alkotások olvasására használni. Az interneten való olvasás alapvetően minden korosztályra jellemző volt: míg a különböző foglalkozási kategóriák összehasonlítása során nem mutatkoztak eltérések az olvasási szokásokban, az életkor előrehaladtával emelkedett az interneten olvasók aránya. A napi rendszerességgel végzett internetes olvasás a legidősebb korosztály körében a legjellemzőbb, de az arányszám mindenhol magas volt, hiszen a mai modern világ technikai vívmányai (okostelefon, táblagép, laptop) az élet szerves részeként vannak jelen a mindennapokban, folyamatos online elérhetőséget biztosítva. Az életkor növekedésével emelkedett a napi rendszerességű interneten való olvasás. Ellentétben ezzel, és pont ebből kifolyólag a heti rendszerességgel történő internetes olvasás a legfiatalabbakra a legjellemzőbb, és a legidősebbek esetében volt a legalacsonyabb az arány.

A napi szintű internetes olvasás esetében az általam vizsgált 12–30 éves korosztály nagyjából egyharmadára volt jellemző, hogy naponta több órát is eltöltenek az interneten való olvasással. Azok száma, akik évente néhányszor teszik ezt, elenyészőnek bizonyult. A vizsgált négy korosztály körében a leggyakoribb mindenhol a naponta kevesebb, mint egy óra internetes olvasás, melynek aránya a 20 év alattiak körében egyharmad körül mozgott, míg a 20 év felettiéknél kis híján elérte az 50%-ot.

Ami a könyvekkel kapcsolatos weboldalakat és közösségi oldalakat illeti, a megkérdezettek 56%-a nyilatkozta azt, hogy tagja valamilyen oldalnak, de egy törésvonal mutatható ki a 20 év alattiak és felettiak között. Az általam megkérdezett interneten olvasó 12–20 éves korosztályba tartozók 68%-ban voltak weboldaltagok,¹⁶ míg ez az arány a 21–30 éves esetében 15%-kal alacsonyabb volt. A 20 év alattiak inkább a Facebookon fellelhető könyves oldalakat, csoportokat és a különböző blogokat böngésszik szívesebben, a 20 év felettiak körében a könyvesboltok oldalai voltak a népszerűbbek és a nagyobb arányban felkeresettek. A megkérdezettek többsége által gyakran felsorolt – és ebből fakadóan számukra fontosnak tartott – weboldalak egyike a Moly.hu könyves közösségi oldal, amely lehetőséget nyújt a felhasználók számára az olvasmányaik csoportosítását, és értékelhetik az általuk olvasott műveket, idézeteket adhatnak hozzá kedvenc írásaikból, kívánságlistákat hozhatnak létre és polcokra rendezhetnek könyveket. A 20 év alatti válaszadók között sokan használják a Wattpad nevű oldalt vagy alkalmazást (36%), ami egy ingyenesen használható közösségi hálózat amatőr és professzionális irodalmi művek megosztására és olvasására.

A vizsgálatomban részt vevők válasza alapján kijelenthető, hogy a mai fiatal nőket foglalkozástól és életkortól függetlenül az olvasás szeretete és annak rendszeressége jellemzi.

	12–15 évesek	16–20 évesek	21–25 évesek	26–30 évesek
Havonta átlagosan legalább egy könyvet	71,1%	70,0%	43,9%	58,0%
Negyedévenként legalább egy könyvet	19,8%	22,1%	28,0%	23,5%
Félévente legalább egy könyvet	7,6%	5,1%	22,0%	16,0%
Az utóbbi 12 hónapban egy könyvet	0%	2,8%	5,3%	2,5%
Kevesebb, mint évente egy könyvet	1,5%	0%	0,8%	0%
Összesen	100%	100%	100%	100%

A könyvolvasás gyakorisága a különböző korcsoportok körében

A könyvolvasás gyakoriságát vizsgálva azt láttam, hogy a 20–30 éves korosztályba tartozó válaszadók 97%-a mondta, hogy szeret és tankönyveken kívül is szokott könyvet olvasni (akár nyomtatott, akár elektronikus formában).¹⁷ A 20 év alattiak könyvolvasási szokásaira a havonta legalább egy könyv elolvasása volt a legjellemzőbb, de negyedévenként egy könyvet szinte mindenképp elolvasnak. Ezzel ellentétben a 20 év felettiak 49%-a olvas el átlagosan havonta egy könyvet, körükben épp ezért magasabb volt a negyedévente és félévente legalább egy könyvet elolvasók száma. Ami a könyvolvasással eltöltött idejüket illeti, őket jobban jellemezte a hetente és havonta többórás olvasás, körükben a naponta több órát olvasók aránya nagyjából fele volt a 12–20 éveseknek.

Ami az évente elolvasott könyvek számát illeti, a 20 év alattiak a korábbi elemzésekhez hasonlóan ebben a kategóriában is túlszárnyalták az idősebbeket. A 12–15 évesek 37%-a, a 16–20 évesek 42%-a nyilatkozta azt, hogy 20 cím feletti az évente elolvasott könyveinek száma. Ez az arány a 21–25 éveseknél 19%, a 26–30 éveseknél pedig 28% volt. A 20 év feletti két korcsoport kicsivel több mint egynegyede állította azt, hogy az évente átlagosan elolvasott könyveinek száma

egy és öt között mozog, míg a 12–20 évesek körében ez az arány 11% volt. Az évente átlagosan 6–10 és 10–20 darab könyv elolvasási arányszáma mind a négy korcsoportban 25% körül mozgott.

1978-ban a 10–14 és 1983-ban a 15–18 évesek olvasáskultúrájának felmérése során azt tapasztalták, hogy az olyan intellektuális jellegű tevékenységek, mint például az olvasás háttérbe szorult a kötetlen társas tevékenységek előretörésével párhuzamosan.¹⁸ 2004-ben a 12–14 éves leányok 30%-a havonta, 42%-a negyedévente olvasott el legalább egy könyvet,¹⁹ míg az általam elvégzett kutatásban ez az arány körükben 70 és 22% volt, tehát egyértelműen megállapítható, hogy az ebbe a korcsoportba tartozó leányok olvasási gyakorisága az elmúlt 13 évben több mint kétszeresére növekedett. Körükben a nem olvasók aránya ezzel arányosan csökkent, míg 2004-ben 34% állította, hogy nem olvas könyvet,²⁰ addig a vizsgálatom során nem akadt ilyen válaszadó. 2005-ben a 14–17 évesek 91%-a, a 18–29 évesek 76%-a nyilatkozta, hogy szokott könyvet olvasni,²¹ mely arány a kutatásom során 100 és 94%-ra nőtt, így az olvasási gyakoriság az általam vizsgált korosztály egészében növekedésről tett tanúbizonyságot.

2005 óta országos szinten csökkent azok aránya, akik egy könyvet sem olvastak az elmúlt egy évben, míg az általam vizsgált 12–30 éves nők körében a könyvet nem olvasók aránya 3,6% volt. 2017-re országos szinten nagyon lecsökkent a havonta legalább egy könyvet elolvasók aránya, még a 10%-os arányt sem érte el.²² Az általam megkérdezett 12–30 éves nők 61%-a havonta legalább egy könyvet elolvas, azaz a gyakran olvasók körébe tartozott. A ritkán olvasók (akik negyedévente olvasnak el legalább egy könyvet) aránya 1985 után az ezredfordulóra 10 százalékponttal 15%-ra csökkent,²³ majd 2017-ig ezen szint körül stagnált.²⁴ Az általam vizsgált 12–30 év közötti nők esetében ez az arány 2019-ben magasabb volt (23%).

Ami a kedvelt műfajok megoszlását illeti, a 20 év alattiak körében egyértelműen az érzelmes, romantikus irodalom volt a vezető 89%-os részesedéssel, melyet a fantasztikus irodalom követett – több mint 20%-os lemaradással. Sokak részesítették még előnyben a kalandregényeket, a krimiket és a detektívregényeket, valamint a kortárs szerzők szépirodalmi műveit. A 20 év felettiak körében 66%-kal szintúgy az érzelmes-romantikus irodalom a legnépszerűbb, ám az ezt követő fantasztikus irodalom már csak néhány százalékkal volt lemaradva. A harmadik és negyedik helyen a krimik, detektívregények és a kalandregények álltak, csupán félszázaléknyi különbséggel. Sokak által kedvelt műfajnak bizonyult még a klasszikus és a kortárs szerzők szépirodalmi művei, az életrajzi regények, a novellák és az idegen nyelvű könyvek.

Az országos felméréssel összehasonlítva a felső tagozatosok kedvelt műfajai közül a kalandregényeké és a szórakoztató regényeké volt a főszerep, míg a középiskolásokat emellett a két műfaj mellett a fantasy, a (szerelmes, romantikus) tinitörténetek és történelmi regények jelentették a legnépszerűbb ol-

vasmányokat. A 18 év feletti megkérdezettek több mint 30%-a számára a kalandregények, krimik, valamint az érzelmes, romantikus, szerelmes regények voltak a kedvelt olvasnivalók.²⁵

Könyvtárhasználati szokások

A könyvtárhasználati szokásokat vizsgálva elmondható, hogy a fiatal nők körében növekedett a könyvtárhasználat. 1978-ban a 10–14 évesek 60-70%-a volt könyvtárhasználó,²⁶ 2004-ban pedig a 12–14 évesek már 79%-a,²⁷ 2019-ben az utóbbi korosztályban az általam vett mintában 70% volt ez az adat. A 20–30 évesek esetében a könyvtártagsággal rendelkezők aránya a 2005-ös 12%-ról 2010-re 50%-ra,²⁸ a nők körében a vizsgálatom alapján 66%-ra emelkedett.

	Soha	Hat-havonta	Három-havonta	Havonta	Hetente	Hetente többször	Összesen
12–15 évesek	32,8%	28,2%	12,2%	16,1%	10,7%	0%	100%
16–20 évesek	20,6%	26,0%	19,7%	21,5%	10,0%	2,2%	100%
21–25 évesek	20,4%	27,7%	15,3%	22,6%	6,7%	7,3%	100%
26–30 évesek	15,9%	19,3%	11,4%	22,7%	14,8%	15,9%	100%

Könyvtárhasználat gyakorisága a különböző korcsoportok körében

Az általam vizsgált 12–30 éves válaszadók 60%-a nyilatkozta azt, hogy a megkérdezés idején be volt iratkozva valamilyen könyvtárba, közülük majd minden harmadik megkérdezett több könyvtárban is tagsággal rendelkezett. A válaszadók 33%-a mondta azt, hogy bár most nem, de korábban rendelkezett könyvtári olvasójeggyel, és csupán 7,9% nem volt soha beiratkozott olvasó. Azon válaszadóknak, akik soha nem iratkoztak be könyvtárba, az 50%-a községben él, 41%-a viszont városi vagy fővárosi lakos. A 20 év alattiak 55%-a a megkérdezés idején beiratkozott tag volt, és csak 11%-a nem rendelkezett soha könyvtári tagsággal. A 20 év felettek esetében ez a két mutató 66 és 3,1% volt.

A 2017-es országos reprezentatív felmérés feltárta, hogy a legfiatalabb felnőttek, különösen az egyetemi hallgatók körében a könyvtár négyszer volt népszerűbb, mint általában a felnőtt lakosság egészében. A 18 éven aluli megkérdezettek 55%-a soha nem volt, míg 31%-a jelenleg is tag egy vagy több könyvtárban. Demográfiai jellemzőket vizsgálva megállapították, hogy a nők nagyobb arányban iratkoztak be, mint a férfiak. A felnőttekkel összevetve háromszoros arányban voltak a gyerekek között a könyvtárhasználók, ugyanakkor körükben a könyvtár-

ba soha be nem iratkozottak aránya is magasabbnak bizonyult.²⁹ Ez utóbbival az általam elvégzett kutatás is összhangban van, mivel a 20 év alattiak 11%-a, a 20 év felettieknek viszont csak a 3,1%-a nem volt soha könyvtári tag.

A könyvtári tagsággal egyáltalán nem rendelkezők aránya az ezredforduló után csökkenésnek indult, mely tendencia egészen a 2017-es országos reprezentatív felmérésig kitartott, és az általam megkérdezett 12–30 éves nők 7,9%-ára volt jellemző. A könyvtári tagok száma 1964 óta lassú csökkenést mutatott. Az általam vizsgált korosztályba tartozó nők körében magas, 60% volt a megkérdezéskor a könyvtári tagsággal rendelkezők száma, mely arra enged következtetni, hogy valóban nagy arányban veszik igénybe a könyvtári szolgáltatásokat.

Ami a könyvtárlátogatást illeti, az általam vizsgált négy korcsoportra a havi és félévenkénti látogatás volt a legjellemzőbb. A havi könyvtárba járás illeszkedett a legtöbb intézményben alkalmazott kölcsönzési határidőhöz, ez az arány 16 és 23% között mozgott, tehát elmondható, hogy hasonlóan oszlott meg a különböző korcsoportok között. A hetente és hetente többször járók esetében a magasabb arányszámok igazolódtak be, ugyanis ezek az olvasók nem csupán kölcsönözni járnak, hanem tanulás, könyvek helyben használata és kikapcsolódás céljából látogatják a könyvtárat. A megkérdezés fontos részét képezte még a könyvtárba soha nem járó válaszadók aránya, mely 15–33% között mozgott, a legidősebbek körében volt a legalacsonyabb, a legfiatalabbak körében pedig a legmagasabb az arányuk.

A 2001-es,³⁰ középiskolások körében elvégzett felmérés eredményeihez képest 2017-re radikálisan csökkent a könyvtári tagok aránya. 2001-ben a középiskolások 14%-a, míg 2017-ben több mint 50%-a nyilatkozta azt, hogy sohasem vagy az elmúlt 12 hónapban egyszer sem járt könyvtárban.³¹ A 2017-es országos kutatás szerint a magyar felnőtt lakosság 28%-a még sosem járt könyvtárban, és összességében a felmérés előtti egy évben a könyvtárat használók aránya mindössze 15% volt. A könyvtárhasználat gyakoriságának legmagasabb értéke a havi rendszerességű igénybevétel volt, amely jellemzően a kölcsönzési időhöz igazodik. A könyvtárhasználat csökkenő tendenciájára feltehetőleg az elektronikus formában elérhető információk bőséges mennyisége szolgál indokként.³²

A könyvtári szolgáltatásokat tekintve az általam vizsgált 20 év alatti válaszadók körében a hagyományos könyvtári szolgáltatások számítottak a legnépszerűbbnek, úgymint a kölcsönzés és a helyben tanulás. Közülük csupán 2% élt a könyvtári internethasználat lehetőségével, amire részben az a válasz, hogy a digitális világban szinte minden fiatal rendelkezik saját okostelefonnal és interneteléréssel – a helybeni tanulási szokásaik internetszükségeikre nem tértem ki a kérdőívben.

Az országos felmérés eredményei alapján a 18 év alattiak körében a legnépszerűbbnek a kölcsönzés, illetve a hosszabbítás és a helyben olvasás számított. Továbbá a 10–13 évesek 38%-a, a 14–17 éveseknek pedig 50%-a jelölte meg az internethasználat igénybevételét a vizsgálatot megelőző 12 hónap során.³³

	1985 ³⁴	2005 ³⁵	2017 ³⁶	2019*
Heti rendszerességgel	29,0%	25,0%	14,9%	15,0%
Havonta	50,0%	41,0%	36,2%	20,7%
Negyedévente vagy ritkábban	20,0%	34,0%	48,5%	41,6%

Könyvtárhasználat gyakoriságának időbeli változása 1985 és 2019 között

A 20–30 évesek könyvtárhasználatának gyakorisági szokásainál a tapasztalataim az országos trendhez hasonlóan alakultak. A heti és havi rendszerességgel a könyvtárat felkeresők száma az 1980-as évek közepe óta folyamatosan csökken, míg a könyvtári szolgáltatásokat negyedévente vagy annál ritkábban igénybe vevők aránya 1985 óta 28%-kal nőtt.³⁷ Az általam megkérdezett 12–30 éves nők könyvtárhasználati gyakoriságának értékei a 2017-es országos eredményekhez igazodtak, csupán a havi látogatók részesedése volt jóval alacsonyabb.

Könyvvásárlási szokások

A könyvvásárlás a 16–20 évesek körében 2002-ben 70%-ban volt rendszeres és 25%-ban gyakori,³⁸ 2019-ben a rendszeres vásárló nők aránya 24%-ra csökkent, a gyakori vásárlóké ellenben 27%-ra nőtt, ez a középiskolások könyvvásárlásának radikális csökkenését mutatja. 2010-ben a 20–30 évesek 91%-ának a családjában volt könyvvásárló és 83%-a maga is az volt.³⁹ 2019-ben az általam vizsgált ebbe a korosztályba tartozó nők 77%-ának a családjában volt könyvet vásárló és 93%-a maga is az, tehát az elmúlt majd 10 évben körükben nőtt a könyvvásárlók száma. A kutatásom során megkérdezett 20 év alatti és feletti nők tekintetében a könyvvásárlási szokások hasonlóképp alakultak. Mindkét korosztály nagyobb-részt alkalmanként vásárolt könyvet, a 12–20 évesek 46%-ára volt jellemző ez, míg a 21–30 évesek esetében ez a mutató valamivel több, majdnem 50% volt. A 20 év alatti válaszadók 25%-a negyedévente, 26%-a pedig havonta vásárolt könyvet, míg a 20 év felettek esetében a háromhavonta vásárlók 33%-os aránnyal voltak jelen, a havonta vásárlók pedig 16%-kal. Az országos kutatás során a 18 év feletti válaszadók 30%-a nyilatkozta azt, hogy vásárolt a megkérdezés előtti 12 hónapban könyvet. A könyvet vásárlók körében felülreprezentáltak a női válaszadók, a nagyobb városban lakók, a magasabb jövedelemmel rendelkezők és a magasabb iskolai végzettségűek.⁴⁰

* A saját kutatásom során kapott értékek.

A vizsgált mintában a válaszadók 72%-ának a családjában van könyvvásárló. A könyvvásárló válaszadók 77%-ának a családjában is van könyvet vásárló, így arra lehet következtetni, hogy ez hatással van rájuk.

A könyvet nem vásárlók 35%-ban azt adták meg indokként, hogy másra kell a pénz, 28%-ban a könyv magas árára hivatkoztak, és 14%-ban azt nyilatkozták, egyszerűen nem tartják érdemesnek arra, hogy megvegyék. Egy-egy válaszadó pedig a környezettudatosság okán vagy az érdektelenségből kifolyólag nem vesz könyvet.

A házikönyvtár méretére vonatkozó kérdés napjainkban különösen aktuális, hiszen egy olyan korban élünk, ahol az interneten keresztül, illetve e-könyv formájában elérhetőek a különböző magazinok, lapok, újságok, ismeretterjesztő, valamint a klasszikus és kortárs szépirodalom. A házikönyvtárak mérete növekedésben van, az 1960-as években a háztartások több mint egyharmadában nem volt könyv, míg 2000-ben ez az arány már 11% volt,⁴¹ vizsgálatom során 2019-ben pedig csupán 0,7%-ban nem található egyetlen könyv sem. 1964-ben a háromszáz kötet feletti házikönyvtárak száma 5% volt, amely arány 2000-ben 20%-ra emelkedett,⁴² 2019-re pedig majdnem elérte a 34%-ot.

Az általam vizsgált mintában szereplők 99%-a nyilatkozta azt, hogy családjában – tankönyveken kívül – vannak könyvek. Az otthon tartott könyvek számáról elmondható, hogy mind a négy korcsoportban a háromszáz feletti kötettség volt a legmagasabb és az 1–50 kötettség közötti a legalacsonyabb arányban. Az országos tendencia azonban a házikönyvtárak méretének szűküléséről árulkodik. 1996-ban a háztartások 60%-ában minimum száz kötet volt megtalálható,⁴³ 2017-ben azonban ez csupán a háztartások 34%-ról volt elmondható.⁴⁴

Az általam vizsgált nők körében a családi könyvtár köteteit egyáltalán nem olvasók aránya mindegyik korcsoportban igen alacsony volt, sehol nem emelkedett 3% fölé, és 30%-a csak néhányat olvasott el. A megkérdezettek 7,1%-a olvasta az otthonában fellelhető összes könyvet, 61%-a azt nyilatkozta, hogy ugyan nem olvasta a családja birtokában lévő összes könyvet, de a nagy részüket igen. A 20–30 évesek körében az elmúlt majd tíz évben tovább csökkent azon háztartások száma, ahol egyetlen kötet sem volt fellelhető. Azonban azoké is csökkent, akiknél háromszáz kötet feletti a házikönyvtár terjedelme: míg 2010-ben 56%-nál,⁴⁵ addig 2019-ben már csupán 39%-nál volt háromszáz feletti a kötetek száma.

Országos szinten csökkent azoknak a háztartásoknak a száma, ahol egyáltalán nem tartanak otthon könyvet, és ezt tapasztaltam az általam vizsgált 20–30 évesek körében is. A háromszáz feletti kötetet birtoklók aránya az 1964-es 5%-ról 2017-re 10%-ra emelkedett,⁴⁶ az általam megkérdezett 12–30 éves nők körében ez az arány 35% volt.

Összegzés

A fiatal nők olvasási szokásai iránti érdeklődésem elsősorban az általam észlelt tendenciáknak az általános vélekedéssel való szembenállása miatt bontakozott ki. A közösségi média használata számos hátránya mellett bizonyos előnyökkel is bír. Több, könyvekkel kapcsolatos csoport tagja vagyok, amelyekben nap mint nap látom a fiatalok könyvek iránti érdeklődését, és ez megmutatkozik a *Ki mit olvas éppen?* és a *Milyen könyvet tudtok ajánlani?* kezdetű posztokban. Nem csupán kérdező akad, hanem rengeteg válaszadó is, akik közösen kitérgetik kedvenceiket, javasolnak egymásnak különböző műveket, izgatottan várják a sorozatok jövőben megjelenő köteteit, és megvitatják az addig olvasottakat.

Mivel észleltem a fiatal nőkre jellemző gyakori olvasást és könyvtárhasználatot, szerettem volna egy kutatással alátámasztani a tapasztalataimat, egy összehasonlítást végezni az elmúlt évek vizsgálataival, és bemutatni az olvasási szokások változásait. Az interneten való olvasás a nyomtatott sajtótermékek olvasásával ellentétben folyamatosan bővül – a technika fejlődésével párhuzamosan. A fiatalok rengeteget olvasnak általában, hiszen híreket néznek, facebookoznak, és bizonyos értelemben ezek is olvasásnak minősülnek.

Dolgozatom és vizsgálatom leglényegesebb megállapítása az, hogy az általam megkérdezett fiatal nők sokat olvasnak, ami megmutatkozik a gyakori könyvvásárlásukban és könyvtárhasználatukban is. Míg nyomtatott sajtóterméket a válaszadók 37%-a szemléz rendszeresen, az internetet 89%-uk használja hírportálok, szépirodalmi alkotások vagy akár szakkönyvek olvasására. 97%-uk, tehát szinte az összes válaszadó szeret (könyvet) olvasni és 97%-uk szokott is, továbbá a megkérdezettek 60%-a havonta átlagosan egy könyvet el is olvas. A válaszadók kicsivel több mint háromnegyede legkedveltebb műfajaként a romantikus, érzelmes műveket jelölte meg. Ugyan nem klasszikus szépirodalmat, hanem romantikus és kortárs szépirodalmat, kalandregényeket olvasnak a legnagyobb arányban, rengeteg könyvet „forgatnak a kezükben”. 61%-uk rendelkezik könyvtártagsággal, azonban alig harmaduk veszi havonta vagy annál gyakrabban igénybe a könyvtár által nyújtott szolgáltatásokat. 93%-uk szokott könyvet vásárolni, 52,6%-uk háromhavonta vagy annál gyakrabban vásárol.

A vizsgálat rámutat arra, hogy sok esetben jelentős eltérés mutatkozott az országos felmérések adataihoz képest, és hogy szükség van az ilyen specifikus felmérésekre, így árnyalni lehet az országos felmérések eredményeit.

Kutatásom a fentebb említett okokból nem tekinthető reprezentatívnak, de az eredménye hasznosítható lehetne célzott olvasásnépszerűsítő kampányok, vagy akár könyvtári szolgáltatások fejlesztésére, mert segítségével jól megragadható az olvasó fiatal nő mint célközönség.

Jegyzetek

1. Gereben Ferenc – Nagy Attila: *Olvásás és társadalom. Olvasáspszichológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Szöveggyűjtemény.* Budapest, OSZK KMK, 1992. 289 p. <https://mek.oszk.hu/19800/19813/19813.pdf> (2021.08.25.)
2. Gyenes Edina: *Olvásási szokások.* Budapest, Magyar Művelődési Intézet : MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2005. 132 p. (Találkozások a kultúrával, 5.) <https://mek.oszk.hu/15800/15881/> (2021.08.25.)
3. Ábrahám Mónika: *12–14 éves gyerekek olvasási, könyv-és könyvtárhasználati szokásai.* = Új Pedagógiai Szemle, 56. évf. 2006. 1. sz. 3–23. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00099/2006-01-ta-Abraham-12.html> (2021.08.25.)
4. Péterfi Rita: *A Harry Potter-nemzedék és a könyvek. A fiatalok olvasási és könyvvásárlási szokásairól 2010-ben.* Budapest, Hatágú Síp Alapítvány, 2010. <https://www.peterfirit.hu/index.php/publikaciok/2-uncategorised/49-a-harry-potter-nemzedek-es-a-konyvek> (2021.08.25.)
5. Tóth Máté: *A 3–17 éves korosztály olvasási szokásai, egy országos reprezentatív felmérés eredményei.* Budapest, 2017. http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/34323/toth_mate_-_kozvelemenykutatas_-_3-17_evsek.pdf/ (2021.08.25.)
6. Gereben Ferenc – Nagy Attila: *i. m.*, 13. p.
7. Központi Statisztikai Hivatal: *Gyermekvállalás és gyermeknevelés.* 2011. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/gyemekvallasasneveles.pdf> (2021.08.25.)
8. A kérdőívben a nyomtatott sajtótermék alatt a különböző napilapokat, hetilapokat, illetve havi-
lapokat értettem.
9. Horváth Ágota – Sik Endre: *A fiatalok újságolvasási szokásai.* Budapest, Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, 1976. 7. p.
10. A kérdőívben a különböző foglalkozási kategóriák alatt az alábbiakat értettem: általános iskolai tanuló; középiskolai tanuló; főiskolai hallgató, egyetemi hallgató, PhD-hallgató; egyéb tanuló (pl. tanfolyam); dolgozó, szellemi munkát végző; dolgozó, fizikai munkát végző; inaktív (pl. gyed, háztartásbeli); munkanélküli, illetve nyugdíjas.
11. Tóth Máté: *i. m.*, 22. p
12. A 2017-es országos reprezentatív felmérés más korcsoportbontást alkalmazott, mint én, így az országos felmérés 3–17 évesek eredményeivel vettem össze az általam vizsgált 12–20 éves korosztályt.
13. Péterfi Rita: *i. m.*, 14. p.
14. Péterfi Rita: *i. m.*, uo.
15. A kérdőívben az internetes olvasás alatt az internetes hírportálok olvasását, valamint a sajtótermékek online változatainak, szakmai közleményeknek (lexikon, szakkönyv stb.), illetve a szépirodalmi és a szórakoztató irodalmi alkotások (novella, vers, blog) fogyasztását értettem.
16. A weboldaltag kifejezés alatt a különböző honlapok, közösségi oldalak, blogok feliratkozott olvasóit értem.
17. A kitöltés alapvetően olyan szempontból is önkéntes volt, hogy önként vehették észre és dönthettek a lehetőség mellett, hogy kitöltik-e, így valószínűbb, hogy az olvasás témája iránt jobban érdeklődők töltötték ki a kérdőívet, tehát ez torzíthat ilyen ételemben.

18. Tóth Máté: *i. m.*, 6. p.
19. Ábrahám Mónika: *i. m.*
20. Ábrahám Mónika: *i. m.*
21. Gyenes Edina: *i. m.*, 28. p.
22. Tóth Máté: *i. m.*, 12. p.
23. Péterfi Rita: *i. m.*, 22. p.
24. Tóth Máté: *i. m.*, uo.
25. Tóth Máté: *Könyvtárhasználat – információkeresés. Egy országos reprezentatív felmérés eredményei.* Budapest, 2017. 40. p. http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/34323/toth_mate_-_kozvelemenykutatas_-18_ev_feletti.pdf (2021.08.25.)
26. Gereben Ferenc – Nagy Attila: *i. m.*, 46. p.
27. Ábrahám Mónika: *i. m.*
28. Péterfi Rita: *i. m.*, 24. p.
29. Tóth Máté: *A 3–17 éves korosztály olvasási szokásai, egy országos reprezentatív felmérés eredményei.* Budapest, 2017. 31. p. http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/34323/toth_mate_-_kozvelemenykutatas_-3-17_evesek.pdf (2021.08.25.)
30. Nagy Attila: *Háttal a jövőnek. Középiszkolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata.* Budapest, Országos Széchényi Könyvtár : Gondolat kiadó, 2003. 217 p. <http://mek.oszk.hu/01600/01643/01643.pdf> (2021.08.25.)
31. Tóth Máté: *i. m.*, 34. p.
32. Tóth Máté: *Könyvtárhasználat – információkeresés. Egy országos reprezentatív felmérés eredményei.* Budapest, 2017. 40. p. http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/34323/toth_mate_-_kozvelemenykutatas_-18_ev_feletti.pdf (2021.08.25.)
33. Tóth Máté: *A 3–17 éves korosztály olvasási szokásai, egy országos reprezentatív felmérés eredményei.* Budapest, 2017. 34. p. http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/34323/toth_mate_-_kozvelemenykutatas_-3-17_evesek.pdf (2021.08.25.)
34. Gereben Ferenc: *A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban.* = Könyvtári Figyelő, 32. évf. 1986. 1. sz. 13–30. p. http://www.epa.hu/00100/00143/00283/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_1986_1_013-030.pdf (2021.08.25.)
35. Nagy Attila – Péterfi Rita: *Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés a Tárki és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról.* = Könyvtári Figyelő, 16. (52.) évf. 2006. 1. sz. 31–45. p. http://www.epa.hu/00100/00143/00058/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2006_1_031-044.pdf (2021.08.25.)
36. Tóth Máté: *Könyvtárhasználat – információkeresés, egy országos reprezentatív felmérés eredményei.* Budapest, 2017. 16. p. http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/34323/toth_mate_-_kozvelemenykutatas_-18_ev_feletti.pdf/ec8f93f1-ec0b-426e-95ce-8aa6e760cffc (2021.08.25.)
37. Tóth Máté: *i. m.*, uo.
38. Bernát Anikó – Kolosi Tamás: *Könyvvásárlási és könyvhasználati szokások a mai magyar társadalomban.* MKKE:TÁRKIRt. Budapest, 2002. 39. p. <http://old.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a186.pdf> (2021.08.25.)

39. Péterfi Rita: *i. m.*, 25. p.
 40. Tóth Máté: *i. m.*, 46. p.
 41. Péterfi Rita: *i. m.*, 22. p.
 42. Péterfi Rita: *i. m.*, uo.
 43. Gereben Ferenc: *Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon*. In: *Könyvtárosok kézikönyve*. 4. kötet. (Határterületek). Szerk. Horváth Tibor, Papp István, Budapest, 1998. 17–49. p.
 44. Ennél a kérdéstípusnál felmerülhet az a probléma, hogy mennyire reálisan tudják az emberek megbecsülni a családi könyvtár méretét, így ez felléphet lehetséges torzító tényezőként.
 45. Péterfi Rita: *i. m.*, 23. p.
 46. Tóth Máté: *i. m.*, 44. p.

Páratlan irodalomtörténeti hagyatéknak vált elérhetővé az Országos Széchényi Könyvtár legújabb tartalomszolgáltatása révén

A Fotótér, a Földabrosz, a Plakáttár, a Régi Ritka és a Hangtár után új generációs digitális tartalomszolgáltatásai sorában üdvözölhetjük az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának irodalomtörténeti forrásanyagait is a 19–20. századi magyar irodalom legnagyobb alkotóitól. Elsőként Babits Mihály és felesége, Török Sophie monumentális hagyatékának levélnyaga kerül publikálásra a költő 1941. augusztus 4-ei halálának nyolcvanadik évfordulójára.

Ebből az alkalomból indult el a nemzeti könyvtár kéziratári gyűjtőoldala, a Copia, amely a Babits-projekt első ütemében a 6700 darabos levélhagyatéknak teljes körű feldolgozására és a köz-közközebe tartozó csaknem 2500 dokumentum online közreadására vállalkozik.

A távolról elérhető adatbázisban hosszabb távon levelek, levelezések, kora újkori és újkor kötetes kéziratok, önálló vers-, tanulmány- és regénykéziratok, valamint anekdoták (egyedi, nem levéltípusú dokumentumok) válnak majd elérhetővé.

(Forrás: <https://www.oszk.hu/>)

Barátné Hajdu Ágnes

Nemzedékek szolgálatában*

Tisztelt Vendégeink! Kedves Kollégák!

Szeretettel és nagy örömmel köszöntök mindenkit. 2019 után ismét találkozhatunk, ha virtuálisan is, de együtt vagyunk. Nagyon nehéz volt mindannyiunk számára, amikor 2020 tavaszán – pedig akkor még fogalmunk sem lehetett a helyzet súlyosságáról – úgy határoztunk, hogy töröljük az arra az évre tervezett vándorgyűlésünket. Ilyen a Magyar Könyvtárosok Egyesülete történetében még egyszer sem fordult elő. Az idő igazolta a döntésünk helyességét. Azóta megtanultunk elfogadni, túlélni és megújulni, de hivatásunk küldetése, olvasóink, könyvtárhazánk érdekei soha egyetlen egy pillanatra sem kerültek háttérbe, törlésre, halasztásra.

Biztos vagyok benne, hogy az elmúlt időszak különleges helytállást követelt valamennyiunktől. Nemcsak arról volt szó, hogy innovatív módszerekkel próbáltuk az információhoz való jutást, az eddigi szolgáltatásainkat és olvasóinkat megtartani, hanem szolgáltatási palettánk új elemekkel bővült, ezzel új felhasználókat vezethettünk be a könyvtárak világába, esetenként digitális kompetenciát fejlesztettünk, és még sorolhatnám mindazt, amit hozadékként magunkkal viszünk majd a pandémia utáni, nagyon várt időszakra.

Nagy a felelősségünk. Nem kétséges, hogy a ma információövezetében az egyik legfontosabb kérdés az információkhoz való hozzáférés, minél szabadabban és minél szélesebb körűen, ezzel együtt pedig a hitelesség, a rendelkezésre bocsátott adatok, dokumentumok megbízhatósága is elengedhetetlen. A pandémia

* Köszöntő az MKE 52. Vándorgyűlése alkalmából

a hozzáférés kérdését ismételten aláhúzta és új, vagy inkább más nézőpontból megközelített elemekkel bővítette. Erről bőven hallhatnak majd kétnapos rendezvényünkön, akár csak egyik meghívott előadónk, *Glória Peréz-Salmerón*, volt IFLA-elnök előadásában.

Az egyesületi életben is komoly feladatok vártak ránk. Csak néhányat említve a veszélyhelyzettel összefüggésben:

- Ahogy azt említettem bár előkészítettük az MKE 2020. évi 52. budapesti vándorgyűlését, viselnünk kellett annak a felelősségét, hogy a koronavírus okozta járványhelyzet miatt lemondtunk a megrendezésről.
- Az MKE és a könyvtári társszakmai szervezetek – az Informatikai és Könyvtári Szövetség, az Egyházi Könyvtárak Egyesülete, a Könyvtárostánárok Egyesülete, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma és a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége – szoros szakmai együttműködésben és együttgondolkodásban a hatékony újraindulás előkészítése érdekében elkészítettek egy részletes szakmai ajánlást a magyarországi könyvtárak és könyvtárosok számára.
- Előkészítettünk és lebonyolítottunk három, az MKE történetében példa nélküli elektronikus küldöttgyűlést. Ennek törvényes kereteinek megteremtése is óriási kihívás volt.
- A pandémiára való tekintettel létrehoztuk az MKE YouTube-csatornáját, amelyen mára már 25 videót lehet megtekinteni, köztük a nemzetközi tudományos kompetencia konferenciánk felvételeit, vagy a 2021 januárjában induló és a pandémia elmúltával is működtetni kívánt MKE Akadémia előadásait. Videós tartalmainkat összesen 7048-an tekintették meg. Hol tudnánk olyan jelenléti rendezvényeket tartani, ahol ennyi kollégát tudunk megszólítani. (Átlagosan 281 fő.)
- Az angol előadások magyar felirattal kerültek bemutatásra, akárcsak a vándorgyűlésen elhangzó külföldi előadások.
- A kompetencia konferenciasorozat első három évének előadásaiból kötetet szerkesztettünk, mely nyomtatva és elektronikusan is elérhető.

Megtartottuk a 2020-ra tervezett vándorgyűlési mottónkat, a *Nemzedékek szolgálatában* – hiszen mióta csak létezik könyvtár, azóta a köz szolgálata határoz meg bennünket, de az aktualitást hangsúlyozva eredeti témánk alcímet kapott: *2020–2021. Kihívás, kreativitás, könyvtár*. Jelezve ezzel az elmúlt két év tanulságai összegzésének szükségességét, de ahogy eddig is, mindezzel a jövőre készülünk fel.

Az idei 52. vándorgyűlést Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtár és az MKE Pest Megyei Szervezete partnerségével rendezzük meg 2021. július 8. és 9. között, de nem szakítva a hagyományokkal a nulladik napon is bőven kínálunk szakmai és kulturális programokat.

A vándorgyűlés, tekintettel a komoly kihívásokat jelentő járványügyi helyzetre, újszerű, innovatív módon, követve a hazai és nemzetközi rendez-

vényszervezési módszereket, az online térbe költözik; kétnapos rendezvényünk minden eseménye követhető a virtuális térben, online közvetítéssel egybekötve, melyeket rögzítünk és később is megtekinthetők lesznek a YouTube-csatornánkon – ezzel is támogatjuk a minél eredményesebb és hatékonyabb információáramlást, tudásmegosztást szakmai közösségünk tagjai között itthon és külföldön egyaránt.

A vándorgyűlés témájának meghatározását sajátos módon indokolja, hogy a könyvtárak a legteljesebb mértékben közszolgáltatást nyújtó intézmények, legmagasabb szinten igyekeznek kielégíteni az állampolgárok igényeit. Korábbi vándorgyűléseinken megfogalmazott témaválasztásaink is ebbe az irányba mutattak, 2017-ben a könyvtáros kompetenciák folyamatos fejlesztését, a megszerzett tudás továbbadását tettük központi témává, a 2019. évi vándorgyűlés címében is a hitelesség és a mindenhol, mindenkinek megfogalmazás szerepel, amely jelzi, hogy a 21. századi könyvtár és könyvtáros a közvetlen környezetében és a virtuális térben egyaránt a legszélesebb társadalmi kapcsolatokra és a legmagasabb minőségű szolgáltatás nyújtására törekszik.

A nemzedékek szolgálata kettős értelemben is jellemző a könyvtárakra: egyrészt jelzi, hogy a könyvtárak és a könyvtárosok jelentős értékeket őriznek, mondhatni az emberi kultúra összességére kiterjedő érvényességgel, melyeket a változó időben változó módon, a technikai lehetőségeket kihasználva igyekeznek megtartani és rendelkezésre bocsátani. Ez korunk egyik legnagyobb kihívása. Nem véletlen, hogy nemzetközi szervezetünk, az IFLA is stratégiai pontjai és legfontosabb témái között tartja számon ezt a küldetést.

A könyvtárak tehát akkor szolgálják jól az egymást követő nemzedékeket, ha megbízhatóan tudják őrizni a folyamatosan keletkező, könyvtárakban igénybe vehető dokumentumokat, és egyúttal megbízhatóan, sikeresen, a használók érdeklődését és kompetenciáit figyelembe véve, a hozzáférési feltételeket tudatosan fejlesztve tudják az információk legteljesebb és legváltozatosabb körét a használó közönség rendelkezésére bocsátani. Mindez természetesen kapcsolódik az ENSZ fenntartható fejlődési céljaihoz és a 2030-as ágendához.

A nemzedékek szolgálatának másik vetülete, amelyet a sikeres szolgáltatószervezés érdekében folyamatosan figyelemmel kell kísérni és a tapasztalatait integrálni, hogy az egymást követő nemzedékeknek folyamatosan változik a tudás- és ízlésvilága, érdeklődési köre, felkészültsége. Ezekre mind egyszerre kell nyitottnak lennie a könyvtárnak és könyvtárosnak, nemcsak szolgáltatásaink rugalmas fejlesztésével, hanem használóink és nem utolsósorban saját kompetenciáink folyamatos fejlesztésével. Erre is számos lehetőséget kínálunk a vándorgyűléseinken, így van ez az idej alkalommal is. Egyesületünk választott jelmondata – erős könyvtárak, felkészült könyvtárosok – értelmében az 52. vándorgyűlésen elhangzó előadások és szakmai találkozások is ezt a célt kívánják szolgálni azzal, hogy folyamatosan építjük szakmai kompetenciáinkat, fejlesztjük szolgáltatásainkat, számos innovatív

elemmel gazdagítjuk munkánk minden szintjét használóink elégedettségének növelése és információhoz való hozzáféréseinek biztosítása érdekében.

Ám a könyvtáraknak nemcsak az a feladatuk, hogy a különböző generációk saját igényeit ki tudják elégíteni, hanem az is, hogy biztosítsák ezeknek a korcsoportoknak a közös élményeket, a virtuális vagy valóságos fizikai helyet, platformokat a generációs együttlétekhez. Emellett a használókat együtt gondolkodásra, az innovatív ötletek és új kezdeményezések megvalósítására hívják. Cél, hogy a partnerség ne csak az egyes könyvtárak, kulturális intézmények, társadalmi kapcsolataiban működjön, hanem a felhasználóikkal való viszonyrendszerükben is. E sokrétű, egyre szerteágazóbb feladatrendszer feltérképezése, számbavétele, megoldási javaslatainak megfogalmazása vándorgyűlésünk egyik fontos célkitűzése.

Vándorgyűlésünkön, mely az év központi rendezvénye, építünk a civil szerepvállalás fontosságára, és értékeink képviselőivel a jövő iránt érzett felelősségünk nyilvánul meg. Ez a felelősség is új hangsúlyokat kapott az elmúlt másfél évben. Felelősek vagyunk olvasóink, kollégáink, családunk és nem utolsósorban saját egészségünkért is. Érdeklődve hallgattuk annak idején *Ulrike Lang A munka, magánélet, tanulás egyensúlya és az egészségmenedzsment. Releváns-e ez a könyvtárosok esetében?* című előadását a kompetencia konferenciánkon – ma már mindannyian új elemekkel tudjuk kiegészíteni. Mít jelent a home office, hogy tudjuk megőrizni a motivációnkat, a kapcsolatainkat, értékvilágunkat, nem látva és ölelve szeretteinket, hogy tudjuk feldolgozni egy közeli munkatársunk, barátunk, netán családtagunk súlyos betegségét, esetleg elvesztését stb. – mindenki tudja folytatni. Ezekről is van alkalmunk beszélgetni, ha nem is a megszokott formában, de együtt! Együtt és ez nem demagógia a részemről, ebben van civil létünk lényege.

Igen együtt, egy soha nem látott gazdag szekció kínálatban. Idei vándorgyűlésünkön ugyanis 16 szekcióprogram közül választhatnak, köztük olyan újszerű körképek, mint a határon túli körkép (melynek néhány éve volt már előzménye), megyei könyvtári körkép, külföldi könyvtári körkép a Covid után. Színes és izgalmas panoráma. Az angol nyelvű előadásokat a szokásos módon magyar felirattal követhetik.

2021-ben az Országos Széchényi Könyvtár és Budapest ad otthont az MKE 52. Vándorgyűlésének. Voltak személyes találkozásra is lehetőséget adó kulturális, szabadidős és szakmai programok. Néhány kivételes esetben a szekcióprogramok esetében is megvalósulhat ez a kiváltságos helyzet. Mekkora fordult a világ, hogy ma már ezt tekintjük kivételesnek!

Biztos vagyok benne, hogy akármelyik felületen is csatlakozunk, bármelyik programon is veszünk részt, mert a gazdag kínálatból nehéz a választás – de ne feledjék visszanezézhetőek lesznek az események – a gondos házigazdáknak köszönhetően felejthetetlen napokat élünk meg ismét ezen a nyáron.

Különleges vándorgyűlés, különleges programokkal. Az online formában lebonyolított találkozások új lehetőséget kínálnak. Soha ennyi szekció, soha ennyi külföldi előadó és vendég, számos innovatív megoldás.

Köszönöm az Országos Széchényi Könyvtár elkötelezett munkatársainak és segítőinek, valamint az MKE Pest Megyei Szervezet tagtársainak, hogy fáradtságot nem ismerve segítettek megszervezni rendezvényünket. Külön is köszönöm *Rózsa Dávid* főigazgató úrnak, hogy amikor megkerestem örömmel befogadta a vándorgyűlést, *Gerencsér Judit* főtítkárnak asszonynak, hogy kettős szerepében hatalmas munkát végzett, *Koglerné Hernádi Ágnes*nek az MKE Pest Megyei Szervezet elnökének a rendíthetetlen helytállást elsősorban a személyes találkozást igénylő programok szervezésében, és az OSZK informatikus szakembereinek, akik biztosítják mindazt a technikai hátteret, amely alapfeltétele a vándorgyűlésünk sikeres lebonyolításának. Az előkészítés során nagy-nagy türelemről és szakmai felkészültségről tettek tanúbizonyságot.

Köszönöm egyesületünk elnökségének és segítőinek rengeteg munkáját, felelősségteljes gondolkodását, akárcsak szervezeteinknek, előadóinknak a szokásosnál is nagyobb erőfeszítést igénylő felkészülést, hiszen mindannyian érezzük és tudjuk, hogy milyen nagy szükség van minderre. Ahogy azt az elmúlt másfél év is megkövetelte tőlünk.

Meleg van és vándorgyűlés, ahogy ez már a világ rendje. Kívánok hát mindannyiunknak jó egészséget, nagyszerű szakmai programokat, remek feltöltődést, sok új ötletet, bizodalmat és útravalót a jövőre nézve!

Az MKE 52. Vándorgyűlése rendhagyó módon online került megrendezésre, az eseményre a vándorgyűlés weboldalán lehetett regisztrálni, a technikai hátteret az OSZK biztosította

Horváth Adrienn

Kárpát-medencei könyvtárak a koronavírus-járvány idején

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 52. Vándorgyűlésének második napján, 2021. július 9-én *dr. Redl Károly*, az MKE alelnöke nyitotta meg a *Határon túli körkép* című szekcióülést, melyben Horvátország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna magyarlakta területeinek könyvtárosai egy-egy előre elkészített videóban mutatták be, hogyan működtek könyvtáraik a pandémia alatt. Ismertették, hogy milyen eszközökkel védekeztek, szerelkeztek fel; milyen szolgáltatásokat vezettek be annak érdekében, hogy ne veszítsék el a használókat, valamint hogy milyen hatással volt a könyvtár intézményére és a könyvtárosokra a kényszerű zárvatartás.

Az első kisvideóban a horvátországi *Pélmonostor* könyvtárosa számolt be arról, hogy 2020 márciusában a Pélmonostori Városi könyvtár bezárásával hogyan börtölt fel a rend a Covid-19 terjedése miatt. Plexifal és maszk mögé kényszerültek az olvasók számára megszokott arcok, az olvasótermet bezárták, megváltoztak a kölcsönzés keretei. Egy hónap után korlátozott szolgáltatásokkal, de ismét kinyitott a könyvtár, bár külön részben történt ezután a könyvek kölcsönzése és visszahozatala, ami után a könyvek hetvenkét órás karanténba kerültek. A *ha nem tudod legyőzni, csatlakozz* elve nyomán a könyvtárosok új kommunikációs utakat, felületeket kerestek célcsoportjaikhoz. Telefonon, e-mailben fogadták a kéréseket, az időseknek, mozgássérülteknek házhoz vitték az olvasnivalót; kulturális és oktatási programokkal jelentek meg a könyvtár YouTube-csatornáján, ezeket a Facebookon és az Instagramon népszerűsítették. Így például Misu, a törpe és a könyvtárosok péntek esti meseolvasással és kreatív feladatok megoldásával szórakoztatták a ki-

sebbeket; a nagyobbaknak virtuális mikrobit műhelyt hoztak létre, amelyben Jancsival és Juliskával tanulhattak programozni a gyerekek, középiskolásoknak könyvtárhasználati kisvideókkal (pl. katalógushasználat) készültek és olvasáskihívást indítottak a Facebookon. A hónapok alatt elsajátított rutinnal már magabiztosan vezényelték le a *Könyv éjszakájának* online író-olvasó találkozóit, felolvasásait. A korlátozások enyhítésével az új munkakörülmények lettek a normálisak, tehát amellett, hogy ismét kinyitott a könyvtár, az online szórakozásnak, tanulásnak, töltődésnek is megmaradtak a könyvtár által készített, fenntartott online felületei.

A második kisvideó a romániai magyar könyvtárosok színes felvételeiből állt össze. *Agyagási Hajnal*, a marosvásárhelyi Maros Megyei Könyvtár főkönyvtárosa, elmondta, hogy a vírus megjelenése és a korlátozások felkészületlenül érték őket. Az első két hónapban adminisztratív feladatokat végeztek, majd miután két hónap után kinyithattak, csak kevés olvasó tért be ismét a könyvtárba. A higiéniai előírások betartásával, a könyvek fertőtlenítésével és korlátozott tevékenységgel, rendezvények tartása nélkül működtek. A Teleki–Bolyai Könyvtár muzeális könyvtárában a korlátozások alatt, az irodák magányában a könyvtárosok a katalógus finomításával, a 17–18. századi könyvek kutatását megkönnyítő segédletek készítésével, a digitalizálás előkészítésével és tudományos kutatással foglalkoztak.

A sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtárban online tartalmakat fejlesztettek a könyvtár honlapjára és Facebook-oldalára. A május végi visszatérés után a szabadpolcos tereket nem vehették birtokba az olvasók, ezért úgynevezett kertkönyvtárat hoztak létre, ami abban állt, hogy ablakon keresztül adták-vették a könyveket. Decemberben hosszabb időre és több könyvet lehetett kölcsönözni, az előre leadott kérésekből a könyvtárosok könyvputtonyokat állítottak össze. Annak érdekében, hogy ne kelljen több napra karanténba helyezni a könyveket, könyvfertőtlenítő gépet vásároltak. A nyári időszakban olvasótáborokat tartottak a kisiskolásoknak, valamint az 5–8. osztályosoknak. A tanítás kezdetével online vetélkedőket és kétnyelvű olvasásnépszerűsítő foglalkozásokat rendeztek. 2021 februárjában könyvajándék programot indítottak: a háromszéki gyerekeknek adományoztak könyveket. A program során együttműködtek többek között a Bookart Kiadóval.

A Báró Wesselényi Miklós Városi Könyvtárban, Kézdivásárhelyen a zárvatartás ellenére is tovább folyt a munka: polcrendezéssel, selejtezéssel töltötték az időt a könyvtárosok. A nyitás és a szolgáltatások itt sem voltak teljes körűek, hiszen az olvasótermi használat szünetelt, nem tartottak rendezvényeket és a kölcsönözésleget is csak a higiéniai szabályok betartásával lehetett használni.

A csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtárban is komoly kihívást jelentett a szervezeti és működési keretek újbóli meghatározása. Az olvasói térben egyszerre maximum három fő tartózkodhatott, egyenként maximum tizenöt percig, így biztosították a böngészést. A kölcsönzések gördülékenysége és a használat fenntartása végett új szolgáltatásként vezették be a könyvek összekészítését. El-

engedték a késedelmi díjakat és még nagyobb hangsúlyt fektettek a digitalizálásra, és a digitális tartalmak előállítására, valamint a Hargita megye személyiségeit és az épített és természeti örökségét magában foglaló adatbázisokat is tovább bővítették. Mindezek ellenére csökkent a látogatók száma. A könyveket UV-lámpával fertőtlenítették, valamint 3–5 napra karanténba helyezték.

A Gyergyószentmiklósi Városi Könyvtár bő három hónapot volt zárva, ezalatt volt olyan időszak, amikor *technikai munkanélküliségre* küldték a könyvtárosokat. A nyitás után az olvasók nem térhettek vissza a könyvtár falai közé, így a könyvtárosok a könyvek összekészítésével, kiszolgáló ablakkal biztosították a kölcsönzést. A könyveket tíznapos karanténba tették az újbóli polcra kerülés előtt. Vincze Csilla igazgató asszony szerint a használói adatok visszaesése részben annak köszönhető, hogy nem tudták biztosítani a bizonytalan olvasóknak a rátalálás, a böngészés örömét. De azok számára, akik ennek ellenére felkeresték a könyvtár ablakát, igyekeztek minél többet segíteni. A körülmények miatt felértékelődött a könyvtáros szaktudás és hivatás szerepe. Töreksenek arra, hogy a jövőben a rendezvényeik online is követhetők legyenek, de észrevehető a használók körében, hogy megtapasztalták az online lét csapdáit is, például a monitorfüggőséget. E felismerés nyomán a szülők visszatérnek a mesekönyvekhez és az esti meséléshez, amihez a könyveket remélhetőleg a könyvtárból szerzik majd be.

A Székelyudvarhelyi Városi Könyvtárban sem csak arra törekedtek a könyvtárosok, hogy túléljék a vírust, hanem hogy hasznos munkát végezzenek a kényszerű zárvatartás idején. Ezen időszak alatt megcsinálták a tízévenkénti leltárt és átalakították az olvasói tereket. Online beszélgetéssorozatot indítottak, amely mára 68 részessé nőtte ki magát, ebben olyan környékbeliekkel beszélgetnek, akik sokat tettek a városért. Emellett földrajzlecke-sorozatot indítottak iskolásoknak, hogy segítsék a pedagógusok munkáját. A nyitás, a könyvcsomagok és az új szolgáltatások ellenére visszaesett a használók száma.

A Kapocs Könyvtári Csoport képviselője összefoglalta, hogy a Vajdaságban milyen intézkedésekkel léptek fel a könyvtárak a koronavírus nyomán kialakult helyzet kezelésére. Nyilvánvaló volt számukra, hogy nem szabad elengedni az olvasók kezét, ezért tovább bővítették, népszerűsítették a Vajdasági Magyar Digitális Adattárat, színes online tartalmakat hoztak létre, digitalizáltak, nagy hangsúlyt fektetve a helytörténeti vonatkozású dokumentumokra. Bevezették a Qulto integrált könyvtári rendszert, több könyvtár, köztük a szabadkai, a kishegyesi és a törökkanizsai is megújult. Topolyán *Kóder klubot* indítottak a 8–14 éves korosztálynak, a költészet napjára online szavaltak verseket.

A Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesülete kisvideójában egyrészt megismerkedhetünk az egyesület tisztújítás utáni állapotával, másrészt egy-két sorban jó néhány könyvtárnak (Érsekújvár, Muzsla, Párkány, Somorja, Komárom, Kassa, Ipolyság, Rimaszombat, Dunaszerdahely, Galánta, Királyhelmec, Köbölkút, Ebed, Szőgyén, Ekecs, Losonc, Fülek, Gelle) a vírus alatti és utáni tevékenységével.

A verses formában előadott helyzetértékelésnek hála bepillanthattunk az egyesület stratégiájának főbb pontjaiba, úgymint tagság, sajtó, pályázatfigyelés, képzések, kiadványcsere, mentorálás, szakmanépszerűsítés, jó gyakorlatok gyűjtése.

A Lendvai Könyvtár és Kulturális Központban a kommunikációra összpontosítottak, illetve a használóknak az információval való ellátására, ezért ingyenes digitális könyvtárak honlapjait, online lexikonok elérhetőségét, adatbázisokat, e-könyveket, alkalmazásokat gyűjtöttek össze honlapjukon. Létrehozták és ingyenessé tették a *távbeiratkozást*, valamint helyi szerzők írásait jelentették meg honlapjukon, és második alkalommal kapcsolódtak a Könyv éjszakája programjaihoz.

A körképet *Az ukrainai könyvtárak a pandémia idején* című összeállítás zárta. A könyvtárak biztosították a szabad hozzáférést a bibliográfiai és tényadatokhoz, és folyamatosan, több csatornán elérhetőek voltak a használók számára. A közösségi média felületein közvetítéseket, bejelentkezéseket készítettek: ingyenes számítógépes oktatást tartottak, könyvcsomagokat állítottak össze, maszkot varrtak, horgoltak, foglalkozásokat, megemlékezéseket tartottak.

Ha nem is úgy, mint előben, de legalább ezekkel a kisvideókkal sikerült megőrizni annak a hagyományát, hogy a vándorgyűléseken nemcsak a hazai, hanem a határon túli magyar könyvtárak is képviselik magukat.

A szekciósülés keretében levetített hat kisvideó elérhető az MKE YouTube-csatornáján (<https://tinyurl.com/75j44wbn>) és a vándorgyűlés honlapján (<https://vandorgyules.oszke.hu/>).

Részlet a Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesülete videójából

Tóth Béla István

Helyzetértékelés és előremutató tervek a külföldi könyvtárakban a Covid után

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete az Országos Széchényi Könyvtárral és az MKE Pest Megyei Szervezetével közösen rendezte meg *Nemzedékek szolgálatában: 2020–2021. Kihívás, kreativitás, könyvtár* címmel 52. vándorgyűlését 2021. július 8–9-én.

A *Külföldi könyvtári körkép a Covid után* című szekcióülés, melyre a vándorgyűlés második napján került sor *Barátné prof. dr. Hajdu Ágnes* vezetésével, lehetőséget adott arra, hogy hiteles képet kapjon a hazai hallgatóság öt szomszédos ország – Horvátország, Szerbia, Szlovénia, Románia, Ukrajna –, valamint Csehország, Lettország és két afrikai állam – Kenya és Marokkó – könyvtárszakmai helyzetéről, különös tekintettel a koronavírus-járvány alatti és azt követő időszakról. Mindezt az MKE által felkért külföldi könyvtárszakmai partnerszervezetek és -intézmények képviselőinek előadásában.

Az előre felvett, majd a konferencián élőben levetített magyarul feliratozott angol nyelvű videóelőadásokban hangsúlyos szerepet kaptak a pandémia okozta kihívások és nehézségek, illetve a járvány szülte innovációk.

Csehország

Vladana Pillerová, a Cseh Nemzeti Könyvtár Könyvtári Intézete Tanulmányi és Információs Osztályának osztályvezetője, a cseh könyvtáros egyesület tagja összeállításából a hallgatóság megtudhatta, hogy Csehországban a 2020 márciusa és 2021 áprilisa közötti időszakban több mint fél évig zárva tartottak a könyvtárak.

Ha nyitva is voltak, korlátozott nyitvatartási időben tudtak csak szolgáltatni, események szervezésére viszont egyáltalán nem volt lehetőségük. A 2020-as év második és 2021 első fele különösen nehéz időszak volt a számukra. Az olvasókkal azonban folyamatosan tartották a kapcsolatot.

A 2020 tavaszán bekövetkezett bezáráskor a könyvtárak szüneteltették a kölcsönzést. Ősztől viszont – a járványhelyzet javulásakor – különféle kontaktmentes kölcsönzési formákat vezettek be. Így jött létre a *kattints és vidd* el névre keresztelt szolgáltatás, ami a távolról való könyvkiválasztást és a gyors személyes átvételt jelentette. Ahol lehetőség volt rá, ott könyvkölcsönző automatákat is üzembe helyeztek, máshol előre összekészített könyvsomagokkal, illetve a *könyvek zsákban* elnevezésű szolgáltatással várták az olvasókat.

Emellett a könyvtárak nagyobb teret szenteltek az elektronikus tartalmaik és digitális szolgáltatásaik népszerűsítésének, aminek köszönhetően 2020-ban az előző évhez képest megduplázódott az e-könyvek közkönyvtári kölcsönzése: mintegy száznegyvenezer kölcsönzést regisztráltak, és az online forrásokból letöltött digitális dokumentumok mennyisége is megduplázódott, számuk elérte a negyvenmilliót.

Részlet Vladana Pillerová prezentációjából

2020-ban az előző évhez viszonyítva 41%-os visszaesést mértek a látogatószámában, valamint 24%-kal csökkent a könyvkölcsönzés is, ugyanakkor kiugróan, 88%-kal nőtt a digitális dokumentumok letöltése és 7%-kal az online látogatások száma.

A pandémia alatt 2021 júniusáig az Országos Digitális Könyvtár (NDK – National Digital Library) minden digitalizált dokumentuma nyilvánosan elérhetővé vált, köszönhetően a nemzeti könyvtár és a szerzői jogkezelő közötti megállapodásnak.

A cseh könyvtárak mindezekén túl, közel négyszáz online eseményt szerveztek a nagyközönség számára, köztük gyerekeknek és iskoláknak szóló oktatási célú előadásokat, olvasóklubokat, koncerteket és kiállításokat. Lehetőséget biztosítottak az online regisztrációra, és online fizetési megoldásokat vezettek be a könyvtárakban.

Horvátország

Marijana Mišetić és *Nevia Raos*, a Zágrábi Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kara Olaszgyűjteményének könyvtárosai, egyben a Horvátországi Könyvtáros Egyesület tagjai prezentációját Barátné Hajdu Ágnes vetítette le, és az ő előadásában hallhattuk a szerzők írásban elküldött üzenetét, melyből a koronavírus-járvány mellett az országot sújtó földrengések okozta károk enyhítéséről is képet kaphattunk. A járvány és a vele párhuzamosan érkező földrengések soha nem látott nehézségek elé állították Horvátországot és a horvát könyvtárosokat.

A 2020. decemberi 6,4-es erősségű földrengés következtében hét ember elhunyt, számos épület összedőlt vagy megrongálódott, jelentős anyagi károk keletkeztek. 1880-óta ez volt a legnagyobb földrengés Horvátországban. Ráadásul ez abban az évben már a második geológiai katasztrófa volt. 2020 márciusában történt az első, 5,5-ös erősségű földrengés, aminek a következtében egy tinédzser életét veszítette, tizenheten megsérültek és százak váltak hajléktalanná, mintegy ötszáz épület sérült meg, köztük számos műemlék is.

A Zágrábi Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar 2009-ben épült új kari könyvtári épülete nem sérült meg, de a belső terek – az olvasótermek és az irodák – komoly károkat szenvedtek el. A 4. és 5. emeleti olvasótermek könyvespolcai összedőltek, használhatatlanná váltak, és a polcokon lévő kötetek is megrongálódtak. Az 5. emeleti Olaszgyűjtemény sérült meg a leginkább.

A romok eltakarítása, a könyvek szortírozása és az új polcok beépítése a Műszaki Karbantartó Osztály és valamennyi kari könyvtáros közös erőfeszítése révén valósult meg, mintegy hat hónap leforgása alatt, de az olvasóterem teljes rekonstrukciója egy egész évet vett igénybe.

2021 nyarára fejeződtek be a munkálatok. A járványügyi előírásoknak megfelelően felére ritkították az ülőhelyek számát, így készülnek a reménybeli szeptemberi nyitásra.

Marijana Mišetić és *Nevia Raos* prezentációját Barátné Hajdu Ágnes narrációjával

Kenya

Fredrick Wawire Otike, az ELTE PhD-hallgatója a Kenyai Könyvtári Egyesület képviselőjében készített beszámolót a vándorgyűlés számára. Előre felvett előadásában vázlatos képet nyújtott Kenyáról és a kenyai könyvtárak helyzetéről. Az első kenyai könyvtárak még képzett könyvtárosok nélkül kezdtek meg működésüket. A képzett szakemberek iránti igény később kezdett kialakulni. Az első kenyai közkönyvtárat 1903-ban alapították. Négy könyvtártípus van jelen Kenyában: szakkönyvtárak, iskolai könyvtárak, felsőoktatási könyvtárak és közkönyvtárak. Közkönyvtárból jelenleg hatvanégy működik az országban, melyeket a Kenyai Nemzeti Könyvtár Tanácsa felügyel, illetve irányít.

1957-ben alapították meg a Kenyai Könyvtári Egyesületet, akkor még Kelet-Afrikai Könyvtáros Egyesület néven, melyet 1973-tól hívnak a mai nevéen. Ez az egyesület akkor még három ország könyvtárosait fogta össze: Kenyáét, Ugandáét és Tanzániáét, de függetlenné válásuk után önálló szervezeteket hoztak létre. A Kenyai Könyvtári Egyesületnek minden kenyai könyvtáros a tagja lehet, függetlenül attól, hogy milyen típusú könyvtárban dolgozik.

1984-ben a Kenyai Könyvtári Egyesület vezetésével Kenyában rendezték meg az 50. IFLA-konferenciát, amely egyúttal az első afrikai IFLA-konferencia is volt.

Kenyában már a koronavírus-járványt megelőzően is számos nehézséggel kellett szembenéznie a könyvtáros szakmának. Komoly gondot okozott az anyagi források szűkössége (minek következtében nehezzé vált az információs források beszerzése), a szegényes informatikai infrastruktúra és a könyvtárosok alacsony IKT-kompetenciaszintje, valamint a könyvtárakban tapasztalható zsúfoltság, illetve a megfelelő számú és méretű könyvtári tér hiánya. Sok esetben nincsenek megfelelő számítógépek, néhol az áramszolgáltatás sem biztosított, vagy gyakori az áramkimaradás.

A Kenyai Könyvtári Egyesület 2020. december 17–19-én a szokásos évi konferenciáját online rendezte meg, melyen bemutatták az akkor még csak készülőfélben lévő *A Covid-19 pandémia tapasztalatai és tanulságai az információs és tudásmenedzsment központok számára* című könyv elkészült fejezeteit.

A pandémia következtében a könyvtárak többsége bezárt, kivéve azokat az intézményeket, ahol megfelelő információs és kommunikációs technológia áll rendelkezésre, így ezek az intézmények virtuális szolgáltatásokat tudtak nyújtani az érdeklődőknek. Mivel azonban ezt megelőzően nem tartottak információs műveltségi képzést, a használók nem voltak felkészülve az online források és szolgáltatások elérésére. Tovább nehezítette a szolgáltatások fenntartását, hogy jelentősen csökkent a könyvtárosok száma, ugyanis sokakat elbocsátottak a bezárások miatt.

A járvány tanulsága, hogy az illetékesek felismerték, hogy nélkülözhetetlenek a megfelelő szintű anyagi beruházások az informatikai infrastruktúra kialakításá-

Fredrick Wanire Otike előadás közben

hoz. Továbbá képzett, naprakész informatikai ismeretekkel felvértezett könyvtárosokra is szükség van, mivel sok esetben képzettebbek a könyvtárhasználók az online források elérése terén, mint maguk a könyvtári alkalmazottak. Óriási szükség lenne könyvtármarketingre, amit a könyvtárosoknak kellene magukra vállalniuk, és a könyvtárhasználók tudatosabbá válását is szorgalmazni kell.

A könyvtáraknak újra kell gondolniuk magukat, hogy innovatív szolgáltatásokat tudjanak nyújtani a felhasználóknak. A innovációk hiánya nem mindig a pénz hiányából fakad. A könyvtárosoknak minimális anyagi erőforrások esetén is törekedniük kell az innovatív szolgáltatások bevezetésére, például a könyvtárhasználat és az információs jártasság fejlesztése és az okoseszközök használata terén. Ezenfelül rövid képzéseken, konferenciákon, tréningeken kell részt venniük, hogy naprakész ismeretekhez jussanak.

Az előadó végül egy ajánlást is megfogalmazott: a könyvtáraknak és a könyvtáros egyesületeknek helyi és nemzetközi szinten is össze kell fogniuk, és közös stratégiát kell megfogalmazniuk arra nézve, hogy hogyan tudnák hatékonyan segíteni a felhasználókat az információk elérésében.

Lettország

Māra Jēkabsons, a Lett Könyvtári Egyesület elnöke, a Lett Nemzeti Könyvtár Könyvtárfejlesztési Központjának főkönyvtárosa videós összeállítását egy humoros felütéssel kezdte. Prezentációjának első diáján ugyanis a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos nemzetközi könyvtári gyakorlat fontosabb elemei – mint például a távoli munkavégzés, a kontaktmentes szolgáltatás vagy a hetvenkét órás könyvkarantén – mellett egy, a korlátozó intézkedések feloldásakor közismertté vált lett vicc is helyet kapott: Végre vége a szörnyű kétméteres távolságtartásnak, és a lettek visszatérhetnek a szokásos öt méterhez.

Előre felvett, prezentációval egybekötött előadásában Jēkabsone a pandémia negatív és pozitív hozadékairól is beszélt. A negatív hatások között a látogatói és kölcsönzési mutatók visszaesését és a tervezett események meghiúsulását, a megszakított projekttevékenységeket, valamint a könyvtár közösségi találkozóhelyként való használatának visszaesését említette. Ezekkel szemben pozitív előjelet kaptak az online rendezvények, az új digitális eszközök használata, a digitális készségek javulása, a távoli szolgáltatások fejlődése, az e-szolgáltatások használatának növekedése, a sokféle online képzési alkalom, az intenzívebb munka a gyűjteményekkel, adatbázisokkal, helytörténeti dokumentumokkal és a könyvtárak szerepének megerősödése a közösségben és a társadalomban.

Néhány országos eredmény:

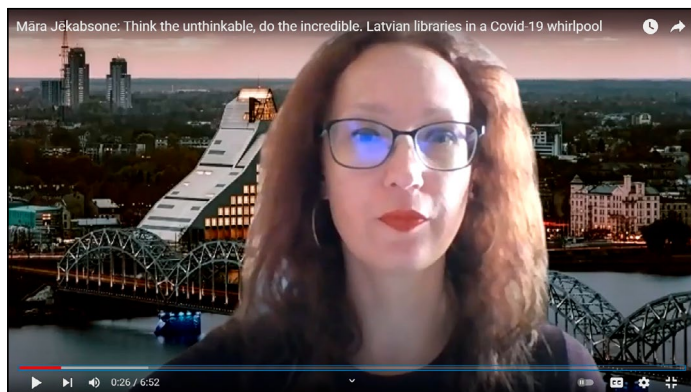
- A *3rd e-BOOK Library* szolgáltatás bevezetése, amely a városi közkönyvtárak beiratkozott olvasói számára lehetővé teszi, hogy lett nyelvű e-könyveket ingyenesen olvashassanak online, még hozzá bármilyen mobilkészleten vagy számítógépen.
- Állami pénzeszközökkel igyekeztek elejét venni a Covid-19 következményeinek a kulturális szektorban, melynek keretében könyveket vásároltak a közkönyvtárak számára, továbbá digitális készségfejlesztő képzést tartottak online, könyvtárak és múzeumok munkatársainak.
- 2021 februárjában pedig webináriumot rendeztek a lett könyvtárak és fenntartók számára az Európai Strukturális és Befektetési Alapok lehetőségeiről.
- Megállapodást kötöttek a Lett Szerzői Jogi és Kommunikációs Ügynökséggel és a Lett Szerzők Egyesületével, amely szerint a pandémia alatt ingyenesen elérhetővé válnak online a digitalizált könyvek és periodikumok. Ezt a megállapodást most 2021 végéig sikerült meghosszabbítaniuk.

Helyik kezdeményezések:

- könyvviszavételi dobozok;
- könyvkölcsönzési csomagterminálok;
- távoli regisztráció bevezetése a könyvtári tagság megszerzéséhez;
- távolról elérhető kiállítások és online rendezvények.

A Lett Könyvtári Egyesület 2020-ban lefordította lettre az IFLA stratégiáját; online tartott kongresszust, melyen az IFLA elnöke, *Christine Mackenzie* nyitóelőadást tartott videóelőadás formájában; az egyesületi tanács választását is online bonyolították le; online tartották meg a *Könyvtári hét* című programot; valamint költségmentes Zoom-előfizetést biztosítottak az egyesület tagjai számára, hogy online rendezvényeket szervezhessenek. Ezenkívül idén online

bonyolították le a kétnapos Lett Könyvtári Fesztivált, amely ezúttal *Tegyük meg, ami elképzelhetetlen!* címmel került megrendezésre, melynek mindkét napján közel ezren vettek részt.

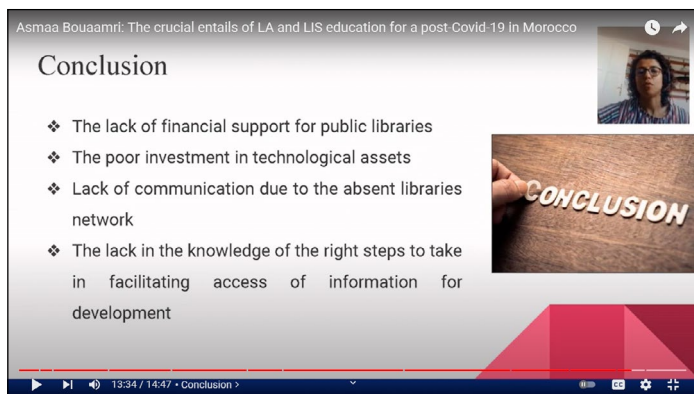
Māra Jēkabsons, a Lett Könyvtári Egyesület elnöke

Marokkó

Asmaa Bouaamri, az ELTE PhD-hallgatója Marokkó rövid bemutatása után az ország könyvtári helyzetét ismertette. Jelenleg nem áll rendelkezésre pontos adat arról, hogy hány közkönyvtár van az országban, mivel nem készült róluk jegyzék, a számuk feltehetően nem éri el a százat. A kulturális miniszter által közölt kistéleplési lista nem egészen naprakész, ugyanis vannak olyan települési könyvtárak, amelyek pénzügyi támogatás hiányában megszűntek. Az országban egyedül a Marokkói Királyság Nemzeti Könyvtára működik hatékony nyilvános könyvtárként, és egyben ez a legnagyobb közkönyvtár, melyet 1924-ben alapítottak a Francia Protektorátus időszakában. A nemzeti bibliotéka és szolgáltatásai bemutatását követően a két marokkói könyvtári-informatikai képzési programról is szó esett. Míg az első – melyet 1975-ben indítottak el – egy francia tannyelvű információtudományi (LIS-képzést adó) iskola, addig a 2009-ben indított másik képzés a könyves szakmák iránt érdeklődők számára kínál lehetőséget a tanulásra, beleértve például a könyvtárosi, könyvesbolti eladói, könyvkiadói tevékenységeket. Ez a képzés viszont 2019-óta szünetel, várhatóan most nyáron újítják meg az akkreditációját. Két könyvtáros egyesülete van Marokkónak. Az elsőt 2019 decemberében alapították, a neve Association des Bibliothèques Public au Maroc. Ez a marokkói közkönyvtárak egyesülete. A másikat, amely a könyvtár- és információtudománnyal foglalkozik 2019 áprilisában alapították a könyves szakmák végzett hallgatói a Marokkói Könyves Szakmák Egyesülete néven.

A koronavírus-járvány miatt minden könyvtár bezárt, és korszerű információtechnológia híján távoli szolgáltatásokat sem tudtak nyújtani a felhasználóknak.

Kivételt csupán a királyi könyvtár, illetve a magánforrásokból finanszírozott felsőoktatási és szakkönyvtárak képeztek. A kisebb és vidéki könyvtárakban az internet sem volt elérhető, teljes volt a lezárás. Marokkóban sajnos a könyvtári szakemberek sem elég képzettek, és ebből következően a felhasználók számára nem tudnak kellő segítséget nyújtani a digitális források használatát illetően. A marokkói könyvtárak jövőjének zálogai a rugalmas és nyitott könyvtáros egyesületek lehetnének, amelyek többek közt meghatározhatnák a könyvtárak hatékony munkájának követelményeit, megrajzolva ezzel a könyvtárak fejlődéséhez vezető utat.

Asmaa Bouaamri, az ELTE doktorandája előadás közben

Románia

Adriana Szekeley, a Román Könyvtáros Egyesület elnöke egy levelet küldött a rendezvény számára, amelyet *Lovász Ágnes*, a Temesvári Politechnikai Egyetem műszaki könyvtárának igazgatója előadásában hallhattunk magyarul, melyben üdvözetét küldte a Magyar Könyvtárosok Egyesületének, továbbá a Covid-19 okozta nehézségek kapcsán fejtette ki gondolatait.

Számos könyvtári tevékenység átkerült az online térbe. A több mint ezer taggal büszkélkedő Román Könyvtáros Egyesület igyekezett tevékenységeit a járvány okozta helyzethez igazítani. Elhalasztották a 2020-as szakmai konferenciájukat, de sikerült online módon kapcsolatban maradniuk a könyvtárosokkal. A kihívások mellett számos innovációra is sor került a járvány miatt. A könyvtárhasználat gyakorisága ugyan visszaesett ebben az időszakban, de a digitális dokumentumok forgalma kimagasló növekedést mutatott. Sok romániai könyvtár több ezer oldalt szkennelt be az egyetemi hallgatóknak, kutatóknak, oktatóknak, az egyesület pedig sok szakmai találkozót és tanfolyamot online platformra helyezett, melyeken több mint ezerötszázan vettek részt.

A Román Könyvtáros Egyesület petíciót indított a román oktatási és kutatási miniszter ajánlása ellen, ugyanis a pandémia okozta helyzetben felfüggeszthették

volna az iskolai könyvtárak működését, elkülönítő helyeket alakíthattak volna ki az iskolai könyvtárakban, a könyvtárosokat pedig más feladatkörben foglalkoztathatták volna. A petíciót több mint kétezren írták alá. Az egyesület emellett többek közt online kampányt kezdeményezett az otthoni olvasás ösztönzésére a járványidőszakban.

Lovász Ágnes temesvári könyvtárigazgató Adriana Szekely, a Román Könyvtáros Egyesület elnökének üzenetét közvetíti a hallgatóság felé

Szerbia

Jasmina Ninkov, a Belgrádi Városi Könyvtár Igazgatója, a Szerbiai Könyvtáros Egyesület korábbi elnöke mint Szerbia legnagyobb közkönyvtári hálózatának vezetője előre felvett előadásában ismertette, hogy Szerbiában 2020. március 15-én hirdették ki a koronavírus-járvány okozta vészhelyzetet. Minden könyvtár bezárt, és az az ajánlás született, hogy minél több távolról elérhető szolgáltatást nyújtsanak az intézmények. Két-három hónap múlva azonban ismét kinyithattak, így a Belgrádi Városi Könyvtár munkatársai is újraindították a könyvtári terekben a szolgáltatásokat. Mivel 2020 májusában véget ért a vészhelyzet, a Belgrádi Városi Könyvtár május 11-étől kezdve tervszerűen kezdte el kinyitni a fiókkönyvtárait – természetesen a Városi Közegészségügyi Intézet védekezési előírásait betartva. Kezdetben hétköznapokon délelőtt kilenc órától délután három óráig tartottak nyitva, júniustól azonban visszatértek a korábbi nyitvatartási rendre. Korlátozás csupán az olvasótermeket érinti: egy főre négy négyzetméternyi területnek kell jutnia.

A könyvtár kulturális rendezvényekkel foglalkozó részlege virtuális program-sorozatot szervezett, amelyen nem csak a regisztrált olvasók vehettek részt. Híres színházi és televíziós személyiségekkel is együttműködést kötöttek, akik abban segítettek, hogy kapcsolatban maradhasson a könyvtár az olvasóival. A könyvtár vezetése úgy döntött, hogy a pandémia alatt ugyanazt fogja tenni, mint azelőtt,

tehát nem hagy fel a rendezvényekkel, csupán online formában rendezi meg azokat. A digitális gyűjtemények tekintetében újdonságnak számított a járvány alatt megnyitott filmes különgyűjtemény, amely bárki számára elérhetővé vált Szerbiában, de emellett számos egyéb tematikus weboldal és online szolgáltatás áll azóta is az olvasók rendelkezésére.

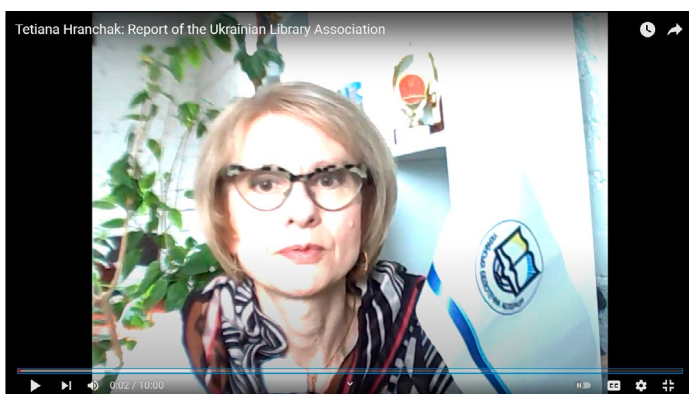
Jasmina Ninkov videóüzenetének részlete

Ukrajna

Tetiana Hranchak, az Ukrán Könyvtáros Egyesület (ULA) képviselőjében arról beszélt videóelőadásában, hogy az 1995-óta létező ULA milyen hatékony válaszokat adott a koronavírus-járvány miatti kihívásokra. Rendezvényeik száma a korlátozások dacára is megközelítőleg akkora volt, mint a karantént megelőzően. Évente körülbelül harminc rendezvényre kerül sor az egyesület égisze alatt, 2020-ban kilenc konferenciára, egy fórumra, két képzésre, két távtanfolyamra, egy szemináriumra, nyolc webináriumra, egy vásárra, egy magas szintű találkozóra, egy kerekasztal-beszélgetésre, egy könyvtári kávéházra került sor. A legtöbb rendezvény a képzést szolgálta. 2020-ban távoktatási tanfolyamokat is szervezett az ULA. Sor került egyebek mellett *A könyvtár a digitális környezetben. Platformok és média és az Újságírás az iskolában / Újságírás a könyvtárban: alapismeretek* című képzésekre, de a könyvtári szakajtó munkatársai számára is tartottak online képzéseket. Az ULA továbbá együttműködést kötött az Ukrán Digitális Átalakulás Minisztériumával, a Digitális Átalakulás Parlamenti Bizottságával és az Ukrán Internet Egyesülettel, amelynek az volt a célja, hogy a közkönyvtárakra alapozva digitális írástudással foglalkozó központokat hozzanak létre Ukrajna különböző régióiban. A központok egyrészt ösztönöznék a digitalizálást, másrészt az élet-hosszig tartó tanulást. Az ULA emellett különböző projekteket valósított meg 2020-ban. Közülük az egyik legfontosabb, hogy *Négy tér a könyvtárban: innovatív modell* címmel az ULA szakértői az ukrán könyvtárak számára adaptálták a

könyvtári térszervezés közismert dán modelljét, amely tanulási térre, kreativitással/inspirációval kapcsolatos térre, kommunikációs (találkozó) térre és használati tevékenységekre (rendezvényekre) alkalmas térre osztja fel a könyvtárat.

A koronavírus-járvánnyal összefüggésben információs anyagokat tettek közzé a honlapjukon, valamint számos webinariumot és online konferenciát tartott a témáról. Az ULA továbbá együttműködési megállapodást kötött az Ukrán Egészségügyi Minisztérium Közegészségügyi Központjával és az Országos Könyvtári Adományozási Alappal az egészséges életmód és a tudatos egészségmegővés népszerűsítésére az ukrán könyvtárak hálózatának segítségével.

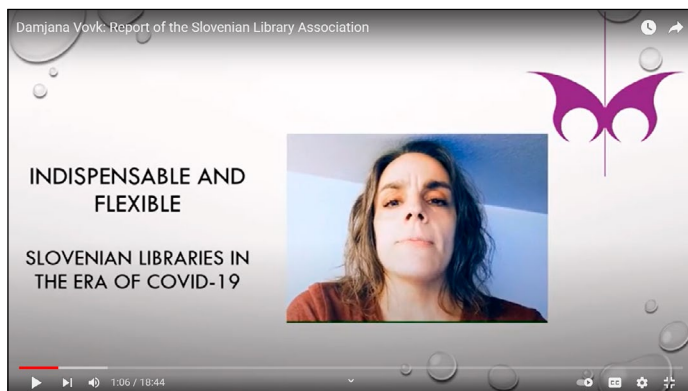

Tetiana Hranchak az ukrán könyvtárak pandémia alatti tevékenységéről beszél

Szlovénia

Damjana Vovk, a Szlovén Könyvtárosok Egyesületének főtitkára előadása zárta a szekcióelőadások sorát, melynek a beköszöntőjét ő maga adta elő a felvételen, a tartalmi rész pedig az előre elkészített írásos anyag alapján magyarra lett fordítva, amit Oros Sándor tolmácsolásában hallhattunk a szerző diasora narrációjaként. Az előadás első részében Szlovénia könyvtári hálózatával és könyvtári szolgáltatásaival, továbbá könyvtárszakmai egyesületeivel ismerkedhettünk meg, majd a Covid-19-cel összefüggő időszak került bemutatásra. A járványhelyzet hivatalosan 2020. március 13. és május 31., valamint 2020. október 19. és 2021. június 15. között tartott, és jórészt a Magyarországon is alkalmazott korlátozó intézkedések léptek érvénybe. Kezdetben zárva voltak a könyvtárak, de 2020 májusára már minden közkönyvtár kinyitható. Ekkor még csak az előkészített könyvekért mehettek be az olvasók a könyvtárba. Június elejétől október közepéig ismét használhatóvá váltak az olvasótermek és a gyűjtemények. 2020 október közepétől azonban ismét bezárták a könyvtárakat. 2021. április 26-ától ismét látogathatók a szlovén könyvtárak az olvasók előtt. A korlátozások miatt meghonosították az otthoni munkavégzést a könyvtárosok körében, majd 2020 májusában áttértek a

hibrid (otthoni és munkahelyi) munkavégzésre, ami sok helyen a mai napig megmaradt. 2020 júniusában a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár 2 UVC sterilizátort vásárolt, mellyel a nem archiválható dokumentumokat – köztük a hírlapokat – laponként tudják fertőtleníteni. Szintén fertőtleníthetik ezzel az eszközzel a kábel nélküli billentyűzeteket és egereket. A gyakorlatot átvette több köz- és felsőoktatási könyvtár is.

Damjana Vovk videóüzenetének részlete

Az előadások megtekinthetők a Magyar Könyvtárosok Egyesülete YouTube-csatornáján.

A digitális könyvtári szolgáltatás új lehetőségei az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élők számára

A szerzői jogi szabályozás egyik legfontosabb célja, hogy egyensúlyt teremtsen a kreatív gazdaság alapjait jelentő alkotói érdek és az információhoz és a kulturális javakhoz való hozzáféréshez fűződő társadalmi érdek között. Ebből következően a törvény kivételeket fogalmaz meg, illetve korlátozásokat vezet be a szerzőnek a mű felhasználásának engedélyezésére vonatkozó kizárólagos jogával kapcsolatban. E korlátozásokat és kivételeket nemzetközi szerződések, uniós irányelvek határozzák meg. Az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő személyeknek kíván kedvezni az a 2017 szeptemberében megjelent Európai Uniói rendelet, amely az úgynevezett marrákesi szerződés átültetéséről szól. A magyar jogrendszerbe is implementálásra került rendelet nyújtotta új digitális szolgáltatási lehetőségekről, valamint az OSZK és a Könyvtári Intézet e témában megjelentetett, az érdektelt könyvtárak számára kidolgozott ajánlásáról a Könyvtári Intézet alábbi oldalán olvashatnak: <https://www.ki.oszk.hu/node/10266>.

(Forrás: <https://ki.oszk.hu/>)

Vida Gábor

Újabb gondolatok egy régi könyvtárban

A jövő könyvtára című konferencián elhangzott szöveg pótlása*

Nem tudom, hogy milyen lesz a jövő könyvtára, nekem a könyvtárról rendszert a múlt jut az eszembe, hiszen egy jó könyvtárba mindazt összegyűjtik, amit eddig írtak. Legalábbis ez a cél, hogy minden megmaradjon, legalább egy példányban. Semmi sem fölösleges, ha már megvan. Lehet, hogy száz évben egyszer fogja valaki megkeresni, de ha nincs, akkor hiába is keresné. Egészen sok ilyen könyvről tudunk, aminek csak a címe maradt ránk egy jegyzékben, emlék, hogy volt ilyen, lehetett volna. Talán a világ mai állásán nem változtatna semmit, de ha valaki belegondol, hogy ha ránk maradt volna például az alexandriai könyvtár, akkor mit tudnánk, amit ma nem. Ilyen volna-e az ógörög nyelv, és kellett volna vajon annyit dolgoznia *Champollion* mesternek a hieroglífák megfejtésével? Nem hanyódott-e vajon ott pár fogalmazvány, egy ötödik, hatodik, hetedik evangélium és hát a gnosztikusok iratai, melyeket csak az apologetikából ismerünk, mert a derék hitvédők kissé hevesen bántak a kéziratokkal, kemencét hevítettek velük. Egy trapezunti legenda szerint a Fekete-tenger attól a sok könyvtől nyerte a színét, amit a török hódítók beleszórtak. Csupa feltételezés meg legenda. Az elmúlt két évtized során Romániában kétezernél több közkönyvtárat számoltak fel, sok olyan van, ahonnan a könyveket egyenesen a szemétkébe dobták. Párizsban sem kell sokat andalogni ahhoz, hogy az ember kitett könyvkupacot találjon, amiből kedvére válogathat. Lehet ezt még fokozni. Amióta *Gutenberg* kitalálta a könyv nyomtatását, a világ egészen

* A Székelyudvarhelyi Városi Könyvtár által szervezett A jövő könyvtára című konferencián 2021. augusztus 26-án elhangzott előadás írott, bővített változata.

más, mint addig volt. A könyv a tudás szimbóluma, aki valamit tudni akar, felüt egy könyvet, beül egy könyvtárba. A felvilágosodás fontos gondolata volt, hogy a tudás átalakítja az embert, a társadalmi és a gazdasági felemelkedés záloga a könyv lett, mondják a pszichológusok meg az agykutatók, hogy egészen másként gondolkodik az, aki olvas, bár korántsem egyértelmű, hogy csak az gondolkodik, aki olvasni tud. Aztán jött egy pillanat, amikor az emberek megunták az olvasást, vagyis rájöttünk, hogy eddig is csak egy törpe kisebbség olvasott, ezután ez még törpébb lesz, és már nem fog beleszólni a világ sorsába és alakulásába, örüljön, ha békén lesz hagyva. Amikor a világ ráébredt, hogy a Gutenberg nevével jelzett korszaknak vége van, sokan ujjongtak, nem kell már többet. Nem kell már többet időt, pénzt és energiát igénylő módon elsajátítani azt a tudást, amivel az életben való boldogulás megoldható. Hurrá, nem kell már tudni semmit! Látjuk, hogy a világ urai, gazemberek és milliárdosok is milyen jól elvannak a funkcionális analfabetizmus szintjén. Elég *Adolf Hitlerre* gondolni, ő volt az első ilyen svihák, aki vígan sárba taposta a művelt Európát, de azért egy könyvet ő is írt, olyan, amilyen. *Sztálin* ellenben egész polcot kitevő életművel rendelkezik, pedig szerintem soha semmit nem olvasott. A román diktátor is mindössze négy osztályt járt, egyetlen idegen nyelvet sem beszélt, ehhez képest *Rákosi Mátyás* rendkívül tanult ember volt, angolul is tudott. Ezek a derék férfiak – nem érdemes alábecsülni őket – milliók példaképei voltak a maguk idején, és rajongtak értük a nők. A feleségeik némileg többet olvastak, bár ez nem volt olyan nehéz. *Goethe* és *Thomas Mann* Európája valahol az első világháború sáncain elvérzett, a tanult emberek Magyarországon, ha nem Auschwitzban, akkor Recsken végezték, a románok pedig a Duna-deltában. Ilyen ez. Amikor a Gutenberg-galaxis végéről kezdtek cikkelyezni tanult fejű férfiak, akkor annak már vége volt régen. Nem a rádió, a hangosfilm, a tévé, a számítógép vetett véget neki, hanem csak befejeződött magától. Olyan irtatlan mennyiségű tudást és könyvet sikerült pár évszázad alatt felhalmozni, amivel egyszerűen képtelenség bármit is kezdeni. Ha az ember minden nap elolvas egy könyvet, akkor száz év alatt kb. harmincezer könyvet olvas el. Ez egy átlagos községi könyvtár állománya. A hatóság megnézi a papírokat és aszerint ítélt támogatást, hogy hányan járnak be olvasni. Ha kevesen, a hatóság megkérdezi, hogy mire is kell az a temérdek pénz, aminek annyi jobb helye van. A hatóság nem olvas. A hatóság hat. És hát ugye mit mondhatnánk azokról a tudományos könyvekről, amelyek elavultak vagy eleve téves elképzeléseket próbáltak kifejteni és megokolni, és mit kezdjünk azokkal a könyvekkel, amelyek kimondottan gonosz célok miatt születtek? Mit kezdjünk például Joszif Visszarionovics Sztálin nyelvtudományi cikkeinek gyűjteményével vagy Hitler Adolf *Mein Kampf* című filozófiai elmélkedésével? És hány példányra van szükség *Vlagyimir Iljics Lenin* bőrkötéses összes műveiből? *A Tóké*ről mondta *Márai* talán, hogy azt egyedül *Szabó Ervin* olvasta, mert ő fordította. **Ezek mind olyan könyvek, amelyek valamikor az életet

** A fordítás ténye csak anekdota.

jelentették, de jelenthették akár a halált is az olvasónak, ironia nélkül. A könyvtár a tudás helye, mindaz, amit tudunk, valamilyen formában könyvekbe íródott, és arra szakosodott intézmények őrzik. Ha nagyobb könyvtárban járok, napokig beteg vagyok, mert szüntelenül az a kérdés jár a fejemben, hogy mit kell még írni? Semmit. Olvasni kellene már csak. És persze pontosan tudjuk, hogy amit egy ember el tud olvasni, ha mégoly szorgalmas is, nagyon kevés, amit egyedül tud az ember, azt valójában nem is tudja, amikor már túl kevesen beszélnek egy nyelvet, azt holt nyelvnek lehet tekinteni. Pedig egy átlagos városi könyvtárban szinte minden megtalálható abból, amit az emberiség így vagy úgy leírt. Ma már csak az a kérdés, hogy mindebből mi az, amit feltétlenül tudni kell és érdemes, mi az, ami szépen, lassan vagy éppen gyorsan elporlik és veszni hagyhatjuk. Mindenki talált már száz évesnél régebbi könyvet, amelynek még nem vágta fel senki a lapjait. Vajon hány felvágatlan könyv hever itt-ott a világban, polcok mélyén vagy az első tömött sor mögött? Lehet, hogy felvágatlan és ismeretlen könyvek lapjain egy egész más világ van, amiért nem is kell az úrbe menni?

Ha *Vörösmarty* kérdése az volt, hogy ment-é a könyvek által a világ elébb, akkor én ezt a kérdést úgy fogalmazom át, hogy mi egyéb által ment, ha nem a könyvek által? Ha visszanezünk, akkor látjuk, mi volt. Marosvásárhelyen élek, itt van egy nagy könyvtár, a Teleki Téka. Azt lehet mondani, hogy minden megtalálható benne, ami fontosat Európában írtak, minden az eredeti nyelven. Egyszer *Paracelsus* műveit is lapoztam. Olvasni persze nem tudtam, *Jakob Böhmét* sem, és most idemácsolhatnám a katalógus nagyobbik részét. Nem tudom, hány ember él Marosvásárhelyen, akik tudnak latinul vagy ógörögül, nem tudom, hányan járnak közülük a könyvtárba. És nem tudom, mikor mondja majd azt egy hivatalnok, hogy ennyiért nem érdemes. Nem, nem tudunk visszamenni az időben. *Lénárd Sándor* ugyan lefordította a *Micimackót* latinra, meg is jelent Amerikában, a rajongók latinul kezdtek tanulni, volt is olyan remény, hogy nem fog a latin nyelvként kihalni, de azután kihalt. Állítólag a *Harry Potter* című opust lefordítják latinra, már a második kötet is megjelent, csak azt nem tudom, hogy mit értene belőle *Julius Caesar*. Pillanatig sem akarok én a latin nyelv mellett érvelni, de ha régi könyvtárban járok, mindig melankólia lesz rajtam úrrá. Itt van a tudás egy lépésre, vagy pár év tanulásra, és azt a lépést nem tettem meg, azt a lépést sem. Nem mintha a többi nem volna elég. Csak hát. Vannak népek és kultúrák, amelyek nem írtak, vagy nem maradt ránk az írásbeliségük. A mi kultúránk nem ilyen. Állítólag ilyen lesz, mert abba az irányba tartunk, egyesek szerint örülni kell ennek, mások szerint katasztrófa. Persze, a latin nyelv nem vészett el, benne él az összes újlatinban, plusz az angol. Trianon után az erdélyi magyar értelmiségi (tanár, orvos, ügyvéd) aránylag könnyen megtanult románul, csodálkoztak sokszor a nyelvvizsgáztatók, hogy miként? Hja, kérem, nekünk tanítottak latint. A vasutasoknak már nehezebb dolguk volt, mert nekik nem, vagy csak keveset.

A kortárs Európának szerintem egyetlen nagy kérdése van: abból az irdatlan tudásból, amit évszázadok alatt felhalmoztuk, vajon még mire van szükség? Mi az, amit érteni kell, mi az, amire feltétlenül emlékezni akarunk? Mi az, ami nélkül nincs holnap? Ha valaki megpróbált gyufa nélkül tüzet gyújtani, tudja, miről beszélek. Ha valaki úgy próbált meg gyufa nélkül tüzet gyújtani, hogy volt egy latin nyelvű leírása hozzá, de nem tudott latinul. Vagy német és nem tudott németül, vagy tudott, de a gót betűket nem ismerte. Lehet ezt ragozni. Olyan ez, mint a könyvtár, amelyből újabb könyvtárak nyílnak, és nincs térkép, és nincs katalógus, és ha egy könyvet vagy egy fóliánst nem pontosan a helyére tesznek vissza, talán soha senki nem fogja megtalálni. Mert ha egyetlen könyv nincs a helyén, ki tudja megígérni, hogy a többi a helyén van?

Pedig a régi és az új könyvtár lényege a rend.

A digitális forradalom után digitális káosz jön majd.

Aki túléli, újra fogja tanulni a szorzótáblát.

Teleki Téka, Marosvásárhely (Forrás: <https://www.virtualisszekefold.ro/>)

Átadták az idei Szinnyei József-díjakat

Augusztus 20., az államalapító Szent István király ünnepe alkalmából adományozott állami kitüntetések és kulturális díjakat adott át dr. Rétvári Bence, az Emberi Erőforrások Minisztériumának parlamenti államtitkára 2021. augusztus 27-én Budapesten, a Pesti Vigadóban.

Ennek keretében Szinnyei József-díjat kapott dr. Horváth Sándor Domonkos, a győri Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér igazgatója és dr. Prokai Margit főkönyvtáros, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár igazgatója.

(Forrás: <https://www.ki.oszk.hu/>)

Jónás Károly

A gazdasági vezetőnek a könyvtár működésében óriási felelőssége van

Interjú Simon Gizellával, az Országgyűlési Könyvtár egykori gazdasági igazgatójával

A könyvtárakkal foglalkozó interjúk elsősorban százalékban a különféle területeken dolgozó könyvtárosokkal, informatikusokkal – főként könyvtárszakmai kérdéskörben – készülnek. A gazdasági, pénzügyi, munkaügyi területek felelős munkatársai viszonylag kevés lehetőséget kapnak, pedig sokak által kevésbé ismert, de igen fontos háttérrel biztosítanak a könyvtárak működéséhez. Alábbiakban egy nagy tudományos szakkönyvtár ilyen jellegű múltbeli tevékenységébe igyekszünk némi betekintést nyújtani. Ebben a segítséget nyújtó partner, egykori munkatársam, az 1947-es vágvecsei (akkor már Veca, Csehszlovákia, ma Szlovákia) születésű Simon Gizella, aki az 1980-as és 1990-es években az Országgyűlési Könyvtár (OGYK) öt egymást követő főigazgatója mellett látta el a gazdasági vezető nehéz feladatait.

– **Milyen tanulmányokat végeztél?**

– A Közgazdasági Technikum Kereskedelmi tagozatán érettségiztem 1965-ben Budapesten. Első munkahelyemen elvégeztem az önkiszolgáló pénztáros tanfolyamot. 1977 júliusában mérlegképes könyvelői oklevelet szereztem ipari szakon. 1996–1997-ben sikeresen abszolváltam az Euro-Contact Business School menedzseri ismeretek tanfolyamát, 2001-ben pedig az ECDL számítógépes tanfolyamot.

– **Milyen munkakörben dolgoztál az OGYK-ba jövedeled előtt?**

– 1965 őszétől az I–XII. kerületi Közért Vállalatnál gépiró adminisztrátorként álltam munkába, később önkiszolgáló pénztáros lettem. Innen 1970 januárjában a Pest megyei Villanyszerelő Vállalathoz kerültem. Itt előbb anyagkönyvelői, majd utókalkulátori munkakört töltöttem be, 1976. január 1-jétől pedig könyvelési csoportvezetőként dolgoztam.

– **Hogyan lettél az OGYK munkatársa? Az előző munkakörödhöz képest mennyire jelentett ez változást?**

– Egy ismerősöm szólt, hogy munkatársat keresnek. 1978. január 3-án kerültem a könyvtár gazdasági osztályára a gazdasági ügyintézői állománycsoportba – pénzügyi-számviteli előadóként. Miután addig a vállalati szférában tevékenykedtem, a váltás nem volt könnyű, hiszen a költségvetési intézmény feladatrendszere jó néhány új kihívást jelentett számomra.

– **Úgy tudom, hogy az OGYK-ban is hamarosan csoportvezetői beosztásba kerültél.**

– Igen, már 1980 januárjától – úgy mondanám, általános – csoportvezetőnek neveztek ki a gazdasági részleg egyedüli csoportvezetőjeként. Ahogy a feladatok az osztály létszámával párhuzamosan növekedtek, külön pénzügyi és külön számviteli csoportvezetői státusz kialakítása vált szükségessé. Még ugyanebben az évben augusztustól pénzügyi csoportvezetőként dolgoztam, ami azt jelentette, hogy az intézmény költségvetési javaslatának előkészítésével, a költségvetési keretek felhasználásának ellenőrzésével, a bankforgalommal kapcsolatos ügyintézésel, a beruházások, felújítások tervezésének előkészítésével, illetve ezek végrehajtásának ügyvitelével, a pénzügyi alapbizonylatok alaki-tartalmi ellenőrzésével kellett foglalkoznom, hogy csak a fontosabbakat említsem.

– **Pénzügyi csoportvezetői tevékenységed sem sokáig tartott. Hamarosan újabb, nem könnyű feladatok vártak rád.**

– Valóban. Bár hivatalosan 1982. december 31-éig dolgoztam pénzügyi csoportvezetői beosztásban, a betegeskedő *Virágh Györgyné* gazdasági igazgató munkáját ideiglenes helyettesítéssel egyre többször én láttam el már 1981 júliusától. Miután az említett vezető egészségügyi állapota nem javult, több mint egy év múlva *Váhy Gábor* igazgató 1982. szeptember 14-étől megbízott a gazdasági igazgató helyettesítésével. Fokozatosan ezt a munkaterületet is egyre jobban megismertem, és a Művelődési Minisztérium mint felügyeleti szervünk gazdasági

előadóinak segítségével sikerült azokat a problémákat is megoldani, amelyekben még járatlan voltam. Amikor az addigi gazdasági igazgató nyugdíjba vonult, a Vályi Gábort váltó új főigazgató, *dr. Veredy Katalin* – a minisztérium jóváhagyásával – látva, hogy a szükséges tapasztalatok jelentős részének birtokában vagyok, 1984. május 1-jétől hivatalosan is megbízott a gazdasági igazgatói feladatok ellátásával. Jó másfél év múlva, 1986. január 1-jén lettem megbízottból ténylegesen kinevezett gazdasági igazgató, vagyis az OGYK-ban a főigazgató és a főigazgató-helyettes mellett a harmadik felső szintű vezető.

– Tehát a gazdasági igazgatóváltást a könyvtár belső erőből oldotta meg, erre a fontos és kényes feladatra nem akart külső, ismeretlen, nem hozzáértő – akkori divatos elnevezéssel élve – ejtőernyőst alkalmazni. Így neked kellett hosszabb ideig tartó küzdelemmel fokozatosan felnőni a feladathoz. Egy nagy országos tudományos szakkönyvtárban valójában mi volt a gazdasági igazgató szerepe, feladata?

– Rövid meghatározással: az intézmény gazdasági tevékenységének irányítása és ellenőrzése a mindenkor érvényes jogszabályok alapján. Ez ténylegesen nagyon kiterjedt feladatsor teljesítését feltételezi. Kiemelt jelentősége volt a fenntartó által megadott keret alapján az éves költségvetés összeállításának, amely a könyvtár vezetőjével együttműködve, vele összhangban, közös munkával történt. Természetesen év közben a megvalósítás állandó figyelemmel kísérése, a végrehajtást akadályozó tényezők felfedésével a szükséges korrekciók időben történő megtétele, és a következő év elején az elmúlt gazdasági év értékelése, beszámoló, jelentések készítése. Folyamatosan gyakorolni kellett a kötelezettségvállalási, utalványozási, ellenjegyzési jogköröket is.

Nagyon fontos az intézmény pénzügyi, könyvelői, számviteli, munkaügyi, társadalombiztosítási tevékenységének folyamatos koordinálása, ellenőrzése, a minőségi munka feltételeinek biztosítása, a felső és középvezetők gazdasági vonatkozású javaslatainak, intézkedéseinek véleményezése, előzetes ellenjegyzése. Figyelemmel kellett kísérni a dologi kiadásokat, az új eszközök beszerzését, az eszközállomány védelmét, a beruházási, felújítási, karbantartási munkálatokat éppúgy, mint a könyvek és folyóiratok beszerzését garantáló pénzügyi feltételek biztosítását, a személyügyek, létszámkérdések, bérügyek alakulását, a leltározási feladatok végrehajtását. A főigazgató hatáskörébe tartozó munkajogi témákban (pl. kinevezés, előléptetés, címek adományozása, fegyelmi eljárás) is volt javaslattételi vagy véleményezési jogköröm. Alapvetőnek tartottam az együttműködést a könyvtár vezetőivel és a szervezeti egységek vezetőivel, valamint az intézmény fenntartójával és az érdekvépviselettel, sőt a vezetői, illetve összmunkatársi értekezleteken való részvételt, beszámolást, véleménynyilvánítást is. Ezeken kívül még számos állandó feladat, jog és kötelesség teljesítése hárult rám, csak a jelentősebbeket igyekeztem kiemelni. A lényeg: a gazdasági vezetőnek a kulturális intézmény (tudományos könyvtár) folyamatos és normális működésében óriási felelőssége van.

– **A könyvtár gazdasági osztályának munkáját közvetlenül a gazdasági igazgató szervezte, irányította. Milyen munkakörök tartoztak ehhez a szervezeti egységhez?**

– Elöljáróban meg kell jegyezni, hogy az idők folyamán számos változás történt, egyes munkakörök a gazdasági osztályhoz kerültek, mások – különböző átszervezések következtében – egyéb osztályokhoz. Amik mindvégig a gazdasági részleghez tartoztak: a bér-, a munkaügyi és társadalombiztosítási ügyintéző, a könyvelő, a pénztáros, az anyagraktáros, a takarítók munkájának biztosítása, a könyvtári büfé működtetése. Az első időkben a könyvtár gazdasági területének része volt a gondnoki munkakör, a kézbesítők, a kötészet, a másolóüzem tevékenységének szervezése is (ezeket később az igazgatási osztályhoz, a két utóbbit pedig az olvasószolgálati osztályhoz csatolták). Amikor a jogszabályok egyre bonyolultabbak, egyre szövevényesebbek lettek, szükségessé vált külön intézményi jogász alkalmazása, ő is a gazdasági osztály szervezetében kapott helyet. És ami nagyon fontos: természetesen a különböző osztályok pénzügyeinek kezelése, a bel- és külföldi könyvtári dokumentumok beszerzésével, a beiratkozással, másolatszolgáltatással, a saját könyvtári kiadványokkal, az egyre növekvő informatikai szolgáltatásokkal, vállalkozásokkal kapcsolatos bevételek és kiadások, az anyag- és eszközbeszerzések és ezek leltározásának, a beruházások, felújítások, valamint a különböző karbantartások, javítások mindenféle pénzügyeinek intézése szintén ennek a részlegnek a feladata volt. Úgy vélem, az eddigiekből is látható, hogy egy nagy könyvtár gazdasági szervezeti egységének és az intézmény gazdasági vezetőjének milyen szerteágazó feladatköre van.

– **Hogyan tudnád jellemezni a könyvtár 1980-as évekbeli gazdasági-pénzügyi helyzetét, amikor még (1952-től 1991-ig) a művelődési tárca felügyelete alá tartozott?**

– A helyzetünk változó volt. Miután kiemelt országos kulturális intézményként működtünk, közvetlenül a minisztérium Könyvtári Osztályának irányítása alatt álltunk. Ebből adódóan a többi tanácsi fenntartású és egyéb, nem a művelődési tárca alá tartozó könyvtártól korábban valamivel nagyobb figyelmet élveztünk. De aztán jöttek a költségvetési megszorítások, változások, bérbruttósítás, létszámleépítések. Példaként említem meg, hogy először a nyugdíjba vonulók helyett nem vehettünk fel új embereket, majd kiszerveztük a takarítókat, a másutt is bevezetett takarékosági intézkedések miatt a rendszeres könyvtári kiadványok, pénzes szolgáltatások iránti igény csökkent, így a bevételeink is; a nyomdai tevékenységünket is erősen redukálni kellett; a külföldi könyvek és időszaki kiadványok jelentős áremelkedése is súlyos következményekkel járt a gyarapodás területén. És a példákat bőven lehetne még tovább sorolni.

A pénzszerzésben segítség volt, hogy intézményünk vállalkozási tevékenységet is folytathatott. Ebben nagy szerepet játszottak a PRESSDOK, a HUNDOK és a könyvtár fő gyűjtőköréhez tartozó eseti politikai és jogi témafelügyeleti szolgál-

tatások, mert a nyereségből gépbszerzéseket lehetett finanszírozni, jutalmat tudtunk fizetni. Másik példa: a minisztériumi évek alatt néhány évig jogszabály tette lehetővé, hogy kamatozó kincstárjegyet vásároljunk. E rövid időszakban ebből viszonylag komoly bevételre tett szert a könyvtár. Ezt a többletbevételt leginkább a fontosabb beruházásokra fordítottuk. Összességében azonban az OGYK-nak az 1970-es évek és az 1980-as évek első felét jellemző nagyarányú fejlődése a 80-as évek második felében megállt, a máig emlegetett aranykora véget ért. Az intézmény vezetői (köztük a gazdasági vezető is) már csak a korábban elért jelentős eredmények megőrzésére törekedhettek – kisebb-nagyobb sikerrel.

– 1991 januárjától – a rendszerváltozással összefüggésben – az OGYK visszatért a Magyar Országgyűlés szervezeti keretébe. A gazdasági területen ez milyen új fejleményekkel járt?

– Megszűnt a művelődési tárca felügyelete és a gazdasági munkaterületen az addig fáradságos munkával kialakított jó kapcsolatrendszer is. A továbbiakban az Országgyűléstől kapott pénzügyi kerettel – jogszabályban meghatározottan az intézmény igényeit figyelembe véve – viszonylagos, de a korábbiakhoz képest kisebb önállósággal működtünk tovább. A pénzügyi tervezést az Országgyűlés Hivatalának Költségvetési főosztályával egyeztetjük. A külső körülmények miatt azonban még nehezebb idők következtek.

– Az öt évre kinevezett új főigazgató, dr. Száva-Kováts Endre 1991 májusától átszervezéseket hajtott végre. Gazdasági igazgatóként a három szakigazgató egyike lettél a könyvtárigazgató, valamint a tájékoztatási igazgató mellett. Történt-e a helyzetekben valamilyen változás a korábbiakhoz képest?

– A feladatok ugyanazok maradtak, de könnyebb lett a helyzetem, mert kevesebb emberrel kellett megbeszélni a napirenden levő ügyeket, vagyis ténylegesen a szakmai együttműködés területén időt sikerült megtakarítanom. Miután az osztályok és vezetőik a két szakigazgató irányítása alá kerültek, csak a főigazgatóval és a két szakigazgatóval volt kötelességem egyeztetni. Egyidejűleg a korábbi demokratikusabb ügyintézés szerepe is csökkent (a pártszervezet megszűnt, a szakszervezet súlya gyengült).

– Az 1990-es években az ország is súlyos gazdasági körülményeket élt át. Miként hatott ez a könyvtár pénzügyi helyzetére?

– A kényszerű takarékoság jegyében egyre alacsonyabb lett a gyarapítási keret és a működési kiadásokra is kevés jutott. Drámaian nőttek az állományraktározási feszültségek, az alapvető könyvtári tevékenységek finanszírozási gondjai. Szűkültek a beruházási és felújítási tevékenység, az informatikai fejlesztés, a létszámgazdálkodás is. Korábban prosperáló könyvtári szolgáltatásokat és kiadványokat kellett megszüntetni, mert – más kulturális intézményekhez, közgyűjteményekhez hasonlóan – a költségvetési elvonások rendszeressé váltak. Bizony nehezen tudtuk e nagy múltú, országos jelentőségű könyvtár hatékony működését biztosítani a külsős olvasók és a törvényhozás számára.

– A könyvtár normális működéséhez, fejlődéséhez az intézmény főigazgatója és gazdasági vezetője között – ahogy említetted – szoros együttműködés szükséges. Két évtized alatt, 1997-ig több első számú vezető (1983-ig Vályi Gábor, utána 1989-ig dr. Veredy Katalin, majd 1991-ig *dr. Pintér Katalin*, 1991-től 1996-ig dr. Száva-Kováts Endre, végül egy évig *Ambrus János*) mellett töltötted be a gazdasági igazgatói funkciót. Ennyi év távlatából hogyan ítéled meg munkakapcsolatodat az említett főigazgatókkal?

– Én jónak ítélem. Vályi Gábor és dr. Veredy Katalin meggyőzőési tevékenysége és segítőkészsége nélkül nem is vállaltam volna a vezetői munkát. Nagyszerű volt a szakmai hozzáértésük, demokratikus vezetési stílusuk, együttműködési habitusuk. Velük és Pintér Katalinnal – ha voltak is véleménykülönbségek – mindig tudtunk jó döntéseket hozni, még ha fájt is ez sok kollégának, de működni kellett, és a jogszabályokat is be kellett tartani.

Dr. Száva-Kováts Endre különös egyéniség volt: a munkatársakhoz fűződő kapcsolatát a tartózkodás, a visszafogottság jellemezte, és saját véleményéhez elmentmondást nem tűrően ragaszkodott. Hagyott önállóan dolgozni, de a munkát erősen befolyásolta az a körülmény, hogy az Országház gazdasági főigazgatójával nem volt megfelelő a kapcsolata. Erről hiteles információm nem volt, viszont úgy éreztem, hogy egyikük sem fogadta el a másikat partnernek. A nem gyümölcsöző kapcsolat negatívan befolyásolta a könyvtár működését és természetesen a gazdasági igazgató tevékenységét is.

Ambrus Jánossal – ahogy a korábbi könyvtárvezetőkkel is – jó volt az együttműködés, de csupán egy rövid évig tartott. Az átszervezés miatti nehéz átadási munkálatokat 1996-ban türelemmel és nagy megértéssel segítette.

– **Amire most utaltál: 1997. január 1-jétől az Országgyűlés saját működési rendjét felülvizsgálva átszervezte a gazdasági munkaterületet. Ezzel a könyvtár gazdasági igazgatói posztja megszűnt, a gazdasági osztály munkatársait az Országház Gazdasági Hivatala vette át. Mit jelentett mindez az OGYK további életében?**

– 1997. január 1-jétől a gazdasági területen dolgozókat – kevés kivétellel – az Országházon belül véglegesen áthelyezték az Országgyűlési Hivatal gazdasági részlegeihez. Ha jól emlékszem, a gondnoki és a kézbesítői munkakör egy ideig a könyvtárban maradt. A gazdasági feladatok irányításának és teljesítésének összevonása nyilván megtakarítást eredményezett, azonban az Országházban működő országos tudományos nagykönyvtár az eddig megmaradt viszonylagos pénzügyi önállósága valójában megszűnt. Ugyanakkor nem lehet vitatni annak a jelentőségét, hogy ezzel az összevonással a könyvtárosok igen alacsony közalkalmazotti bérét – a köztisztviselői átsorolás révén – az országgyűlési köztisztviselői bérkategóriákhoz igyekeztek alakítani, s ez a felsőfokú végzettségűeknél komoly béremeléssel járt, bár a középfokú végzettségűeknek és a fizikai állományban dol-

gozóknak nem jelentett jelentős emelést. Az OGYK további életére viszont már nem volt rálátásom.

– **E radikális változás mennyire viselt meg benneteket, akiknek a könyvtárból az Országház másik, addig ismeretlen részlegéhez kellett távoznotok?**

– Az elején minden új hely szokatlan, de aki nem lépett ki, és vállalta az áthelyezést, ők mind alkalmazkodtak a körülményekhez, és nem néztek vissza. Ehhez az is hozzájárult, hogy a kollégákat átvevő részlegeken mindenkit elfogadtak, és normális kapcsolatok alakultak ki. Véleményemet bizonyítja az is, hogy amikor eljött az ideje, mindegyikünk innen ment el nyugdíjba.

– **Az átszervezést követően te milyen státusba kerültél? Az OGYK-val és a gazdasági osztály korábbi munkatársaival maradt-e még valamilyen munkakapcsolatod?**

– Az áthelyezésem 1997. január elsejétől vette kezdetét, a gazdasági főigazgató-helyettes titkárságára, költségvetési ügyintézői munkakörbe 1997. április 1-jéig. A pénzügyi osztály állományába a munkakör változatlanul hagyása mellett helyeztek át, és a hivatal költségvetésével, majd 2003-tól a gazdasági főigazgató-helyettes titkárságán költségvetési ügyintézői munkakörben a fejezeti költségvetés tervezésével foglalkoztam. A könyvtárral és a volt kollégákkal nekem csak a baráti kapcsolataim maradtak meg, munkaügyiék nem. Az áthelyezett kollégák közül a továbbiakban többen munkaügyi területen is kapcsolódtak a könyvtárhoz, én személy szerint nem.

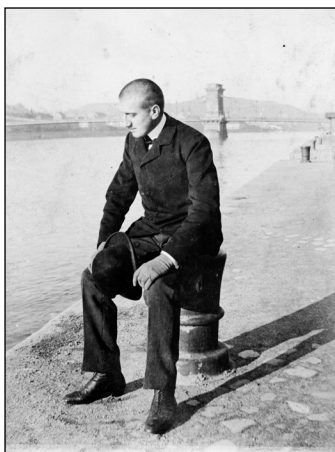
– **Mennyi ideig dolgoztál még hasonló munkakörben?**

– Nyugdíjazásomig az Országház előbb említett titkárságán költségvetési ügyintézői munkakörben dolgoztam. 2005. január 16-ai hatállyal felmentéssel szűnt meg a közszolgálati jogviszonyom, amikor előrehozott nyugellátásra szereztem jogosultságot, amivel éltem is. 2004. július 16-ától kezdődően felmentettek a munkavégzés alól, de 2006. február végéig szerződéssel ugyanott költségvetési ügyintézőként alkalmaztak. Sőt 2007 májusától 2009 júniusáig még határozott időre szóló szerződéssel, nyugdíjas munkavállalóként dolgoztam az Országgyűlési Hivatalnál.

– **Köszönöm az interjút, aminek a segítségével bepillantást nyerhettünk egy jelentős tudományos szakkönyvtár gazdasági háttértevékenységébe, amely – reális általánosítással élve – valamennyi könyvtártípusnál alapvető fontosságú.**

Vasné Tóth Kornélia

Siklóssy László, a műgyűjtő kultúrtörténész kettős évfordulója

*Siklóssy László a pesti alsó rakparton, háttérben a Szechenyi lánchid
(Forrás: Fortepan / Magyar Bálint)*

Idén száznegyven éve született és hetven éve hunyt el *Siklóssy László* (Bp., 1881. január 21. – Bp., 1951. június 19.) író, ügyvéd, esztéta, újságíró és szerkesztő, műgyűjtő, művelődés- és művészettörténész, neves Budapest-kutató. A Városház téri Piarista Gimnáziumba, majd a Budapesti Tudományegyetem jogi karára járt. Európéerként sokszor megfordult külföldön, tanult New Yorkban, Londonban; beszélt németül, franciául, angolul és olaszul.

Gyorsíróként az országgyűlési gyorsirodában dolgozott 1899-től, majd 1933-ban kinevezték annak vezetőjévé. Nyugdíjazásáig, 1937-ig az iroda főnöke maradt. Ebbeli munkásságáról, az országgyűlési gyorsiroda történetéről *Az országgyűlési*

beszéd útja (1939) címmel átfogó munkát jelentetett meg. 1898–99-ben az *Egyetemi Lapok* segédszerkesztője, munkahelyén 1909–1911 között a *Gyorsírási Lapok* szerkesztője és kiadója volt. A *Pesti Hírlap* belső munkatársai közé tartozott.

Jogi végzettsége ellenére valódi szenvedélye a művészet lett. Írt verseket (*Egy kötet vers*, 1901), képzőművészeti kritikái jelentek meg a *Pesti Hírlap*ban és más folyóiratokban. Kezdetben numizmatikával és régiségekkel foglalkozott. 1909-től a Szent-György-Czéh Magyar Amatőrök és Gyűjtők Egyesülete grafikai szakosztályának igazgatója lett, emellett az osztrák ex libris egyesület (Österreichische Exlibris-Gesellschaft) tagjai közt is szerepelt. 1910-ben megírta első munkáját a modern magyar éremművészetről (*A modern magyar éremművészet és művelői*). Két évvel később többnyelvű folyóiratot indított *A Gyűjtő* címmel, amelyet tizenegy évig szerkesztett. 1918-ban kézikönyvet írt a gyűjtésről *Aprógyűjtés. Mit gyűjtsünk kis pénzen?* címmel, a következő évben megjelentette a *Műkincseink vándorútja Bécsbe* című kiadványt.

Ő maga is sok mindent gyűjtött: tárgyakat, képzőművészeti alkotásokat, könyveket, meséket, történeteket. Belépett a Magyar Bibliophil Társaságba. Gyűjteményéhez 1926-ban múzeumot is alapított, a Parlamenti Sajtónyilvánossági- és Gyorsírástörténeti Múzeumot, amely később az Országgyűlési Múzeumba olvadt be. Első történeti munkája *A régi Budapest erkölcsé* (1922–1923) című háromkötetes mű a történelem privát oldalát vizsgálja. Erdélyi témájú művelődéstörténeti jellegű cikkeiből *Gyorskocsin Erdélyben. Kutatások, rajzok, emlékezések* (1927) címmel jelent meg munkája. E művet *Haranghy Jenő* rajzai illusztrálják. *A magyar sport ezer éve* (1927–1929) három kötetével máig fontos alapműve a sporttörténetnek. Egyik legfontosabb alkotása a *Hogyan épült Budapest? 1870–1930. A Fővárosi Köz munkák Tanácsa története* (1931) című történeti „képeskönyv”, városeposz.

Siklósy László posztumusz kötetének borítója, melyen hangsúlyos szerepet kap a szerző ex librise

Írásaiból legújabbán *Kincsek és játékok. Szellem és test művelése a magyar kultúrában* (2012) címmel jelent meg posztumusz kötet, amelyben erdélyi és általános művelődéstörténeti tárgyú művei kaptak helyet *Sas Péter* művelődéstörténész válogatásában.

Ebben és a már említett *Gyorskocsin Erdélyben* című kötetben külön fejezet foglalkozik az erdélyi ex libris történetével, kezdve *Bethlen Gábor* supralibrosával és *Köleséri Sámuel* ex librisével, egészen *Teleki Sámuel* és *Samuel von Brukenthal* báró könyvjegyéig. Siklóssy így ír az ex libris mibenlétéről és az első erdélyi ex librisről:

„Bocsássuk meg tehát azoknak, akik könyvüket valóban szeretik, ha őrzik is azt. A megőrzésnek első lépése az, hogy még veszélynélküli időben megállapítsam, hogy a könyv tulajdonosa én vagyok. Ez legegyszerűbben úgy történik, hogy a könyvbe bejegyzem: *ez a könyv az enyém X. Y.* – Avagy: *ez a könyv az én könyveim közül való*, ami latinul így hangzik: *Exlibris X. Y.*

E bejegyzések nem mindig váltak a könyv javára. Rendesebbnek, tisztábbnak, könyvszerűbbnek és könyvtárszerűbbnek látszott, hogy az ilyen tulajdöntjelző bejegyzés egy nyomtatott cédula beragasztásával történjék. [...] Az exlibris tehát tulajdöntjelző könyvjegy.”*

„Az első kimutathatóan erdélyi exlibris *ifj. Kereséri Köleséri Sámuel* a XVII. század utolsó negyedéből. [...] Egy könyvtárterem van előttünk, hová egy szoborcsarnokból lehet belépni; balkézfelől babérkoszorus írónő révedezik egy íróasztalnál, amelynek lábánál hívogató rendetlenségben hevernek a pompás kódexek, jobbkézfelől pedig megkapjuk a főalakot, egy lándzsás, sisakos Minervát, aki balkezében hatalmas paizsot tart, *rajta a Köleséri-címerrel*. [...]

...*a Köleséri exlibris már egy rendkívül előrehaladott típust képvisel. Az exlibris ősi formája u. i. – ha eltekintünk a szimpla névbeírástól – a c i m e r.*”**

Hazánkban a Siklóssy által vezetett Szent György Céh (1909–1923) grafikai szakosztálya vállalta magára az első ex libris egyesület funkcióját, az alkotók közt *Nagy Sándor*, *Kozma Lajos*, *Sassy Attila* és *Rozsnyay Kálmán*. Az egyesület emblémája *Kolozsvári Márton* és *György Szent György*-szobrának stilizált képe lett. A céh folyóiratában, *A Gyűjtőben* megjelent művészet- és iparművészettörténeti tanulmányaival, gyűjtésre vonatkozó cikkeivel Siklóssy nagy érdemeket szerzett a hazai ex libris gyűjtés elméleti és gyakorlati megalapozásában. *Varjú Elemér* és *Czakó Elemér* jó néhány úttörő írása mellett benne tisztelhetjük a 20. század első harmadának legnagyobb exlibrisológusát, akinek kutatásai nélkül nem tarthatna ma ott a magyar ex libris szakirodalom, ahol tart.

A céh által 1913-ban megrendezett nemzetközi ex libris kiállítás nagy lendületet adott a magyar ex libris ügyének, ez alkalomra megjelent *A Gyűjtő* különszáma

* Siklóssy László: *Az erdélyi exlibris*. In: Uő.: *Gyorskocsin Erdélyben. Kutatások, rajzok, emlékezések. Egykori illusztrációkkal és Haranghy Jenő rajzaival*. Cluj–Kolozsvár, Minerva, 1927, [87]–88. p. (Kurziválás az eredeti szedés szerint.) <http://mek.oszk.hu/08600/08645/08645.pdf> (2021.08.12.)

** Siklóssy László: *i. m.* 92. p. (Kurziválás az eredeti szedés szerint.) <http://mek.oszk.hu/08600/08645/08645.pdf> (2021.08.12.)

Az ex-libris Magyarországon és külföldön – L'ex-libris en Hongrie et en étranger (1913) címmel, Siklóssy László szerkesztésében. Ugyanekkor az első önálló magyar cserejegyzéket is kiadták, melyen 39 gyűjtő szerepelt. *A Gyűjtő* 3–4. számaként Bayros-különszám jelent meg, melyben Siklóssy László és *Farkas Zoltán* mutatták be az osztrák művész alkotásait, sokoldalúságát. A különszámot *Franz von Bayros* ex libriseinek jegyzéke és az általa illusztrált munkák bibliográfiája zárta. A cég működését 1923-ban szüntette be.

Bár Siklóssy az első világháború után megalakuló gyűjtőegyesülettel, a MEGE-vel (Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete) már nem alakított ki komolyabb kapcsolatot, ex libriszel foglalkozó írásai jelentek meg az 1920-as, 1930-as években is.

Maga is gyűjtött és készíttetett ex librist. Névre szóló könyvjegye volt többek között Sassy Attila, *Dienes János*, *Gara Arnold*, *Nagy Sándor*, *Ágoston Ernő*, *Hegedűs László*, *Armand Rassenfosse* és *Franz von Bayros* művésztől. A grafikák közül kiemelkedik Hegedűs László alkotása 1900 körülről, ezen Széchenyi István mellszobrát láthatjuk olvasó és rózsafüzéert rendező puttókkal.

Dr. Siklóssy László ex librise (Hegedűs László rézkarca, 1900 körül – OSZK Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtár – Raktári jelzet: Exl.S/236)

Franz von Bayros az I. világháború idejéből való ex librise az *inter arma silent Musae* (háborúban nem virulhat a tudomány és a művészet) örök érvényű igazságát hirdeti.

Siklóssy gyűjteményének a sorsa halála után sajnálatos módon – több más gyűjteményhez hasonlóan – a szétszóródás lett. Az Országos Széchényi Könyvtár Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtárában és több más köz- és magángyűjteményben fellelhető ex librisei a mai napig hirdetik a műgyűjtő széles körű műveltségét, a kultúra és művészet terén végzett elkötelezett munkáját.

Téglási Ágnes

In memoriam Czigány Magda
(1935–2021)

Gyászol a hazai és az angolszász könyvtári világ. Habár végiggondolva azt az utat, amit *Czigány Magda* élete során bejárt, azt a szerteágazó tevékenységrendszert, amivel nyomot hagyott és emléket állított, úgy hiszem a könyvtárosokon kívül is széles körben gyászolják őt.

Salacz Mária Magdolna néven Kalocsán született 1935. október 7-én. Ott kezdte el tanulmányait, és 1954-ben a kalocsai I. István Gimnáziumban érettségizett. Ezt követően Szegedre került egyetemre, bölcsészhallgató lett, de tanulmányainak gyorsan vége szakadt, az 1956-os forradalom derékba törte itthoni pályáját.

Úgy döntött, hogy elmenekül Magyarországról. Nekivágott a nagyvilágnak, kényszerű tanulmányútra indult két egyetemista hallgatótársal, köztük későbbi férjével, *Czigány Lóránt*tal. Nem volt határozott elképzelésük arról, hogy hova

szeretnének menni. Úgy döntöttek, hogy amelyik ország elsőként befogadja őket, és így megszabadulhatnak a bécsi menekülttáborból, oda mennek. Így kerültek Nagy-Britanniába, ahol nyelvtanulást követően folytathatták egyetemi tanulmányaikat. Magda művészettörténésznek készült, magyar–német–művészettörténet szakon végzett a Londoni Egyetemen. A diploma megszerzése után a University College London (UCL) könyvtárában a képzőművészeti és művészettörténeti gyűjtemények gondozója, szakreferense lett, és ugyancsak ezen az egyetemen szerzett posztgraduális könyvtárosi diplomát 1964-ben. Első jelentős könyvtárosi munkája egy bibliográfiai feldolgozás volt, ami 1969-ben kötetben is megjelent. A teljesség igényével feldolgozta a magyar irodalom Nagy-Britanniában 1830 és 1968 között angolul megjelent műveit. Sokszor beszélt arról, hogy ezt a munkát folytatni kellene, tervezgette egy második kötet elkészítését. 1983-tól a UCL bölcsészkönyvtárának igazgatóhelyettesévé nevezték ki. Könyvtári munkája mellett, amikor csak tehetett művészettörténetet oktatott a University College-on, sőt négy éven át (1970 és 1973 között) vendégprofesszorként az egyesült államokbeli University of California oktatójaként előadásokat tartott Berkeleyben is. Emellett rendszeresen jelentek meg tanulmányai az Új Látóhatárban és az Irodalmi Újságban.

1986-tól nyugdíjba vonulásáig, 2000-ig volt a londoni Imperial College könyvtárának főigazgatója. Számos nehéz és kemény feladatot kellett elvégeznie, különösen a kis tanszéki és intézeti könyvtárak felszámolása és egy központi könyvtárrá történő egyesítése jelentett nagy kihívást, ugyanakkor komoly elismerést is számára. Az ő vezetése alatt a reáltudományok és az orvostudomány terén elsőként kezdte meg a könyvtár az elektronikus folyóiratok előfizetését, s ilyen módon a tudományos folyóirat-előfizetések racionalizálását. Munkája elismeréseként 2002-ben díszdoktorrá avatták.

A tanszéki és intézeti könyvtárak sikeres integrációja során szerzett tapasztalatait a rendszerváltás után a hazai felsőoktatási könyvtárak átszervezésekor nagy haszonnal kamatoztatta.

Az ezredfordulón indult hazai EISZ (Elektronikus Információszolgáltatás) Nemzeti Program rendszerének működtetéséhez az Oktatási Minisztérium külföldi szakértőjeként sokat segített az adatbázis-vásárlásokhoz szükséges üzleti tárgyalási kultúra meghonosításában. Közel tíz éven át aktív résztvevője volt az EISZ Bizottság munkájának. Ugyancsak az Oktatási Minisztérium megbízásából 2000–2001-ben részt vett az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtára egyesítésének előkészítésében, a két gyűjtemény integrálásában, de számos más egyetemi könyvtár átszervezésénél is bábáskodott.

Fontos szerepet játszott *Gábor Dénes*, az Imperial College neves professzora hagyatékának a rendezésében és archiválásában. A hagyaték egy nagyon személyes darabja, a Nobel-díjas tudós nyolcéves korában készített rajzait őrző vázlat-

füzete Czigány Magda közbenjárására az Akadémiai Könyvtárba került. 2008. július 5-én ünnepélyes keretek között a család nevében *Ms. Janet Kitchen* adta át a vázlatfüzetet az MTA Könyvtárának, ami digitalizált változatban megtekinthető a könyvtár honlapján. A NOVOFER Alapítvány 1989-ben hazai és nemzetközi Gábor Dénes-díjat alapított az innováció területén végzett kiemelkedő szakmai munka elismeréseként. 1998-ban Czigány Magda kapta meg ezt a díjat.

Czigány Magda könyvtárosi munkája mellett számos más, bár sok tekintetben egymáshoz ezer szállal kapcsolódó területen élte az emigrációba került magyar értelmiségiek mozgalmas életét. Férjével, Czigány Lóránttal tevékenyen részt vett az 1960-as évek közepétől az 1980-as évek utolsó harmadáig működő, londoni magyar szellemi műhely, a Szepsi Csombor Kör munkájában. Erről 2012-ben *Szigetmagyarság – Londoni Magyar Sziget* címmel jelent meg a Szepsi Csombor Kör rövid történetét bemutató könyve. A kört meglátogatók rendszeres vendégei voltak Magdáék londoni otthonának is, itt vérbeli vendéglátóként és háziasszonyként mutatkozott be. E sorok írójának is volt alkalma megtapasztalni vendégszeretetét, nyitottságát. A könyv hazai bemutatója 2012 májusában a Petőfi Irodalmi Múzeumban nagyszabású rendezvényre vált, amelyen irodalmi, társadalmi életünk jeles képviselői is részt vettek, köztük olyan egykori Szepsi Csombor Körös vendégek, mint *Mezey Katalin*, *Jeszenszky Géza* és *Tamás Gáspár Miklós*. Az est vendége volt még *András Sándor*, *Gombár Csaba*, valamint *M. Kiss Sándor* is.

A kerekasztal-beszélgetést Czigány Magda vezette, ahol természetesen szó esett Czigány Lóránról és *Siklós Istvánról*, a kör alapítóiról, valamint *Szabó Zoltánról* és *Cs. Szabó Lászlóról*, a kör szellemi támogatóiról is.

Kiváló alkalom volt ez arra, hogy Czigány Magda ünnepélyes keretek között átadja a kör irattári anyagát a múzeumnak.

Kezdeményezésére az MTA Könyvtár és Információs Központ indított egy sorozatot az *Agora program* keretén belül, annak érdekében, hogy az utolsó pillanatban még megszólaltathassák az emigráció jeles képviselőit. Ez a sorozat sajnos csak három előadást ért meg, Czigány Magda, *András Sándor* és *Ferdinandy György* író-olvasó találkozóival.

2006-ban, az 56-os forradalom ötvenedik évfordulójára komoly szervezőmunkával felkutatta mindazokat a honfitársait, akik angliai egyetemisták voltak az emigrációban, és közösen megjelentettek egy köszönőlevelet a *The Times*-ban – neves közéleti személyiségek aláírásával.

A következő évben megjelent *Kényszerű tanulmányúton* című kötete, amely alapos levéltári kutatásokkal tárta fel a Nagy-Britanniában tanult 56-os magyar hallgatók életét, beilleszkedésük történetét. E kötetnek megjelent angol nyelvű kiadása is.

Ameddig betegsége engedte nagyon aktív életet élt, kedvtelésből rövid művészettörténeti írásokkal hódolt régi szenvedélyének, de az utolsó évtizedben fő tevékenysége családi könyvtárunk rendezése, férje hagyatékának ápolása volt. Ennek keretében komoly szervezőmunkával, lányával közösen kiválogatva a

magyar nyelvű könyveket Czigány Lóránt könyvtárából, összeállítottak és feldolgoztak egy kétezer kötetes gyűjteményt. Az így létrejött Czigány Lóránt-könyvtárat férje szülővárosában, Sátoraljaújhelyen, hajdani iskolájának, a Kosuth Lajos Gimnáziumnak adományozták, amit 2016 márciusában pompás ünnepség keretében avattak fel.

Minden idejét maximálisan kihasználta, soha nem télenkedett. Számos feladata lett volna még. Tele volt tervekkel, az utolsó pillanatig fűtötte, hajtotta a tettvágy, a jobbá tevés szándéka. 2021. július 12-én hunyt el az angliai Shrewsburyben. Kívánsága szerint hamvai férje mellett, a Farkasréti temetőben kerülnek majd örök nyugalomra.

Czigány Magda írásai 1965 óta jelentek meg a külföldi magyar sajtóban; az Irodalmi Újság és az Új Látóhatár munkatársa volt. Művészeti kritikáit mind a BBC, mind a Szabad Európa Rádió magyar adása rendszeresen sugározta.

Magyar nyelven kiadott fontosabb munkái:

Néző a képen / Czigány Magda. – London : Szepsi Csombor Kör, 1973. – 184 p. ; 21 cm. – (Szepsi Csombor Kör kiadványai. Magyar sorozat ; 8.)

Magyar néző Albionban : írások a modern művészetről / Czigány Magda. – Budapest : Kortárs, 2003. – 222 p. ; 24 cm. – (Phoenix könyvek, ISSN 1419-8428)

A tűzmadár fénylő emléke : a londoni Szepsi Csombor Kör ünnepi műsorai a forradalom tizedik, huszadik, huszonötödik és harmincadik évfordulóján / az eredeti forgatókönyvek alapján összeáll. Czigány Lóránt és Czigány Magda. – Budapest : Mundus, 2006. – 195 p. ; 24 cm. – (1956/2006, ISSN 1788-246X)

Kényszerű tanulmányúton : 1956-os magyar egyetemi hallgatók Nagy-Britanniában / Czigány Magda. – Budapest : Józseveg Műhely, cop. 2007. – 184 p. ; 21 cm

Szigetmagyarság, londoni magyar sziget : a Szepsi Csombor Kör rövid története / Czigány Magda. – Budapest : Kortárs, 2012. – 157 p. : ill., részben színes ; 23 cm. – (Phoenix könyvek, ISSN 1419-8428)

Tomori Tímea

Jó gyakorlatok a digitális oktatás köréből

A Digitális és online lehetőségek, jó gyakorlatok a tanári munkában és a neveléstudományi kutatásokban című nemrégiben megjelent kötet egyrészt az osztatlan tanárszakos hallgatóknak, másrészt a korszerű szemléletmódot képviselő, újító szándékú gyakorló pedagógusoknak készült. A digitális oktatással foglalkozó kiadvány létrejöttét a *Korszerű egyetem a modern városban: Értékközpontúság, nyitottság és befogadó szemlélet egy 21. századi felsőoktatási modellben*, azaz az EFOP-3.4.3-16-2016-00005 nevű projekt támogatta. A kötet szerkesztője *prof. dr. Kéri Katalin*, az MTA doktora; a lektora pedig *dr. habil Mrázik Julianna*, a Pécsi Tudományegyetem (PTE) egyetemi docense. Az online elérhető elektronikus kötet kilenc tanulmányt foglal magában, amelyek ugyan a neveléstudomány területéről származnak, mégis holisztikus módon tárgyalják az iskolák digitális lehetőségeit. A könyv kilenc szerzője kilenc különböző oktatási szempontra koncentrálnak. Bemutatják a saját szakterületük vonatkozásában az online oktatáshoz kapcsolható elméleteket, gyakorlati módszereket és kutatási eredményeket. A kiadvány logikusan szerkesztett, jól strukturált, követi azt a vonalat, amelynek origója a fogalmak tisztázása, az elméleti keretek bemutatása, a történetiség felvonultatása, majd a gyakorlatiasabb témák következnek, úgymint a tankönyvek vizsgálata vagy a különböző foglalkozásokon történő gyakorlati lehetőségek megvalósítása, a tapasztalati tudás átadása.

A kötet első szerzője *Véghelyi Péterné*, a PTE doktorandája, aki *A digitális kultúra oktatásának fogalmi tisztázásai, kívánatos propedeutikai megalapozása* című tanulmány bevezetőjében a 2020. évi NAT módosításairól elmélkedik, arról, hogy a digitalizáció eszközeivel meg kell ismerkedjenek a gyerekek annak érdekében, hogy meg tudjanak felelni az információs társadalom nyújtotta kihívásoknak

a későbbi, felnőtt életükben. Ennek a jelentőségteljes feladatnak az új tanterv szerint a digitális kultúra tantárgy tehet eleget. A tanulmányban megjelenő, a digitális világgal kapcsolatos fogalmak tisztázásának ihletője *Charles Fillmore*, valamint a *FrameNet* program volt. A tanulmány címéből kiindulva elsősorban a fogalmak elméleti tisztázását várjuk, ugyanakkor amit kapunk, az egy kutatás, amely a digitális világ fogalmait állítja fókuszba. A kutatásban Tolna és Zala megyei 7. osztályos tanulók vettek részt, akik a tőlük kért hét fogalmat (*informatika, információ, digitális, e-világ, internet, virtuális, memória*) próbálták meghatározni. A kutatás eredményei szerint a diákok a megadott fogalmak alatt nem az azokat fedő, pontos értelmezéseket sejtik. A munka következtetése, hogy érdemes volna a legtöbb tantárgyat úgy oktatni, hogy a digitális eszköztudás és fogalmi háló, valamint a gyakorlat többször is előkerüljön a mindennapokban, azaz transzverzális területként fogja fel a szerző a digitális és információs világgal kapcsolatos ismereteket. Véghelyi Péterné megjegyzi, hogy a pedagógusképzés teljes vertikumában jelentős mértékben fejleszteni kellene a hallgatók digitális és információs műveltségét és eszköztudását, hogy az iskolai tanítási környezetben hatékonyabbak legyenek.

Szabóné dr. Mojzes Angelika a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának munkatársa *Becsengettek! Mobiltelefonokat a padokra! A digitális oktatás helyzete, feladatai, lehetőségei* című tanulmányában arról értekezik, hogy napjainkban már a tananyagok szemléltetése „látványos videókkal, robotokkal interaktív 4D-s oktatóanyagokkal” (19. p.) történik, amely a 21. századi oktatás alapfeltétele, ugyanakkor hazánkban nem biztosított a közoktatási intézményekben a megfelelő infrastruktúra az oktatási folyamat támogatására. Igaz, ennek százalékos aránya sokkal pozitívabb képet fest, de ez egyrészt számol a diákok saját eszközeivel, másrészt kiemeli, hogy hiába az eszköz, ha nincs a szaktárgynak megfelelő didaktikusan felépített oktatási tartalom. Olyan típusú tartalom, amelyet kiváltképp a szaktanárok tudnának megfelelő szintre fejleszteni, ha a bürokrácia adna rá lehetőséget; utat engedve ezzel az élményközpontú digitális tanulásnak. A szerző kiemeli, hogy a szakközépiskolai oktatásban lenne szükség a leggyorsabb megoldásokra a digitális tananyagfejlesztés terén, hiszen ott tapasztalható a diákok legnagyobb mértékű lemaradása. A rossz eredmények és a funkcionális analfabetizmus felszámolására talán bevethetők lennének a motiváló, érdekes, korszerű tananyagok és gyakorló feladatok is, ami a társadalom kontextusában lenne igazi nyereség.

Dr. habil. Varga Katalin az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) főkönyvtárosa, a PTE tanszékvezető egyetemi docense *A neveléstudományi terminológia és a digitális információszolgáltatás* című tanulmányában egy jelenleg folyamatban lévő rendkívül értékes munkára hívja fel az olvasók figyelmét. Az OPKM által készített Magyar Pedagógiai Tárgyszójegyzék (MPT) szakmai relevanciáját hangsúlyozza, a korábbi gyűjtemény mintegy 3670 tárgyszót és

508 nem tárgyszót (utalót) foglal magában. Az MPT frissítése elismert szakemberek bevonásával 2018-ban kezdődött meg. A tárgyszavak frissítése, kihúzása vagy beszúrása esedékes lehet, ha mára jelentésváltozáson ment keresztül a fogalom, ha nem használják már a szakszót, vagy ha idő közben újabb terminus technikus jelent meg. Az MPT nem teljes fogalommagyarázatokat ad meg, hanem egyfajta fogalmi hálót, tematikus csoportokat, amelyek segítik a megértést. „A Pedagógiai Adatbázis jelenleg közel 170.000 rekordot tartalmaz.” (37. p.) Az MPT fejlesztésének eredményeként készül a Magyar Pedagógiai Tézaurusz, amely minden bizonnyal sokak igényét elégíti majd ki, hiszen a Pedagógiai Lexikon legutóbbi kiadása 1997-es, azaz előfordulhat, hogy több esetben már aktualitását veszítette. A szerző precízen leírja, bemutatja az adatbázisokban a keresési lehetőségek folyamatát, ahol lehet linkeket, képeket és videót is mellékel a szemléletesség kedvéért.

Prof. dr. Kéri Katalin *Múlt a jövőben. Neveléstörténet a digitális korban* című tanulmánya rendkívül szemléletesen rámutat arra, hogy a 21. században komplex, az ismereteket szintetizáló, mégis modern típusú pedagógusképzésre van szükség. Olyan pedagógusképzésre, ahol bár a kompetenciafejlesztés fókuszba kerül, de a történetiség is kiválóan megjelenik annak érdekében, hogy a hallgatók képesek legyenek ismerni és felismerni helyzeteket, forrásokat elemezni, „a gazdasági, politikai, ökológiai, társadalmi...” (59. p.) problémákat nem csak helyi szinten, hanem globálisan szemlélni. A szerző a PTE-n 2013 óta működő diakrón és szinkrón személetű *Nevelés- és művelődéstörténet* című kurzusáról tudósít. Többek között megfogalmazza azt is, hogy „[a] neveléstörténet tanításának, kutatásának napjainkban csak úgy lehet megőrizni korábban kivívott rangját, helyét a képzésben, ha a tárgy (maga a tudományterület) tematikai, forrástani, módszertani értelemben folyamatosan gazdagodik, épít az új infokommunikációs eszközök nyújtotta számtalan lehetőségre, és tartalmát tekintve kiemelten problémaközpontú, komparatív személetű diszciplínává válik.” (59. p.) A tanulmány *Neveléstörténet a virtuális térben* című fejezetében a szerző beszámol arról is, hogy a virtuális térhez kapcsolódó oktatási lehetőségek sokkal nagyobb hangsúlyhoz jutottak a járványhelyzet miatt, a legtöbb közművelődési intézmény gyűjteménye elérhetővé vált nyílt hozzáféréssel, megkönnyítve a tanárok, a kutatók és a diákok munkáját, tanulási és kutatási lehetőségeit egyaránt. A neveléstörténeti kutatások primer forrásokon alapszanak, amelyeket irattárak, könyvtárak, levéltárak és múzeumok őriznek. A kutatók dolga jelentős mértékben könnyebbé válik azzal, hogy otthonaikból elérhetik ezeket a jelentős horderejű forrásokat, továbbá a számítógépeken az adatkezelési programokkal támogatott kutatás hatékonysága is jelentős mértékben fokozza a munka produktivitását. A neveléstörténeti oktató- és kutatómunkát „virtuális múzeumok kép-, szöveg-, film- és hanganyaga” (64. p.) segíti. A szerző megemlékezik arról is, hogy az 1990-es években már világszerte elkészültek a neveléstörténet okta-

tásához kapcsolható elektronikus tananyagok, majd ismertet több olyan Európai Unió támogatásból készült projektet (*HEFOP, TÁMOP, EFOP*), amelyek a magyar vonatkozású képzés- és tananyagfejlesztést lehetővé tették. Kéri *Antal Pétert* idézi, amikor kitér a *kontextus-elv* fontosságára a tananyagfejlesztés kapcsán. A társadalmi-gazdasági környezet hatásainak megfelelően kell eljárnia az oktatóknak akkor is, amikor a tananyag tartalmát és módszereit megtervezik. A jövőbe való kitekintéskor a szerző úgy látja, hogy érdemes lenne megtartani a pandémiás időszakban kialakult jó szokásokat mind az oktatók módszertani felkészültségét tekintve, mind azokat a motivációs eszközöket, amelyek a digitális anyagokkal a diákokhoz közelebb tudták vinni a tudományokat és az oktatást is előrébb mozdították.

Molnár-Kovács Zsófia a PTE tanszékvezető egyetemi adjunktusa *Online lebetőségek a történeti tankönyvkutatások forrásainak feltárásában* című tanulmányának bevezető részében megnevezi az *Arcanum Digitális Tudománytár* és a *Hungaricana közgyűjteményi portál* nevű adatbázisokat, amelyek hasznosak a digitális tankönyvkutatás kapcsán. Továbbá bemutatja azt a három kötetét, amelyek a 2010-es években végzett kutatómunka eredményeit taglalják, így a 2013-ban íródott *A tankönyvkutatás magyar bibliográfiája (2000–2010)*, a 2017-ben megjelent *A tankönyvkutatások dualizmus kori forrásai*, valamint a 2019-ben született *A magyar tankönyvkutatások forrásdimenziói (1867–1918)* című munkákat. A szerző *Vajda Barnabás Történelemdidaktika és történelemtankönyv-kutatás* című 2020-as munkáját idézi amikor a tankönyvkutatásról alkotott gondolatokkal indítja a dolgozat következő részét: „nagyon fontos, hogy a tankönyvkutatásnak mindig a szaktudomány legújabb ismeretein kell állnia, arra kell támaszkodnia, abból kell kiindulnia. A tankönyvkutatónak ismernie kell a vizsgált téma legrelevánsabb szakirodalmát, lehetőleg a nemzetközit is.” A tanulmány egyértelműen rámutat, hogy a szerző ezeknek az ismereteknek birtokában van, tankönyvkutatói munkája jelentőségteljes. A tankönyvkutatás forrásdimenziói közül három egységet különít el (oktatáspolitikai, pedagógiai-iskolai és szakmai irodalmi), amelyeket alkategóriákra oszt fel, lásd: rendeletek, paragrafusok; tantervek; tanügyi, szakmai testületek iratanyagai; tankönyvek; tankönyvszerzői hagyatékok; iskolai értesítők; dualizmus korabeli tankönyvi szakirodalom; 1918 utáni tankönyvi szakirodalom. A felosztott egységeket egyesével taglalva mutatja be a szerző, hogy az adott részhez honnan érdemes releváns anyagokat gyűjteni. Molnár-Kovács előre vetíti, hogy a kutatómunka eredményességére jelentős hatást gyakorolna, ha a széles körű digitális hozzáférés megoldott volna, így hangsúlyozza, hogy a digitalizálás felgyorsulása szükséges feltétel a történeti tankönyvkutatások területén is.

Dr. Ács Marianna a PTE adjunktusa *IKT alkalmazása levéltár-pedagógiai foglalkozásokon* című írásában egy, a Baranyai Református Egyházmegye Levéltárában véghez vitt gyakorlatát mutatja be. Azaz olyan levéltárpedagógiai-foglalkozásról értekezik, amely IKT-eszközökkel támogatott tanulási környezetben folyik. A szerző tanulmányában megmutatja, hogy a levéltárak szerepe erősen megváltozott. Míg

régen alapfeladatokat láttak el ezek az intézmények (lásd gyűjtés, rendszerezés, megőrzés, állomány- és állagvédelem, kutatássegítés), addig napjainkban már nyitottabbak a társadalom szélesebb köre felé. Azaz elfordulás tapasztalható a szolgáltató levéltár irányába. Ács megnevezi a legismertebb és legtöbbször használt online portálokat, így a *Magyar Nemzeti Levéltár* (MNL) és az *Adatbázisok online* (AOL) felületét a legnépszerűbb portálként nevezi meg, majd hangsúlyozza az *Elektronikus Levéltári Portál* (ELP) és *Budapest Főváros Levéltára* (BFL) oldalának relevanciáját is. Kiemeli, hogy ARCA elnevezéssel megtalálhatjuk a magyarországi egyházi levéltárak közös levéltári segédletét is. A közoktatásban felhasználható anyagokat leginkább az erre a célcsoportra kialakított, a *Magyar Nemzeti Levéltár Oktató Lapok* felülete hordozza. Az írás kitér arra is, hogy a levéltár-pedagógus „feladata, hogy hiteles, minősített és biztonságos tartalmakhoz irányítsa a tanulókat az által, hogy elsősorban a közgyűjtemények és egyházi és nyilvános magángyűjtemények adatbázisait használja fel a foglalkozásokon ezzel is növelve a diákok jártasságát az információk keresésében, értékelésében és felhasználásában.” (90. p.) A NAT szerinti kompetenciaterületek fejlesztése elsődleges fókusz ezeken a foglalkozásokon is, elsősorban a kognitív kompetenciák fejlesztése történik meg az IKT-eszközök támogatásával, segítve ezzel az „információ vételét, kódolását, átalakítását, létrehozását, közlését, tárolását.” (91. p.) Ács kiemeli, hogy a levéltári foglalkozások alkalmával elengedhetetlenek tartja azt, hogy a poros iratok helyett elsősorban a tanulók kompetenciája és tudása fejlődjön 21. századi tanulási környezetben, a diákok érdeklődéséhez közelítve a fontos ismereteket.

Méreg Martin és Pálmai Dóra a PTE szaktájékoztató könyvtárosai *Virtuális múzeumpedagógiai foglalkozások a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont történeti gyűjteményeiben* című tanulmányukban érzékletesen kiemelik, hogy manapság a múzeumok és a könyvtárak feladata már nem csupán annyi, hogy nyitva legyenek, ettől többre van szükség. Amennyiben meg akarják szólítani a közönségüket a digitalizáció útja ebben a szférában is megkérdőjelezhetetlen. Állításukat egy esettanulmány bemutatásával támasztják alá. A felhasznált források a *PTE Könyvtár és Tudásközpont digitális gyűjteményében*, a *Digitáliában* érhetők el. Ez a felület a foglalkozások alapjaként szolgál, e nélkül az oktatás elmaradna. A foglalkozások a NAT 2020 előírásaira és követelményire építettek, segítve a mindennapi történelemtanítást. A források feldolgozásához a szakemberek több foglalkozást is kidolgoztak, így a kiállítás megismerését az első alkalommal feladatlapokkal támogatták, figyelembe véve azt, hogy a digitális írástudás és a történelmi gondolkodás fejlesztése hangsúlyos legyen. *A szövegekből épülő város* című kiállításra építő foglalkozás során a Pécshez köthető írókkal, költőkkel és a hozzájuk kapcsolódó művekkel ismerkedhettek meg a diákok. A kurzuson elsősorban a digitális információforrások biztonságos használata a központi fejlesztési terület a magyar nyelv és irodalom tantárgy tananyagán keresztül. *A Legyél Te is könyvkötőmester!* című foglalkozás a könyvkötészethez kapcsolódó

ismereteket dolgozta fel. A szakemberek a következő tanulságokat fogalmazták meg: térben és időben könnyebb volt a kapcsolódás, és többen tudtak részt venni a foglalkozásokon az internet adta lehetőség miatt. Ugyanakkor a tapasztalati tanulás elmaradt, hiszen nem tudták megtekinteni az eredeti forrásokat a tanulók, így csökkent a bevonódás esélye. Kiemelendő, hogy a pandémiás időszak alatt mégis volt lehetőség a közönség elérésére, tehát átmeneti megoldásként kiválóan működött ez az alternatíva.

Sipos Katalin a PTE doktorandája *Játékpedagógia a digitális oktatásban. A szabadulószoza gyakorlati alkalmazásának lehetőségei* című írásában célul tűzi ki, hogy bemutassa azokat a gyakorlati lehetőségeket, amelyekkel a pedagógusok a gyakorlatban könnyedén saját szabadulószozás játékokat tervezhetnek a saját tantárgyaik tananyagaira. A szabadulószoza tervezésének lehetőségei kapcsán a *Google-úrlapok*, a *Genially* a *LearningApps*, a *Lumen5* és a *QR-kódok* alkalmazását, valamint a *kiterjesztett valóságot (AR)* ajánlja és mutatja be részletező pontossággal. Sipos javasolja, hogy a szabadulószoza tervezésekor tudatosan át kell gondolni a gyermekeknek szánt feladatokat, hiszen a rossz tervezés erősen visszavetheti a motivációt. A tervezési folyamat végén érdemes megoldani a saját magunk által készített szabadulószozás rejtélyt, illetve a tervezéskor gondolattérképpel (mind map) nyomon kísérni saját tevékenységünket. Összegezve a játékosítás módszerének elveit követve a diákokat a szabadulószozás problémamegoldási lehetőségek is képesek bevonni a tanulás folyamatába.

Bottyán László a PTE doktorandusza *Információbiztonsági tudatosság az iskolában* című tanulmányában arra hívja fel a befogadók figyelmét, hogy a digitális oktatás során az online térben a megszokottnál is fontosabb az információbiztonságra való tudatos törekvés mind az iskola, mind a pedagógusok részéről. A szerző kérdőíves módszerrel 557 intézményben vizsgálódott, bár végül mindössze 75 iskola vett részt a felmérésben, mégis a válaszadók 35 százaléka vallotta azt, hogy a digitális oktatás során történt valamilyen információbiztonsági probléma a tanítási-tanulási folyamatban. Ettől sajnálatosabb eredmény, hogy csupán a válaszadók 29 százaléka számára biztosított a munkahelyén az információbiztonsággal kapcsolatos ismeretek megszerzése. Továbbá a szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy a kész ismerethalmaz még nem jelenti azt, hogy a gyakorlatban is képesek alkalmazni azokat az intézmények vagy a pedagógusok. Bottyán megfelelő megoldási stratégiának tartaná az oktatási intézményekben rendszeresen megvalósuló információbiztonsági képzéseket, továbbá azoknak a napi munkafolyamatba való beépítését, ezzel a visszaélések számának csökkentését, a digitális kultúra kialakítását.

Összességében a kötet erőssége, hogy a tanulmányok témái időszerűek, valamint a tudomány állását számtalan esettanulmány vagy a mindennapokban is jól alkalmazható gyakorlat támasztja alá, ezzel segítve az innovatív pedagógiai munkát.

Sásdi Tamás

Eszterházy püspök álma – Az egyetem megvalósulásához vezető út Egerben

Az egyetemi tervektől az egyetemmé válásig. A Líceumhoz kötődő egri oktatás története című kötet egy rendkívül szép és érdekes kiadvány, amely átmenetet képez az album és az ismeretterjesztő munka között. A kemény borítós, minőségi papírra nyomtatott könyv már a kinézetével is arról árulkodik, hogy egy ünnepi alkalomból megjelent könyvvel van dolgunk, maga az alkalom pedig az, hogy 2019-ben, a könyv megjelenésekor már harmadik éve egyetem – az alapító Eszterházy Károly eredeti tervei szerint is annak szánt –, de hosszú ideig főiskolaként működő egri felsőoktatási intézmény.

E sorok írója is azok közé tartozik, akik a Líceum és az akkor még főiskola más épületeinek padjait koptatta felsőoktatási tanulmányai során. Ugyan még a régi, főiskolai tanárképzési rendszerben tanultam pedagógia–történelem szakon, de már akkor érezhető volt, hogy az új oktatási rendszer egy lehetőség az intézmény számára, hogy egyetemmé váljon. A tanárok is sokszor emlegették *Eszterházy Károly* püspököt, aki már a 18. században törekedett ennek megvalósítására. A több évszázados történet bemutatását a három szerző felosztotta egymás között: *Nagy Andor* tanulmányában a török kiűzése utáni kezdetektől az egyetemalapítási törekvésekig tekinti át az intézmény történetét, *Bartók Béla* által a Líceumban működő különböző iskolák százhusz éves működését ismerhetjük meg, míg *Makai János* a Debrecenből Egerbe költöztetett pedagógiai főiskola egyetemmé válásának majdnem hetven évét mutatja be.

A kötet elején három előszót is olvashatunk, *Ternyák Csaba* egri érsek az alapító Eszterházy Károlyt és azokat méltatja, akik sokat tettek az egyetemmé válásért.

Liptai Kálmán rektor egy matematikai eredmény megoldásával hasonlítja össze azt az örömet, hogy Egerben egyetem született hosszú idők küzdelme után, míg *Pap József*, az egyetem Történelemtudományi Intézetének vezetője pedig felidézti azt az éjszakát, amikor hivatalosan is egyetem lett az intézmény és egyben röviden bevezeti a kötet tartalmát. A három előszóból érdemes *Liptai Kálmán* kezdő gondolatait idézni, megállapítása végigkíséri majd a kötet tartalmát: „Nagy történelmi pillanatok eljövételéhez rengeteg idő kell. A történések felett érzett öröm után természetes módon mindenki a megtett útra, a rengeteg munkára és a célt soha el nem tévesztő alkotókra gondol”.

A hosszú utat érezhetjük már az első részben is, Nagy Andor a török kiűzést követő egri állapotok bemutatásával kezdi a fejezetet, itt láthatjuk, hogyan kerül vissza az egri püspökség Kassáról eredeti helyére. Ezután az érsekek tevékenységén keresztül mutatja be az oktatás megindítását, fejlesztését és az oktatás tartalmára irányuló törekvéseket. Láthatjuk, hogy *Telekesy István* létrehozza az akkor még egyéves papi szemináriumot, amely képzés utóda, *Erdődy Gábor* alatt vált kétéves képzéssé. Kitér *Foglár György* kanonok munkásságára is, aki a jogi képzést honosította meg Egerben, mivel nem volt a környéken olyan intézmény, amely katolikus ügyvédeket képzett volna. Részletesen foglalkozik *Barkóczy Ferenc* egri püspökségével, aki *Mária Terézia* leghűségesebb támogatója volt, őt követte intézkedéseiben is: az egri papképzést *Mária Terézia* bécsi reformjai alapján alakította át a képzés idejétől kezdve a tanári karon át az oktatandó tantárgyakig. Az egyetem névadóját, *Eszterházy Károlyt* még hosszabban mutatja be, olvashatunk a Líceum megépítéséről, a több fakultású képzés álmáról, ahol a teológia és a jog mellett szerepet kap a matematika, a rajz és az orvosképzés is. Utóbbinál megismerhetjük *Markbot Ferencet*, valamint megtudhatjuk, hogy mindössze egy évig működött az egri orvosképzés. Láthatjuk azt a küzdelmet, amelyet *Eszterházy* vívott a hatalommal az egri egyetem létrehozása érdekében. Ezt a küzdelmet először a *Ratio Educationis*, majd *II. József* rendeletei törik meg. A szerző kiválóan ábrázolja *Eszterházy* küzdelmét, amit ő sohasem adott fel és az akadályok dacára megépíttette *Fellner Jakab*-bal az Egyetemi Házat, amelyet napjainkban mi Líceumként ismerünk. Külön érdekesség a könyvtörténet iránt is érdeklődő olvasók számára, hogy a szerző kitért *Barkóczy Ferenc* nyomdaalapítására, *Eszterházy Károly* hatalmas könyvtárára és a püspök könyvkiadási tevékenységére is. Az *Eszterházy* püspök halálát követő évek bemutatásában külön kiemelendő, hogy képet kapunk *Tittel Pál* tevékenységéről, akiről az egyetem könyvtára kapta a nevét.

A második részben *Bartók Béla* átfogó képet ad az 1828-tól 1948-ig tartó időszakban a Líceum falai között működő képzésekről. Egyaránt érinti mindegyik képzésnél az 1848–49-es forradalom-és szabadságharc, az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság hatását, és végigvezeti történetüket a Rákosi-korszakig. Mellette külön szól a növendékek által elsajátított ismer-

tekről és a képzési idő esetleges változásairól is. A papképzés bemutatásánál kiemeli a növendékek által létrehozott egyesületeket a tárgyalt időszak folyamán. Felhívja a figyelmet egy érdekes növendékre, *Kemechey Jenőre*, aki két évet töltött el a papi szemináriumban, majd a jogakadémia tanulójaként egyházellenes füzetet jelentetett meg. Művében az egri szeminárium ismert alakjait ábrázolta gúnyos stílusban. Az eredmény hosszas huzavona után elbocsátás lett. Kemechey később sikeres újságíró lett. Olvashatunk a Horthy-korszakban a papképzés megújításáról és a tandíjas képzés bevezetéséről is, végül a Rákosi-korszak kegyelemdőfésével zárul a fejezet. Az Érseki Jogakadémia bemutatását megnehezítette a szerző számára, hogy az általa vizsgált első húsz évről kevés forrása volt, de szerencsére ez nem érződik ezen a fejezeten. Természetesen itt is ír a hallgatók által alapított szervezetekről és a képzés változásáról, emellett részletesen bemutatja, hogyan telt egy joghallgató napja a Líceum falai között. Azt is figyelemmel kísérhetjük, hogyan értéktelenedett el az itt megszerzett tudás az egyetemi képzéssel szemben és a végzett hallgatók milyen nehezen találtak munkát a képzés elvégzése után, végül láthatjuk, hogyan szünteti meg a kommunista hatalom a korábbi időszakokban patinásnak számító képzést.

A papképzés és a Jogakadémia bemutatását követően a harmadik nagyobb egység a tanítóképzésről szól, amelyet *Pyrker János László* érsek alapozott meg, ekkor még szervesen együtt a kántorképzéssel. Külön kitér arra, hogyan zajlott az első fél-év a megalakulás után és milyen hatással volt a Líceumban működő tanítóképzésre az Eötvös-féle iskolareform. Érdekességként azt is megtudhatjuk, hogy a dualizmus időszakában még *Gárdonyi Géza* is a tanítóképző diákja volt. Külön szól a szerző a két világháború közötti tanítóképzőben oktató nagyobb tanáregyenységekről és arról, hogy hogyan volt berendezve a Líceum a korszak folyamán. Olvashatunk a második világháborúban elszenvedett károkról, valamint arról, hogy a hallgatók és tanárok tanulás helyett az újjáépítésben segítkeztek. A három nagyobb egység után értekezik még a szerző a Líceumban működő elemi iskolákról, az érseki rajziskoláról, az 1920-as évek jegyzőtanfolyamáról és a kereskedelmi fiúiskola képzéséről. Ezek közül a legérdekesebb a rajziskolai képzés ötven éve, amely alapján megismerkedhetünk *Jóó János* tevékenységével is. A jegyzőtanfolyamnál külön érdekesség, hogy az oktatás a Líceumban kezdődött, majd az internátus épületében helyezték el pár évvel később, ami napjainkban szintén az egyetem épületei közé tartozik, a Tanárképzési és Tudástechnológiai Kar található benne. A Római Katolikus Fiú Felső Kereskedelmi Iskola története szinte egybeforr a Líceum falai között *Óriás Nándor* vezetésével, és itt egy újabb lázadó diákot ismerhetünk meg *Dövényi Nagy Lajos* személyében, aki rossz tanuló volt és sértő gúnyverseket írt tanáraitól. Végül irodalomból kiemelkedő teljesítményt nyújtott és ez mentette meg, később szélsőjobboldali újságíróként és antiszemita íróként hallatta a hangját. A szerző az iskola utóéletét is ismerteti velünk: a szocialista hatalom egyesítette az angolkisasszonyok női felső kereskedelmi iskolájával, majd közgazdasági szakközépskolaként a nem

messze található Klapka utcába száműzte, napjainkban Andrásy György Katolikus Közgazdasági Középiskola néven kereshetjük fel.

A harmadik részben Makai János a jelenlegi intézmény történetét mutatja be öt fejezetre bontva. A fejezetekben először a képzés változásait ismerteti, utána tér rá a főbb eseményekre az adott időszak folyamán. Megismerhetjük, hogy hogyan hozzák létre szovjet mintára a tanárképző intézményeket, és hogy az eredetileg Debrecenbe szánt intézmény egy év után hogyan kerül át Egerbe. Külön szól a szerző a nappali és a levelező képzésről. Bemutatja azt a folyamatot, ahogy a mindössze néhány szakpárral megalakuló főiskolai képzés hogyan bővül újabb szakpárokkal az évtizedek folyamán, majd láthatjuk a rendszerváltozás után a szakok korszerűsítését, a nem tanári szakok megjelenését, a tanegységszerű képzés megindulását, a Neptun névre keresztelt egységes tanulmányi rendszer szoftver által a technika térhódítását, végül a bolognai rendszer bevezetését és annak későbbi reformját a tanárképzésen belül. A szerző az első fejezetben külön kitér a főiskola által szervezett konferenciára, amelyet az egri vár megvédésének 400. évfordulójára szerveztek, és részletesen szól az intézmény diákjainak 1956-os tevékenységéről. Megismerhetjük, milyen körülmények között kapta meg a főiskola *Ho Si Minh* nevét, és hogy a rendszerváltozás után hogyan lett belőle Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola. A szerző bemutatja az egyetemi címre való törekvés hosszan tartó időszakát, ahol többek között szóba került többször is egy másik intézménnyel való egyesülés ötlete, végül az intézmény mégis az önálló út mellett döntött. Végigkísérhetjük az egyetemmé válás folyamatát, először az egyetemi szintű szakok megjelenésével és a fakultások karokká való átnevezésével, a gyöngösi, jászberényi és sárospataki campusok csatlakozásával, a történelemtudományi és a neveléstudományi doktori iskola megalakulásával, valamint az egyetemre utaló weblap (uni-eger.hu) megjelenésével. Előbbieket a szerző már a célegyenesként értelmezi, azután végül megtörténik a célba érés, amelyet a 2016-os miniszteri kinevezés szimbolizál. Ezt követően nem maradhat el a kétnapos ünnepek sem, amelyet mi olvasók is végigkövethetünk a szerző leírásában.

A kötet három szerzője egy rendkívül olvasmányos időutazást tár elénk, amelyet számos érdekességgel fűszereznek meg. Szerencsére az oktatástörténetre gyakorta jellemző statisztikaszzerű bemutatás helyett az eseményekre helyezték a hangsúlyt. A százhatvan oldalnyi törzsszöveget egy rendkívül gazdag képválogatás színesíti, amely befogadhatóbbá teszi a kötet tartalmát. A fényképek többsége a Líceumot ábrázolja korszakok szerint, a legutolsó kép rendkívül beszédes, az esti fényekben pompázó épület és környéke szimbolizálja az 1774 óta tartó törekvések beérését, az egyetem megvalósulását Eger városában. A könyvet gazdag irodalomjegyzék zárja, így aki bizonyos témákkal részletesebben is megismerkedne, ez alapján bátran megteheti. A kötet olvasását különösen a művelődés- és oktatástörténettel foglalkozóknak lehet ajánlani.

Pogány György

A dedikációkutatásról egy katalógus ürügyén

Az irodalomtudomány lassan-lassan önálló diszciplínává váló segédtudománya a dedikációkutatás. Eredendően a bibliofilek kezdték el a kérdéskör szisztematikus tanulmányozását, érthető okokból, hiszen a könyvgyűjtők elsősorban egyedi, csak az ő tulajdonukban meglévő könyveket szeretnének birtokolni, ezért népszerű körökben a kézműves kötéssel ellátott, az ex librisszel díszített vagy a tulajdonosi bejegyzéseket tartalmazó kötetek gyűjtése. És persze ebbe a körbe tartozik a dedikált példányok kedvelése.

Könyvaukciókon egyes dedikált kötetek már-már csillagászati áron kelnek el. Az árat több tényező befolyásolja. Értelemszerűen nagymértékben alakítja a dedikáló személy – író, tudós, politikus, vagyis a kötet szerzője – irodalom-, művelődés- vagy politikatörténeti jelentősége. Ebből következően hathat az aukción elért árra a divat vagy elegánsabban a korszellem, sőt a politika is: a kommunista időkben a hivatalos művelődéspolitika igyekezett például *Lenin* műveit magasabbra értékelni, mint többek között sok más szerző mellett *Krúdy Gyuláét*. Ugyan nem dedikált kötet volt, de jól jellemzi mindezt az Állami Könyvterjesztő Vállalat 1974-ben megrendezett 8. könyvaukciója, ahol *Lenin A burzsoá és a proletár demokráciáról* című, 1919-es füzeté éppen csak elkel a 100 Ft-os kikiáltási áron, *Krúdy A cirkeuszkeirály* című kötete viszont 50 Ft-ról indulva 220 Ft-ért talált új tulajdonosra. Akkoriban sok ortodox balos, akik a könyvárveréseket burzsoá csökevénynek tartották és mint ilyent elleneztek, kérdezte, jó-e a szocializmus ügyének, ha nyilvánvalóvá válik, hogy *Lenin* éppen csak elkel 100 Ft-ért, a sokáig gyanús *Krúdy*ért viszont nem sajnálnak az emberek kétszer annyi pénzt sem.

Befolyásolja az anyagi értéket ezeken túl az is, hogy kinek szól a dedikáció; nyilván magasabb lesz az ár, ha az ajánlás címzettje is rangos személy. Hozzájá-

mul ehhez, hogy mennyire ritka vagy gyakori az illető dedikációja, mint ahogyan az is befolyásolja az anyagi értéket, hogy a dedikáció milyen terjedelmű, esetleg csak pár szavas sztereotíp szöveg vagy ellenkezőleg, hosszú, személyes hangú bejegyzés, netán vers vagy rajz stb.

A dedikáció imént felsorolt elemei kötődnek a bibliofiliához, az elmúlt néhány évtizedben azonban az irodalomtörténet is egyre inkább felfigyelt az ajánlások jelentőségére. *Lengyel András* két évtizeddel ezelőtti írásában rendszerezte a dedikációkutatást¹. Felfogása szerint a dedikáció irodalomtörténeti forrás, a dedikálás aktusa és a kötet elküldése a pályatársnak, netán a mecénásnak vagy a befolyásos személynek, például kritikusnak, szerves része az irodalmi életnek, annak egyik rituáléja, „A szerző (dedikáló) ezzel megtiszteli a megajándékozottat, kifejezi viszonyát hozzá, gesztust gyakorol.”² Az ajánlás ebből következően jellemzi a szerző és a dedikáció címzettje közötti viszonyt és a dedikáció ennek a gyakran összetett, bonyolult kapcsolatnak tárgyiasult, megfogható dokumentuma. De alkalmas lehet a szerzői ajánlás életrajzi tények vagy a kötet megjelenési adatainak pontosítására, vagyis egyúttal fontos filológiai adalék.

Lengyel András rendszerezésében azonban az egyedi dedikációk vizsgálatánál fontosabbnak tartja a dedikációsorozatok tanulmányozását, amelyeknek két típusa lehetséges. Az egyik eset a dedikáló szerző összes fennmaradt, vagy inkább hozzáférhető ajánlásának elemzése. Persze abszolút teljesség nem érhető el, a könyvek szétszóródnak, elkallódnak és egyébként is roppant nagy munkával, közgyűjtemények és magánkönyvtárak tucatjainak, százainak feltárása szükséges hozzá. Ennek ellenére időről időre jelennek meg kisebb-nagyobb összeállítások. A műfaj kiemelkedő példája *Bíró-Balogh Tamás* munkája, a *Radnóti* dedikációit összegyűjtő kötet.³ Szerényebb katalógus *Kelecsényi László* összeállítása.⁴

A másik típus az egy-egy írói, tudósi könyvtárban fennmaradt dedikációk elemzése. Ez kétségtelenül könnyebb, jobb forrásadottság mellett folytatható, hiszen szerencsére számos hagyatékkönyvtár maradt fenn, akár közgyűjteményben, akár a család, az örökösök féltő gondozásában, így lényegesen könnyebben, egyszerűbben lehet vizsgálni az adott személynek küldött dedikációkat.

E típus nagyszerű példája jelent meg a közelmúltban. *Febér Zoltán József* a kivételesen hosszú életű költő, *Takáts Gyula* (1911–2008) könyvtárában található dedikált könyvek katalógusát tette közzé. A kutatás Takáts Gyula esetében szerencsés helyzetben van. A költő végrendeletében házáat és benne könyvtárát, levelezését szeretett városára, Kaposvárra hagyta, ahol 2010 óta működik a Takáts Gyula Emlékház.

Takáts Gyula bensőséges viszonyt ápolt könyveivel, melyről egyik esszéjében⁵ részletesen is beszámolt. A költő nem volt bibliofil a szó hétköznapi értelmében, mint írta, nincs könyvtára, csak könyvei vannak. A könyvtár létesítéséhez ugyanis nem elég a „csodatevő szeretet, de – szerénykedett – szakszerűség és nem csekély anyagi alap is szükséges. E két utóbbit a könyvek irán-

ti vonzalmamon kívül mindig nélkülöztem.”⁶ Ennek ellenére figyelemre méltó, mintegy négyezer-ötszáz kötetes bibliotéka tulajdonosának mondhatta magát. A gyűjtemény egyébként többgenerációs értelmiségi könyvtár volt, alapját az a pár száz kötet képezte, amelyet még nagyapja, illetve apja vásárolt. Takáts – bár jelentek meg prózai kötetei is – elsősorban költő volt, ezért érthető módon szisztematikusan gyűjtötte a versesköteteket, mint írta esszéje írásakor, 1960-ban „legkedvesebb könyveim közé tartozik az a nagyszámú verseskötet, amely a mai magyar líra talán csaknem minden számottevő alkotását tartalmazza, 1930 óta gyűltek.”⁷ Gyűjtötte, vagyis nem egy esetben vásárolta, de elsősorban pályatársai dedikált példányaiból tevődött össze a – maradjunk mégis a költő által elvetett terminusnál – könyvtár.

A bibliotéka könyveinek mintegy negyede, 1289 tomus Takátsnak dedikált, akad továbbá tizenöt olyan kötet is, amelyben nem neki szóló ajánlás vagy ajánlékozási bejegyzés olvasható. A dedikációk elemzéséből jól megismerhető a költő irodalmi, kulturális kapcsolatrendszere, beágyazottsága, ismertsége. A dedikációkutatás az ajánlásoknak két válfaját különíti el, az egyik az úgynevezett gesztusértékű, a másik pedig a szakirodalomban meghonosodott terminológia szerint leíró-sűritő típus. Az előbbi csoportba tartozó ajánlások rövidek, nem tartalmaznak személyes szöveget, rendszerint sztereotíp bejegyzések. A másik csoportba tartozók viszont a sztereotíp elemeken túl mindig tartalmaznak egyéni, szubjektív elemeket, a találkozásra vagy a személyes kapcsolatokra is utal a bejegyzés szövege. Mindkét változatnak tartalmazni kell azonban az ajánlás címzettjét és a dedikáló nevét, ami persze sokszor nem a „hivatalos” név, a barátok, családtagok által használt becenév is lehet. *Heltai Jenő*t közeli barátai Jánosként emlegették, utalva arra, hogy ő írta *Kacsób Pongrác* népszerű daljátékának, a *János vitéz*nek verseit, és ő maga is élt ezzel a névvel, például János néven dedikálta *Csathó Kálmánnak Kis királyok* című 1949-es kötetét.⁸

Mint szó volt róla, a dedikációkutatás alapvető célja az írói kapcsolatrendszer feltárása. Ez persze akkor lenne igazán megbízható és vezetne valóban reális következtetésekre, ha rendelkezésre állnának a dedikáció címzettje által írt ajánlások is. Hiszen feltételezve hogy együttműködő és egyenjogú, szimmetrikus kapcsolatról van szó, akkor lényegében arányosnak kellene lenni az adok-kapoknak, vagyis elméletileg minden egyes dedikált kötetre kellene esni egy viszonzottnak. Néhány esetben megkísérrelhető e tétel negatív igazolása: például *Illyés Gyula* mindössze csak négy művét ajánlotta Takátsnak, ő viszont tizenegy könyvét küldte el, és míg Illyés meglehetősen sablonos szöveget írt, ő többnyire melegebb ajánlással látta el könyveit.⁹ Feltételezhető tehát az állítás, hogy aszimmetrikus volt kapcsolatuk, vagyis Takátsnak fontosabb volt Illyés, mint fordítva. A másik példa *Németh László*, akitől mindössze egy dedikált kötet található a bibliotékában ezzel a talányos szöveggel: „Takáts Gyulának, Somogyország Királyának igaz szeretettel és irigységgel: Németh László

Kaposvár, 1948. május.” (57. p.) Németh hagyatékában Takáts Gyulától négy ajánlást tartalmazó kötet található, így kijelenthető, hogy egyrészt a két alkotó kapcsolata meglehetősen felületes, jelentéktelen volt, de ezen belül is inkább aszimmetrikusnak tűnik.¹⁰

Persze sok, neki dedikált könyv szerzője esetében ő lehetett a fontosabb személy, hiszen nem egy pályakezdő költő juttatta el hozzá kötetét. Akadnak egyértelműen tisztelgő dedikációk is, ilyenek Takáts egykori gimnáziumi tanítványai, akik közül persze kiemelkedik *Fodor András*, a költő, akinek pályakezdését támogatta, később megbecsült pályatárs lett, bár Fodor sok évtizedes kapcsolatuk alatt végig egyfajta tanár-diák kapcsolatba helyezte viszonyukat. Negyvenhárom könyvét dedikálta Takátsnak, 256 levele maradt fenn és szülőjében, Becehegyen is gyakori látogató volt. Takáts kapcsolatrendszerének sokszínű voltára világít rá, hogy ugyan elsősorban irodalmárokkal volt személyes, baráti kapcsolata, számos muzeológus, régész, például *László Gyula* is megkereste kötetével. László Gyulánál maradván, jól érzékelhető, hogy a kapcsolatrendszer hőfoka, tartóssága azért nem mérhető le egyedül a dedikációk számán. Fontos szempont a levelezés is, Fehér Zoltán József megadja a hagyatékban fennmaradt levelek számát is. Nos, László Gyula régész professzor mindössze hat kötetét dedikálta Takátsnak, de hetvenegy hozzá írt levele maradt fenn, ami meglehetősen intenzív kapcsolatrendszerre utal. (Boldog idők, amikor még tollal vagy írógéppel papírra írták üzeneteiket az írók és így fennmaradtak! Ma az internet korában milyen forrásanyag áll majd rendelkezésre?) És van még egy harmadik elem is, ami Takáts kapcsolati hálóját reprezentálja: a *Bacchus könyve*. A költő az 1970-es években becehegyi szülőjében kezdte vezetni *Irodalmi pincészek* alcímű kötetét, melybe a meghívott barátok jegyezték be gondolataikat. László Gyula Becehegyen is megfordult, mint tanúsítja a vendégkönyv hasonló kiadása.¹¹ Számos képzőművész barátja is volt (*Martyn Ferenc, Würtz Ádám*) – egyébként maga Takáts ifjan festőnek készült és nem kisebb géniusz, mint *Rippl-Rónai József* igyekezett pályáját egyengetni.

Igazán közeli és egyenrangú barátságot a nagyjából vele egyidős alkotókkal, *Jékely Zoltánnal, Vas Istvánnal, Rónay Györggyel, Kiss Tamással, Képes Gézával, Csorba Győzővel, Tatay Sándorral, Weöres Sándorral* tartott, ezt bizonyítja az általuk küldött kötetek nagy száma, a dedikációk személyes hangja és kiterjedt levelezésük. Mellettük az a nemzedék is komoly szerepet töltött be kapcsolati hálójában, amely egyfajta mesterének tekintette őt, mint például *Bertók László* vagy *Tüskés Tibor*.

A Takáts-filológia és biográfia feladata lesz tisztázni azokat a kérdéseket, amelyek egyes írók hiányát vagy inkább teljesen felületes kapcsolatuk okát próbálják kideríteni. Többek között *Mészöly Miklós, Mezey Katalin, Parti Nagy Lajos, Szabó Magda* is csak egy kötetet küldött és *Tamási Áron* is csak egy, *Zöld ág* című munkáját ajánlotta neki, meglehetősen sablonos szöveggel: „Takáts Gyulának / szeretettel és barátsággal / Tamási Áron / 1948. XII. 1.” (58. p.)

Mindezek és sok más eset is alapos irodalomtörténeti vizsgálódásra érdemes. Az viszont a dedikációkutatás terrénuma lehet, hogy magyarázatot lehessen találni a nem túl gyakran, de azért előforduló kétszeres dedikálásra. Kézzenfekvő magyarázat lehet persze az, hogy az illető elfelejtette, miszerint már küldött Takátsnak a kötetből. Ilyen eset lehet *Albert Zsuzsáé*, aki *Posta a mából* című kötetét 1999 karácsonyán, majd 2000 márciusában is majdnem azonos szöveggel küldte el. Nem lehet ilyen egyszerűen magyarázni *Dankó Imre* esetét. A tudós muzeológus a munkásságát feltáró bibliográfia mindkét példányát 1997. január 22-ei dátummal és majdnem azonos szöveggel küldte el. *Kerék Imre* költő rendszeresen dedikálta kötetait, intenzív levelezést is folytatott, *Poéták: Csoda-nyelvek* című kötetét 1995 júniusában először csupán gesztusértékű, sablonos ajánlással juttatta el, majd ugyanazzal a dátummal a leíró-sűritő típusba sorolható, szubjektív elemeket tartalmazó szövegű példányt is ajándékozott.

Még lehetne sorolni a különböző példákat, de talán ezek is bizonyítják a dedikációkutatás jelentőségét az írói mikro- és makrokörnyezet mélyebb megismerésében. Fehér Zoltán József kötete nagyszerű hozzájárulás a formálódó diszciplína megismertetéséhez.

Jegyzetek

1. Lengyel András: *A dedikáció-kutatás lehetőségei*. = Irodalomismeret, 12. évf. 2001. 1–2. sz. 67–71. p. <http://www.c3.hu/~iris/01-1/lengyel.htm> (2021.07.30.)
2. Uo.
3. Bíró-Balogh Tamás: *Könyvvel üzenek neked. Radnóti Miklós dedikációi*. Budapest, Athenaeum Kiadó, 2016. 380 p.
4. *Krúdy Gyula kéziratai*. Gyűjt. és összeáll. Kelecsényi László Budapest, Múzeum Antikvárium, 2. bőv., jav. kiad., 2003. 47 p.
5. Takáts Gyula: *Könyvek, könnyeim*. In: Takáts Gyula: *Egy keretre emlékezve. Művek és mesterek között*. Digitális Irodalmi Akadémia, 2010. [Forráskiadás]. Eredeti kiadás: Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1971. 381 p. https://reader.dia.hu/document/Takats_Gyula-Egy_keretre_emlekezve-611 (2021.07.30.)
6. Uo.
7. Uo.
8. A kötet a tulajdonomban van.
9. Illyés Gyula könyvtárának mintaszerű katalógusát Takács Mária állította össze, a könyvek leírása mellett közölte az esetleges dedikációk szövegét is. Takács Mária: *Illyés Gyula könyvtára*. – 1. kötet. Szekszárd, Wosinszky Mór Megyei Múzeum, 1999. 500–502. p.
10. Gál Mihály: „*A nemzet lelkiismeretének*”. *Németh László dedikált könyvtára*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 262–263. p.
11. Takáts Gyula: *Bacchus könyve. Becehgyi emlékek*. Kaposvár, Berzsenyi Könyvkiadó, 2006. 127 p.

Digitális és online lehetőségek, jó gyakorlatok a tanári munkában és a neveléstudományi kutatásokban : osztatlan tanár szakos hallgatóknak és gyakorló pedagógusoknak / szerk. Kéri Katalin. – Pécs : PTE BTK Neveléstudományi Intézet, 2021. 138 p.

A kötet online elérhetőségei:

Pécsi Egyetemi Archívum (PDF):

<https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/23851>

Magyar Elektronikus Könyvtár (PDF):

<https://mek.oszk.hu/21700/21779/>

Digitália (PDF): <https://bit.ly/2N6LYzf>

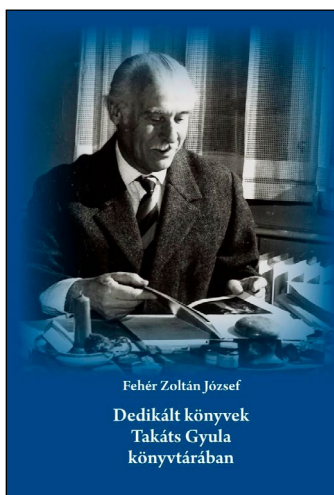
Digitália (HTML): <https://bit.ly/3tfQ0FB>

Az egyetemi tervektől az egyetemé válásig : a Líceumhoz kötődő egri oktatás története / Bartók Béla, Makai János, Nagy Andor ; [közread. az Eszterházy Károly Egyetem]. - Eger : Líceum K., 2019. - 173 p. : ill., részben színes ; 24x24 cm

Dedikált könyvek Takáts Gyula könyvtárában / Fehér Zoltán József. – [Pécs] : Pro Pannonia, 2020. – 244, [2] p. : ill. ; 24 cm. – (Pannónia könyvek)

*

Kapcsolódó cikkeink a 72., 78. és a 82. oldalakon kezdődnek.

Nemzeti Kulturális Alap